CLARISSIMI VIRI IANOCII DE MANEctis, Equitis ac Iureconſulti Florentini, ad indytum Arragonum Regem ALFONSVM, de dignitate & excellentia hominis Libri IIII.

Ex Bibliotheca IO. ALEXANDRI BRASSICANI *Iureconſulti, recens in lucem æditi.*

BASILEAE

M. D. XXXII

MAGNIFICO AC VERE NO bili uiro D. Nicolao Rabenhaupt à Suchee, Inclyti Romanorum, Pannonię, & Bohemiæ regis FERDINANDI per Auſtriam Cancellario, meritiſs. domino & patrono opt. Ioannes Alexander Braſſicanus Iureconſultus S. D. P.

VIdeo nos in ea tẽpora incidiſſe, uir ornatiſſime, in quibus homines nihil ita in quotidianis ſermonibus habeant, quàm fidei ac ueritatis nomẽ: interea uero ſic peruerſe, improbeq́ꝫ uiuãt, ut Zoroaſtris illum uerſiculum, quondam oraculi uice celebratum, ſępe ſoleam mecum memoria repetere:

οὐ γὰρ ἀληθείης φυτὸν ἔστι νῦν ἐπὶ γαίης.

Quem ſic latinum fecimus:

Planta equidem ueri uix terra agnoſcitur omni.

Atq́ꝫ hæc uniuerſa labes, ſiquid tamen ego intelligo, uix aliò referri

poteſt ac debet etiam, quàm quod bona pars parum exploratũ habe- mus, quid ſit eſſe hominẽ, hoc eſt, & dignitatis & imbecillitatis ſuæ rationem habere. Cur autẽ non ita dicã, quãdo nulla ſit quæ maior homini dignitas accedere poſſit, q̃ ſi certum eundemq; cõſtantem uitæ curſum & tenorẽ obtineat: rurſus autem nullũ certius humanę imbecillitatis argumẽtum exiſtat, q̃ in rebus ad immortalẽ uitã præcipue pertinentibus, pluma uentoq; facilius moueri: Id quod ſeculo noſtro q̃ familiariter peculiare ſit, tu pro tuo ſingulari iudicio, prudentiaq; illa incomparabili longe melius arbitrari diſpicereq; poteris. Nunc ut huic malo, uel de alieno liberalis, aliquã medicinã facerem, ſimul & diligentiã meã gratæ mẽtis offi

cio

cio tibi adprobarē, mitto ad te im⸗
præſentiarū IANOTII de Mane
ctis Equitis ac Iurecōſulti Florenti
ni, de dignitate excellentiaq́ꝫ homi
nis, raræ eruditionis libros IIII,
quos uti cōſueuiſti ſuccíſiuis horis,
& libenter leges, & hoc addictiſs.
clientis tui munus æqui boniq́ꝫ fa⸗
cies. Fuit is Ianocius ex peruetu⸗
ſta, nobiliq́ꝫ Manectorū familia, uir
egregie nobilis, adhæc inſigniter
eruditus: quippe unus ex ijs qui è
Manuelis Chryſoloræ ludo, tanq́ꝫ
è Pythagoræ ſecretiore ſchola, pro
be formatus exierit. Imitatus eſt in
hoc ſcripti genere M. T. Cicero⸗
nem, & Lactantium, quorum elo⸗
quentiam ſi non aſſequi potuit, di⸗
ligentiam tamen atq́ꝫ felicitatē tra
ctandi, non adeò abſq́ꝫ ſtudioſorū
fructu ſecutus eſt. Habes & libri

argumentum,& autoris nequaquã aſpernandi inſtitutum. Interea ue-ro uir magnifice, mihiq́ modis om̃i bus obſeruande, bona ſtudia ac illo rum ſectatores commẽdatos habe-re perge, mihiq́ inter illos omniũ infimo, uti pro germana bonitate tua facis aſſidue, hoc duro præſer-tim tempore, ſinum prębeas. Sic e-nim, niſi fallor, & gloriæ tuæ & ho neſtis om̃ibus artibus iam ferè de-ſertis, incomparabile præſidiũ affe res: Siquidẽ ut nobilitate, ingenio, fide, bonarumq́ omnium rerũ pe-ritia præſtas, ita par eſt ut à bonis ſcriptoribus, eruditisq́ uiris omni bus maiore ſplendore quotidie in-clareſcas. & bene uale. Viennę Au ſtriæ ex collegio regio, Anno à na to Chriſto M. D. XXXI. menſe Auguſto.

Hen-

LIBER DE SE.

Paruus ſum liber & ſatis tenellus,
Sed cunctis numeris pereruditus:
Ergo præſidio uiri elegantis,
Certe & præſidio uiri potentis
In lucem eſt opus exeam, ſecundo
Phœbi numine, dexteriſq; Muſis.
At me Nicoleos *meus patronus,*
Immo Nicoleos *pater benignus*
Defendet, leget, omnibus peritis
Scriptorem ſemel adprobabit illum.
Quod ſi liuor edax, ſimulq́; Momus
Nigro fortè ſale uelit nocere,
Ille eſt Nicoleos *uocatus ille,*
Fatali arbitrio puto & ſalute,
Qui uulgus facile inuidentiorum
Poſſit fundere, & omnibus malignos
Caſtris exuere: breui paratur
Si cauſſa ualeas bonus triumphus.
Ergo fronte abeo ſemel ſerena,
Paruus ſim licet, at pereruditus.

AD INCLYTVM ARRAGONVM REGEM ALFONSVM Ianotij de Manectis Equitis ac Iureconſulti Florentini præfatio.

VETVS quædam, Sereniſſime Princeps, eruditorũ uirorũ, qui cogitationes ſuas literis mandabant, cõſuetudo fuit, ut egregia laborũ ſuorũ opera ad principes ſcriberent: q̃d eos duabus duntaxat cauſis adductos feciſſe exiſtimabam: Vna, ut exinde illorũ amor ac beneuolẽtia bonis principibus innoteſceret; altera, ut operibꝰ ipſis quæ dignis illorũ principum nominibus dedicabantur, maior propterea autoritas proueniret. Cęterum mihi hanc laudabilem doctorum hominum conſuetudinem nũc ſequi, & eorum ueſtigia imitari uel maxime cupienti, duę aliæ cauſæ accedebant, quibus ego inductus & quaſi compulſus meipſum ulterius continere nõ poteram, quin nouũ quoddam opus nuper à me compoſitũ, cuius titulus eſt,

De digni

De dignitate & excellētia hominis,cum omni reuerentia tuo nomini perſcribe=rem.Harū prima erat,ut cunctas huma=ni corporis & animi dotes, & omnia to=tius hominis priuilegia tribus prioribus libris antea explicata,in digniſſima et ad mirabili perſona tua affatim conuenire abūdeq; cōcurrere hac noſtra præfatio=ne oſtenderemus:quæ ſigillatim impræ ſentiarū recenſeremus, niſi ad te ſcriben tes adulationis crimen timeremus, præ=ſertim cū idipſum pluribus ſcriptorū no ſtrorū locis diligenter & accurate hacte nus feciſſe meminerim. Vnum tamen ta citi præterire non poſſumus,cuncta hoc opere late copioſeq; tractata, toties cer=ta & uera uideri nobis,quoties in ſingu=lares quaſdam ac uere admirabiles & pe ne diuinas perſonæ tuæ dotes animum mentemq; cōuertimus.Secunda talis oc currebat:Quū enim non multo ante Flo rentini populi nomine legati et oratores Neapoli apud te commoraremur, factū eſt,ut ſemel opuſculum quoddam præci puum & egregium , & magnis inſuper

laudibus & memoratu dignũ, curſim le geremus, quod à Bartholomęo Fatio ui ro eruditiſſimo ſimulatq; elegantiſſimo, de eadem materia Nicolao quinto ſum= mo Pont. ſcriptum & dedicatum fuerat. Vnde cum non multo poſt fortè ad græ cam illam celeberrimã ac famoſiſſimam turrim ſemęl eſſemus, atq; pro humani= tate tua prolixũ quendam de ſtudioſis & eruditis hominibus ſermonem ſimul ha beremus, modo neſcio quo euenit, ut in particularem prædicti opuſculi mentio= nem incideremus. Quocirca paulò poſt benigne & perhumane quidem à nobis exegiſti, ut de eiſdẽ rebus ſcribere uelle= mus, tibiq; opus dedicaremus. Nos ue= ro qui Maieſtati tuæ in primis morẽ ge= rere & obſequi maxime cupiebamus, ni hil nobis gratius fore, reſpondere nõ du bitauimus, q̃ ut tibi gratificari & famu= lari poſſemus: ideo nos, ut noſti, liben= ter ſcripturos, & opus tuo nomini dedi= caturos, alacriter iucũdeq; promiſimus. Vnde cum paulò poſt ſcribere inchoaſ= ſemus, ac prę breuitate tẽporis inchoatũ opus

opus perficere & abſoluere nequiuiſſemus, rurſus poſtea reſumpſimus, ac nempe multo prius abſoluiſſemus, niſi repentinus Fœderici tertij nouelli Imperatoris in Italiã aduentus nos quotidie aliquid deſcribentes parũper retardaſſet: nam noſtræ Reip. legati honorãdę coronationis eius cauſa Romã uenim⁹, atq; ibi tantũ cõmorati ſumus, quoad ipſe inde recederet. Ex hac itaq; legatione poſtea in patriã reuerſi, ultimas demũ prædicto operi iam pridẽ inchoato manus impoſuimus, atq; cõmemoratis cauſis adducti, tuo nomini dedicauimus: ut certi pollicitationũ noſtrarũ debitores, tibi ceu uero illorũ promiſſorũ creditori, tandẽ aliquãdo cõtracta debita solueremus. Totũ aũt opus in IIII lib. nõ temere & fortuito, ſed ſingulari quadã & præcipua conſideratiõe, diuiſimus: nã cũ primo ſingula quæq; quæ in corpore humano, ac deinde in eius anima, & in tota hoïs pſona aliquatenus apparebãt, diligẽter & accurate cõſiderare mus, nõ iniuria uiſũ eſt nobis, tũ pro maiori quadã rerũ tractandarũ dignitate, tum

etiam pro certiori & planiori omniũ co-
gnitiõe, ſingularia illa ſingulis libris ſeor
ſum ac ſeparatim oportunius & conue-
nientius explicare. Quocirca in primo
de egregijs dũtaxat humani corporis do
tibus: In ſecundo de præcipuis quibuſ-
dam rationalis animæ priuilegijs: In ter-
tio de admirabilibus totius hominis mu
neribus, quanto à nobis fieri potuit dili-
gẽtius & accuratius explicauimus: quæ
omnia cũ tribus prioribus libris feciſſe
uideremur, quartũ inſuper adhibere pla
cuit, in quo ea confutaremus quæ à plu-
ribus idoneis autoribus de laudatione et
bono mortis, & de miſeria humanæ uitę
conſcripta fuiſſe intelligebamus, quoniã
illa noſtris quodammodo aduerſari & re
pugnare non ignorabamus. Verum ut
hæc noſtra parua munuſcula tibi gratio-
ra uiderentur, nonnulla etiam partim in
laudẽ Maieſtatis tuæ à nobis antea deſcri
pta, partim nomini tuo dedicata, in uno
& eodem uolumine coartauimus, atque
ad te ſumma cum deuotione è Florentia
uſque Neapolim perferẽda curauimus.
Humiliter

Humiliter itaq; rogamus, ac ſuppliciter obſecramus, ne hæc noſtra paruula munuſcula ullatenus ſpernas: ſed potius propterea gratanter accipias queſumus, quoniam à nobis, maieſtati tuæ nimirum deditì ſumus, libentiſſime ſimulatq; deuotiſſime tranſmittuntur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

linguã ſtomachus annectit, eaq; ad pulmones uſq; pertineat, excipiatq; animã, ea qua eductus ſit ſpiritus, eadẽq; à pulmonibus reſpiret & redeat, tegitur quaſi quodã operculo: quod ob eam cauſam datum eſt, ne ſiquid in eam cibi fortè incidiſſet, ſpiritus impediret. Sed cum alui natura ſubiecta ſtomacho cibi & potionis ſit receptaculum, pulmones autẽ & cor extrinſecus ſpiritum adducant, in aluo multa ſunt mirabiliter effecta, quæ cõſtant ferè è neruis. Eſt autẽ multiplex, & tortuoſa; arcetq;, & cõtinet, ſiue illud aridum eſt, ſiue humidum, quod recipit, ut id mutari & cõcoqui facile poſſit: eaq; tum aſtringitur, tum relaxatur, atq; omne quod accepit, cogit & confundit, ut facile & calore quem multũ habet in terendo cibo, & præterea ſpiritu omnia tracta atq; cõfecta in reliquum corpus diuidantur. In pulmonibus autem ineſt raritas quędam & aſſimilis ſpongijs mollitudo, ad hauriendũ ſpiritũ aptiſſima, qui tum ſe cõtrahunt aſpirãtes, tum ſe ſpiritu dilatant, ut frequenter ducatur cibus ani-

malis, quo maxime aluntur animantes.
Ex inteſtinis autem & aluo ſecretus à reliquo cibo ſuccus is quo alimur permanat ad iecur, per uias quaſdam à medio inteſtino uſque ad portas iecoris. Sic enim appellant ductas & directas uias quę pertinent ad iecur, per quas cadit cibus à iecore dilapſus. Ab eo cibo cum eſt ſecreta bilis, ijſq; humores qui è renibus profunduntur, reliqua ſe in ſanguinem uertunt, ad eaſdemque portas iecoris confluunt, ad quas omnes eius uiæ pertinent: per quas lapſus cibus ex hoc ipſo loco in eam uenam quę caua appellatur, confunditur, perq; eam ad cor confectus iam coctusq; perlabitur. A corde autē in totum corpus diſtribuitur per uenas admodum multas, in omnes partes corporis pertinētes. Quemadmodum autē reliquiæ cibi depellantur, tum aſtringētibus ſeſe inteſtinis, tum relaxantibus, haud ſanè difficile dictu eſt, ſed tamen prætereundū eſt, ne quid habeat iniucunditatis oratio. Illa potius explicetur incredibilis fabrica naturę. Nam quæ ſpiritu

ritu in pulmones anima ducitur,ea caleſcit primum ab ipſo ſpiritu, deinde coagitatiõe pulmonum, ex eaq; pars redditur reſpirando, pars concipitur cordis parte quadã, quã uentriculũ cordis appellant. Cui ſimilis alter adiunctus eſt, in quẽ ſanguis à iecore per uenã illã cauam influit: eoq; modo ex his partibus & ſanguis per uenas in omne corpus diffunditur, & ſpiritus per arterias. Vtræq; autem crebræ multæq; toto corpore intextæ uim quandam incredibilem artificioſi operis diuiniq; teſtantur. Quid dicam de oſſibus, quæ ſubiecta corpori mirabiles commiſſuras habent, & ad ſtabilitatem aptas, & ad artus finiendos accommodatas, & ad motum, & ad omnem corporis actionem? Huc adde neruos, à quibus artus continentur, eorumque implicationem corpore toto pertinentem: qui ſicut uenæ & arteriæ à corde tracti & profecti in corpus omne ducuntur. Ad hanc prouidentiã naturæ tam diligentẽ tamq; ſolertẽ adiungi multa poſſunt, è quibus

intelligatur quantę res hominibus à dijs quamq; eximię tributę ſint. Quæ primũ eos humo excitatos, celſos et rectos conſtituit, ut deorũ cognitionem cœlum intuentes capere poſſent. Sũt enim ex terra homines non ut incolæ aut habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſupernarum rerum atq; cœleſtium, quarũ ſpectaculum ad nullum aliud genus animãtium pertinet. Senſus autẽ interpretes ac nuncij rerum in capite tanquã in arce mirifice ad uſus neceſſarios & facti & collocati ſunt. Nam oculi tanquam ſpeculatores altiſſimum locũ obtinẽt, ex quo plurima conſpicientes fungantur ſuo munere. Et aures cum ſonum percipere debeant, qui natura inſublime fertur, recte in altis corporũ partibus collocatæ ſunt. Itemq; nares, eo q̃d omnis odor ad ſuperiora fertur, recte ſurſum ſunt: & quod cibi & potionis iudiciũ earum magnum eſt, nõ ſine cauſa uicinitatẽ oris ſecutæ ſunt. Iam guſtatus qui ſentire eorum quibus ueſcimur genera deberet, habitat in ea parte oris, qua eſculentis & poculentis iter na

tura

tura patefecit. Tactus autem toto corpore æquabiliter fuſus eſt, ut omnes ictus, omnesq́ nimios & frigoris & caloris appulſus ſentire poſſimus. Atq; ut in ædificijs architecti auertunt ab oculis naribusq́ dominorũ ea quæ profluentia neceſſario tetri eſſent aliquid habitura, ſic natura res ſimiles procul amãdauit à ſenſibus. Quis uero opifex, præter naturã, qua nihil poteſt eſſe callidius, tantã ſolertiam perſequi potuiſſet in ſenſibus? quæ primum oculos membranis tenuiſſimis ueſtiuit & ſepſit, quas primũ perlucidas fecit, ut per ea cerni poſſet: firmas autẽ, ut continerent: ſed lubricos oculos fecit & mobiles, ut declinarent ſi quid noceret, & aſpectũ quô uellent, facile cõuerterent. Aciesq́ ipſa qua cernimus, quæ pupilla uocat̃, ita parua eſt, ut ea quæ nocere poſſint, facile uitet: palpebræq́ quæ ſunt tegumenta oculorum, molliſſimæ tactu, ne delerent aciem aptiſſime factæ & ad claudendas pupillas nequid incideret, & ad aperiẽdas: Idq́ prouidit ut identidem fieri poſſet cũ maxima celeritate.

munitæq; ſunt palpebræ tanq; uallo pilo
rum, quibus & apertis oculis ſi quid in=
cideret repelleretur, & ſomno conniuen
tibus, cùm oculis ad cernendũ nõ egere
mus, ut tanq; inuoluti quieſcerẽt. Latẽt
præterea utiliter, & excelſis undiq; parti
bus ſepiuntur: Primũ enim ſuperiora ſu=
percilijs obducta ſudorẽ à capite & fron
te defluentẽ repellunt. Genæ deinde ab
inferiore parte tutant̃ ſubiectæ, leuiterq;
eminentes. Naſus ita locatus eſt, ut quaſi
murus oculis interiectus eſſe uideatur.
Auditus autem ſemper patet: eius enim
ſenſu etiam dormientes egemus, à quo
cùm ſomnus acceptus eſt, etiã ex ſomno
excitàmur. Flexuoſum iter habet, ne qđ
intrare poſſit, ſi ſimplex & directum pa=
têret. Prouiſum etiam, ut ſi qua minima
beſtiola conaretur irrũpere, in ſordibus
aurium tanquam in uiſco inhæreſceret.
Extrà autem eminent quæ appellãtur au
res, & tegendi cauſa factæ tutandiq; ſen=
ſus, & ne adiectæ uoces laberentur atq;
errarent priuſquam ſenſus ab his pulſus
eſſet: ſed duros & quaſi corneos habent
introitus

introitus, multiſq; cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur ſonus. Quocirca & in fidibus teſtudine reſonatur, aut cornu, & ex tortuoſis locis & incluſis referuntur ampliores. Similiter nares, quæ ſemper propter neceſſarias utilitates patent, cõtractiores habent introitus, nequid in eas quod noceat poſſit peruadere; humoremq; ſemper habent, ad puluerem multaq; alia depellenda non inutilem. Guſtatus præclare ſeptus eſt: ore enim continetur, & ad uſum apte & ad incolumitatis cuſtodiã. Omniſq; ſenſus hominum multò antecellit ſenſibus beſtiarum. Primum enim oculi in his artibus, quarum iudicium eſt oculorum, in pictis, fictis, celatiſq; formis, in corporũ etiã motione ac geſtu multa cernunt ſubtilius: Colorũ etiam & figurarũ, tum ueuſtatẽ atq; ordinẽ, & (ut ita dicã) decentiã oculi iudicant: Atq; etiã alia maiora: nam & uirtutes & uitia cognoſcũt, iratũ, propitiũ, lætantẽ, dolentẽ, fortẽ, ignauũ, audacem, timidumq; cognoſcũt. Auriũ itẽ eſt admirabile quoddã artificioſumq;

iudicium,quo iudicatur & in uocis & in tibiarum, neruorumq́; cãtibus uarietas, ſonorum interualla, diſtinctio, & uocis genera permulta,canorum, fuſcum, leue,aſperũ,graue, acutum, flexibile,durum: quæ hominum ſolum auribus iudicantur. Narium item & guſtandi arte & tangendi magna iudicia ſunt,ad quos ſenſus capiendos & perfruendos plures etiam q̃ uellem artes repertæ ſunt: perſpicuũ eſt enim quô compoſitiones unguentorum, quô ciborum conditiones, quô corporũ lenocinia proceſſerint. Ad uſum autem orationis incredibile eſt ubi diligenter attenderis, quanta opera machinata natura ſit. Primũ enim à pulmonibus arteria uſq; ad os intimũ pertinet, per quam uox principium à mente ducens percipiẽ & funditur. Deinde in ore ſita lingua eſt finita dẽtibus:ea uocẽ immoderate profuſam fingit & terminat, quę ſonos uocis diſtinctos & preſſos efficit, cum & ad dentes & ad alias partes pellit oris. Itaq; plectri ſimilem linguam noſtri ſolent dicere, chordarum dentes,

nares cornibus, his quæ ad neruos reſo-
nant in cãtibus. Quàm uero aptas, quãq;
multarum artium miniſtras manus natu
ra homini dedit: digitorum enim contra
ctio facilis, facilisq; porrectio ꝓpter mol
les cõmiſſuras & artus nullo in motu la-
borat: Itaq; ad pingendum, fingendum,
ad ſculpẽdum, ad uerborum eliciendos
ſonos ac tibiarum, apta manus eſt admo
tione digitorum: atq; hæc oblectationis,
illa neceſſitatis, cultus dico agrorũ, ex-
tructionesq; tectorum, & reliqua. Atq;
hæc Cicero de corpore humano ieiune
& exiliter, ut Lactantio uiro eloquentiſ-
ſimo, ut mihi uero homini nõ diſerto ui-
deri ſolet, mirabiliter ac diuinitus elocu-
tus eſt. Nũc de ipſo Lactãtio uideamus,
quẽ in libro de Opificio hominis ſic diſ-
ſerentem legiſſe meminimus: Cum igi-
tur ſtatuiſſet deus ex omnibus animali-
bus ſolũ hominem facere cœleſtem, cæ-
tera uniuerſa terrena, hunc ad cœli con-
templationem rigidũ erexit, bipedemq;
conſtituit, ſcilicet ut eadem ſpectaret un
de illi origo eſt. Illa uero depreſſit ad ter

ram, ut quia nulla his immortalitatis ex=
pectatio erat, toto corpore in humũ pro
iecta uentri pabuloq́ꝫ ſeruirẽt. Hominis
itaq́ꝫ ſolius recta ratio, & ſublimis ſtatus,
& uultus deo patri communis & proxi=
mus, originem ſuam fictoremq́ꝫ teſtatur.
Eius propè diuina mens, quia non tantũ
animantium quæ ſunt in terra, ſed etiam
ſui corporis eſt ſortita dominatũ, in ſum=
mo capite collocata tanquã in arce ſub=
limi ſpeculatur omnia & contuetur. Hãc
eius aulam deus non obductam porre=
ctamq́ꝫ formauit, ut in mutis animalibus,
ſed orbi & globo ſimilem: quod orbis ro
tunditas perfectæ rationis eſt ac figuræ:
Eo igitur mens & ignis ille diuinus tan=
quam cœlo tegitur, cuius cum ſummum
faſtigium naturali ueſte texiſſet, priorem
partẽ, quę dicitur facies, neceſſarijs mem
brorum miniſterijs et inſtruxit pariter et
ornauit: Ac primũ oculorum orbes con
cauis foraminibus concluſit, à quo fora=
tu frontem nominatam Varro exiſtima=
uit: & eos neq́ꝫ minus neque amplius q̃
duos eſſe uoluit, quod ad ſpeciem nullus
eſt

eſt perfectior numerus quàm duorum:
Sicut & aures duas, quarũ duplicitas in-
credibile eſt quantam pulchritudinẽ præ
ſe ferat, quod tum pars utraq; ſimilitudi-
ne ornata eſt: tum ut uenientes extrinſe-
cus uoces facilius colligãtur. Nam & for
ma ipſa mirãdum in modum ficta, quod
earum foramina uoluit eſſe nuda, & in-
obſepta: quod & minus decorũ & minus
utile fuiſſet, quoniã ſimplicium cauerna-
rum anguſtias præteruolare uox poſſet
& ſpargi, niſi perceptam per cauos ſinus
& repercuſſum retentam foramina ipſa
conueherent: illis ſimilima uaſculis, qui-
bus impoſitis ſolent anguſtiora uaſa im-
pleri. Eas igitur aures noluit deus artifex
mollibus pelliculis informare, quæ pul-
chritudinem demerent pendulæ ac flac-
centes: neq; duris atq; ſolidis oſſibus, ne
ad uſum inhabiles eſſent immobiles ac ri
gentes; ſed quod eſſet earum medium
excogitauit, ut eas cartilago mollior alli-
garet: & habent aptam ſimul & flexibilẽ
firmitatem. In his audiendi tantum offi-
ciũ cõſtitutum eſt, ſicut in oculis uidẽdi,

quorũ præcipue inexplicabilis eſt & mi
ra ſubtilitas,quia eorũ orbes gemmarũ ſi
militudinem præferẽtes,ab ea parte qua
uidendũ fuit membranis perlucentibus
texit, ut imagines rerum contrapoſitarũ
tanquam in ſpeculo refulgentes ad ſen=
ſum intimum penetrarent. Ineffabilis er
go diuinæ prouidẽtię uirtus fecit duos ſi
milimos orbes, eosq́ ita deuinxit, ut nõ
in totum conuerti, ſed moueri tamen &
flecti cum modo poſſent. Orbes autem
ipſos humoris puri & liquidi plenos eſſe
uoluit, in quorum media parte ſcintillæ
luminum concluſæ tenerentur,quas pu
pillas nuncupamus: in quibus puris ac
ſubtilibus cernendi ſenſus ac ratio conti
netur. Per eos igitur orbes ſeipſam mẽs
intendit,ut uideat:miraq́ ratione in unũ
miſcetur & coniungitur amborum lumi
num uiſus. Vt igitur oculi munitiores
eſſent ab iniuria, eos ciliorũ tegminibus
occuluit:unde oculos dictos eſſe Varro
ni placet. Nam & ipſæ palpebræ,quibus
mobilitas ineſt, palpitatio uocabulũ tri=
buit: & pilis in ordine ſtantibus uallatæ,
ſeptũ

ſeptum oculis decentiſſimum præbent: quarum motus aſſiduus incomprehenſibili celeritate concurrens, & uidendi tenorem non impedit, & reficit obtuſum. Acies enim, id eſt membrana illa perlucens, quã ſiccari & obareſcere non oportet, niſi humore aſſiduo terſa pure niteat, obſoleſcit. Quid ipſa ſuperciliorum faſtigia pilis breuibus adornata? nónne quaſi aggeribus & munimentum oculis nequid ſuperne incidat, & ſpeciẽ ſimul præſtant? Ex quorũ confinio naſus exoriẽs, & ueluti æquali porrectus iugo, ueramq; aciem ſimul & diſcernit & munit. Inferius quoq; genarum non indecens tumor, in ſimilitudinem collium leuiter exurgens, ab omni parte oculos efficit tutiores: prouiſumq; eſt ab artifice ſummo, ut ſi quis forte uehemẽtior ictus extiterit, eminentibus repellatur. Naſi uero pars ſuperior uſq; ad medium ſolida formata eſt: inferior autẽ cartilagine adhæret molli, ita ut ad uſum digitorũ poſſit eſſe tractabilis. In hoc autẽ quãuis ſimplici membro, tria ſunt officia cõſtituta:

unum ducendi ſpiritus: alterum capiendi odoris: tertium, ut per eius cauernas purgamenta cerebri defluant: quas ipſe deus tam mirabili quàm diuina ratione molitus eſt, ut tamen hiatus naſi oris ſpeciem non deformaret, quod erat planè futurum ſi ſimplex foramen patêret: At id, ueluti pariete per medium ducto, interſepſit atq; diuiſit, fecitq; ipſa duplicitate pulcherrimũ. Ex quo intelligimus quantum dualis numerus una & ſimplici compage ſolidatus, ad rerũ ualeat perfectionem. Nam cum ſit corpus unum, tamen totum ex ſimplicibus membris conſtare non poterat, niſi ut eſſent partes uel dextræ uel ſiniſtræ. Itaq; ut pedes duo, & itẽ manus, non tantum ad utilitatem aliquã uſumq; uel gradiendi uel faciendi ualẽt, ſed ad habitũ decoremq; admirabilẽ conferunt: ſic & in capite, quod totius diuini operis quaſi culmẽ eſt, & auditus in duas partes, & uiſus in duas acies, & odoratus in duas nares à ſummo artifice diuiſus eſt: quia cerebrum in quo ſentiendi ratio eſt, quamuis ſit unum, tamen in duas par

tes

tes membrana interueniẽte diſcretũ eſt. Sed & cor, quod ſapiẽtiæ domiciliũ uidetur, licet ſit unũ, duos tamen intrinſecos ſinus habet, quibus fontes uiui ſanguinis continentur, ſepto intercedente diuiſi: ut ſicut in ipſo mundo ſumma rerũ, uel de ſimplici duplex, uel de duplici ſimplex & gubernat & continet totũ, ita in corpore de duobus uniuerſa cõpacta indiſſociabilem prætenderent unitatẽ. Oris quoq; ſpecies & rictus ex tranſuerſo patefactus ꝗ utilis quamq; decẽs ſit, enarrari nõ poteſt, cuius uſus in duobus cõſtat officijs, ſumẽdi uictus & eloquẽdi. Lingua intus incluſa, quæ uocẽ motibus ſuis in uerba diſcernit, & eſt interpres animi, nec tamẽ ſola poteſt per ſe loquendi munus adimplere, niſi acumen ſuũ palato illiſerit, niſi adiuta uel offenſione dentiũ, uel cõpreſſione labiorũ. Dentes tamẽ plus cõferũt ad eloquendũ: nam & infantes non ante incipiũt fari, ꝗ dẽtes habuerint: & ſenes amiſſis dentibus ita balbutiunt, ut ad infantiã reuoluti denuo eſſe uideãtur. Atq; ipſos ne nudi ac reſtricti magis horrori

quàm ornamento eſſent, gingiuis mollibus, quæ à gignẽdis dentibus nominantur, ac deinde labiorum tegminibus honeſtauit: Quorum durities ſicut in molari lapide maior eſt & aſperior quàm in cæteris oſſibus, ut ad conterendos cibos, pabulumq́ ſufficeret. Labra ipſa, quę quaſi antea cohærebant, quàm decenter intercîdit: quorũ ſuperius ſub ipſa medietate nariũ lacuna quadam leui, quaſi ualle ſignauit, inferius honeſtatis gratia foras molliter explicauit. Nam quod attinet ad ſaporẽ capiendũ, fallitur quiſquis hunc ſenſum palato ineſſe arbitrãtur: Lingua eſt enim qua ſapores ſentiũtur: nec tamen tota: nam partes eius, quæ ſunt ab utroq; latere teneriores, ſaporem ſubtiliſſimis ſenſibus trahunt: Et cum neq; ex cibo quicquam, neq; ex potione minuatur, tamen inenarrabili modo penetrat ad ſenſum ſapor eadem ratione qua nihil de quacunque materia odoris decerpit. Cætera quàm decora ſint, uix exprimi poteſt. Deductum clementer à genis mentum, & ita inferius cõcluſum, ut acu-

men

men eius extremum ſignare uideatur le uiter impreſſa diuiſio. Rigidum ac teres collũ, ſcapulæ uelut mollibus iugis à ceruice demiſſæ, ualida & ſubſtricta neruis ad fortitudinem brachia, inſignibus toris extentum lacertorum ingens robur, utilis ac decens flexura cubitorum. Quid dicam de manibus, rationis ac ſapientiæ miniſtris? quas ſolertiſſimus artifex plano, ac modice concauo ſinu fictas, ut ſi quid tenendũ ſit, apte poſſit inſidere, in digitos terminauit: in quibus difficile eſt expedire, utrum ne ſpecies an utilitas maior ſit: Nam & numerus perfectus ac plenus, & ordo & gradus decentiſſimus, & articulorum parium curuatura flexibilis, & forma unguium rotũda concauis tegminibus digitorum faſtigia comprehendẽs ac firmans, ne mollitudo carnis in tenendo cederet, magnum præbet ornamentum. Illud uero ad uſum miris modis habile, quod unus à cæteris ſeparatus, cum ipſa manu oritur, & in diuerſum maturius finditur: qui ſe uelut obuium cæteris præbens, omnem tenendi faciendiq;

Mirabi[lis] in ma[ni]bus ar[ti]cium.

rationẽ uel ſolus uel præcipue poſſidet, tanquam rector omnium & moderator: Vnde etiã pollicis nomen accepit, q̃d ui & poteſtate inter cæteros polleat. Duos quidem articulos extantes habet, non ut alij ternos, ſed unus ad manus carnẽ nectitur pulchritudinis gratia: ſi enim fuiſſet tribus articulis & ipſe diſcretus, fœda & indecora ſpecies ademiſſet manibus honeſtatem. Nam pectoris latitudo ſublimis, & expoſita oculis, mirabilem præ ſe fert habitus ſui dignitatem: Cuius hæc cauſa eſt, quod uidetur hominem ſolum deus ueluti ſupinum formaſſe: nam ferè nullum animal in tergum iacere poteſt: mutas autem animantes, quaſi ἄφρονα, al terno latere iacentes finxiſſe, & ad terrã compreſſiſſe. Idcirco illis anguſtum pectus, & ab aſpectu remotum, & ad terrã uerſus abiectum: homini autem patens & erectum, quia plenum rationis à cœlo datæ, humile aut indecens eſſe non debuit. Papillæ quoq; leuiter eminentes, & fuſcioribus ac paruis orbibus coronatæ, nonnihil addunt uenuſtatis: fœminis ad alendos

alendos fœtus datæ, maribus ad ſolum decus, ne informe pectus & quaſi mutilum uideretur. Huic ſubdita eſt planities uentris, quã mediam ferè umbilicus non indecenti nota ſignat, ad hoc factus, ut per eum fœtus dum eſt in utero nutriatur. Sequitur neceſſariò ut de internis quoq; uiſceribus dicere incipiamus, quibus non pulchritudo, quia ſunt abdita, ſed utilitas incredibilis attributa eſt. Quoniã opus fuit, ut terrenum hoc corpus ſucco aliquo de cibis & potibus aleretur, ſicut terra ipſa imbribus ac pruinis; prouidentiſſimus artifex in medio eius receptaculũ cibis fecit: Quibus concoctis & liquefactis, uitales ſuccos membris omnibus diſpertiret. Sed cum homo conſtet ex corpore & anima, id quod ſuprà dixi receptaculum ſoli corpori præſtat alimentum: Animæ uero aliam ſedẽ dedit: fecit enim quoddã genus uiſcerũ molle atq; rarũ, q̃d pulmonẽ uocamus, eumq; non in uteri modũ finxit, ne effunderetur ſimul ſpiritus aut inflaret ſimul. Ideoq; ne plenũ quidẽ uiſcus effecit, ſed

inflabile atq; aëris capax, ut paulatim ſpiritum reciperet, dum uitalis uentus per illam ſpargitur raritatem: & eundem rurſus paulatim redderet, dum ſe ex illo explicat. Ipſa enim uiciſſitudo ſpirãdi reſpirandiq; tractus, uitam ſuſtentat in corpore. Quoniã ergo duo ſunt in homine receptacula, unum aëris, quod alit animã: alterum ciborum, quod alit corpus: duas per collum eſſe fiſtulas neceſſe eſt, cibalem & ſpiritalem: quarũ ſuperior ab ore ad uentrem ferat, inferior uero à naribus ad pulmonem. Quarum natura & ratio diuerſa eſt: Ille enim qui eſt ab ore tranſitus mollis effectus, & qui ſemper clauſus cohæreat ſibi, ſicut os ipſum: quoniã potus & cibus dimota & patefacta gula, quia corporales ſunt, ſpacium ſibi tranſmeandi faciunt. Spiritus contrà, qui eſt incorporalis ac tenuis, quia ſpacium ſibi facere non poterat, accepit uiã patẽtem, quæ uocatur gurgulio. Is conſtat ex oſſibus flexuoſis ac mollibus, quaſi ex annulis in cicutæ modum inuicem compactis & cohærẽtibus, patetq; ſemper hic trãſi-

piritus ci
q; mea-
s diuerſi

tus: Nullam enim requiem meandi poteſt habere ſpiritus: quia is qui ſemper cõmeat, demiſſa utiliter de cerebro mẽbri portione, cui uua nomen eſt, uelut occurſu quodam refrenatur, ne aut teneritudinem domicilij cum impetu ueniens attracta peſtilenti aura corrumpat, aut totam nocẽdi uiolentiam internis receptaculis perferat. Ideoq; etiã nares breuiter ſunt apertę, quæ idcirco ſic nominantur, quia per eas uel odor uel ſpiritus nare non deſinit. Tamen huic fiſtulæ ſpiritali non tantum ad nares, uerũ ad os quoq; iter patet in extremis palati regionibus: ubi ſe colles faucium ſpectantes uuam, tollere incipiunt in tumorem: cuius rei cauſa & ratio non obſcura eſt. Loquendi enim facultatem non haberemus, ſi ſicut iter gulæ ad os tãtum, ita & gurgulio ad nares tantum patêret. Aperuit igitur uiã uoci diuina ſolertia ex illa fiſtula ſpiritali, ut poſſet lingua miniſterio ſuo fungi, & uocis ipſius inoffenſum tenorẽ pulſibus ſuis in uerba concidere. Cibi uero in aluum recepti, & cum potus humore per-

mixti, cum iam calore percocti fuerint, eorũ ſuccus inenarrabili modo per membra diffuſus, irrigat uniuerſum corpus & uegetat. Inteſtinorum quoq; multiplices ſpiræ ac longitudo in ſe conuoluta, uno tantum ſubſtricta uinculo, quàm mirificũ dei opus eſt? Nam ubi maceratos ex ſe cibos aluus emiſerit, paulatim per illos internorum anfractus extruduntur, ut quicquid ipſis ineſt ſucci, quo corpus alatur, membris omnibus diuidatur. Et tamen ne qui forte obhæreant ac reſiſtant, quod fieri poterat propter ipſorum uoluminum flexiones in ſe ſæpe redeũtes, & fieri ſine pernitie non poterat, oppleuit ea intrinſecus craſſiore ſucco, ut purgamenta illa uentris ad exitus ſuos facilius per lubricum niterentur. Illa quoq; ratio ſubtiliſſima eſt, quod ueſica, cuius uſum uolucres non habent, cum ſit ab inteſtinis ſeparata, nec ullam habeat fiſtulam, qua ex illis urinam trahat, completur tamen & humore diſtenditur. Id quomodo fiat, non eſt difficile peruidere; Inteſtinorum enim partes quæ ab al-

uo

uo cibum, potumq́ʒ ſuſcipiunt, patentiores ſunt quàm cæteræ ſpiræ, & multò tenuiores: hæ ueſicam complectuntur & continent, ad quas partes cum potus & cibus mixti peruenerint, fimum quidem craſſius fit, & tranſmeat: humor autem omnis per illam teneritudinem percolatur, eumq́ʒ ueſica, cuius æque tenuis ſubtiliſq́ʒ membrana eſt, abſorbet ac colligit, ut foras quà natura exitum patefecit emittat. De utero quoque & conceptione, quoniam de internis loquimur, dici neceſſe eſt, ne quid præteriſſe uideamur: quæ quanquam in operto lateant, ſenſum tamen atque intelligentiam latêre non poſſunt. Vena in maribus quæ ſemen continet, duplex eſt, paulò interior quàm illud humoris obſcœni receptaculum: ſicut enim renes duo ſunt, itemq́ʒ teſtes, ita & uenæ ſeminales duæ, in una tantum compage cohærentes. Ipſum ſemen quidam aiunt, ex omni corpore ad uenam genitalem confluere. Et reliqua huiuſmodi proſecutus, paulò poſt ita inquit: Ego ipſorum genitalium

ſtandũ pedibus indigeret, ſicut quadrupedes, ſed porrectiores longioresq́ formauit, ut ſtabile corpus efficerent planitie ſua: Vnde illis inditum nomẽ eſt. Digiti æque totidem, quot in manibus, ſpeciem magis ꝙ uſum præferentes, ideoq́ & iuncti & breues, & gradatim cõpoſiti: quorum qui eſt maximus, quoniã illum ſicut & in manu diſcerni à cæteris opus non erat, ita in ordinem redactus eſt, ut tamẽ ab alijs magnitudine ac modico interuallo diſtare uideatur. Hæc eorũ ſpecioſa germanitas, non leui adiumento niſum pedum firmat: cõcitari enim ad curſum nõ poſſumus, niſi digitis in humum preſſis, ſoloq́ nitentibus, impetũ ſaltũq́ capiamus. Atque hæc omnia Lactantius de corpore humano mirabiliter profectò ac diuinitus explicaſſe deprehendit: & tamen ipſe multa de induſtria prętermiſiſſe cõfirmat, quæ uſq́ adeò dubia & obſcura eſſe uidebãtur, ut nemo eorum uim rationemq́, niſi fabricator ille omnipotentiſſimus, clare & aperte perſpicere potuiſſet. Cum igitur ea ſuperius enar-

rauerimus quę de corpore humano duo diuini homines, & Latinæ linguę illuſtratores, perpetuis literarum monumentis mandare non dubitarunt: reliquum eſt ut quid de eiſdē rebus phyſici ſenſerint, qui accuratam quandam humani corporis anatomiam ſcriptam reliquêre, uel paꝛumper uideamus. Quoniam uero hæc prædicti corporis fabricatio cæteris animātibus longe dignior atq; admirabilior eſſe uidetur, nō abſurdū fore putamus, ſi anteq̄ ad membra particularia ſigillatim deſcēdamus, aliqua memoratu digna de corporis noſtri excellētia, cunctorumq; aliorum differentia, breuiter diſſeramus. Corpus igitur noſtrū, ſi diligenter & accurate proprias eius conditiones, & nonnullas præcipuas qualitates cōſiderauerimus, cū figura, tum generali & uniuerſali magiſterio, tum quoq; neceſſaria quarundā ſuperfluarū partiū carentia, tribus peculiaribus & egregijs dotibus, cætera omia multū admodū excellere, ab alijsq; differre diſtareq; comperiemus. Figura, ut de ſingulis pauca quædam breuiſſime referа-

referamus, cæterarum omnium nobiliſſima, ita intuentibus apparet, ut de ea nullatenus ambigi dubitariue poſſit. Nam ſic rigida & recta eſt, ut cunctis alijs animantibus in terram pronis humiq; depreſſis, quaſi ſolus eorũ omniũ dominus & rex & imperator, in uniuerſo terrarũ orbe non immeritò dominari ac regnare & imperare uideatur. Cuius quidem erectionis & ſtaturæ cum cauſas quæreremus, quatuor duntaxat apud phyſicos fuiſſe reperiebamus. Prima erat materiæ leuitas: quæ cum eſſet ſpumoſa & aërea, præſertim ſi cũ cęteris animantibus compararetur, ab alijs cauſis adiuta in altum eleuabatur. Secunda, caloris magnitudo efferebatur: quippe humanum corpus eiuſdem quantitatis animalibus ampliorem & intenſiorem calorem habere perhibetur & creditur. Tertio loco formæ perfectio accedebat: perfectiſſima enim humanæ intelligentiæ forma excellentiſſimam atque rectiſſimam figuram exigebat. Quarta ratione finis oſtẽdebatur: Nã homo ſuapte natura ad intelligendũ

natus & inſtitutus erat: in quo quidem eius proprio & peculiari officio, nobilitas & excellentia uiſus & auditus, ſenſuū (ut ita dixerim) ſenſatorum ac ſagacium, apprime ſibi famulant̄ & ſeruiunt: quod efficere nequaquam potuiſſent, niſi editum aliquem & eminentem locum poſitionibus ſuis obtinuiſſent. Cuius ſimilitudinem in urbium oppidorumq́ꝫ præſidibus & gubernatoribus proſpicere & intueri licet, qui in altis magnarū turriū ædificationibus arduisq́ꝫ artium munitionibus, urbanorum cuſtodum habitacula cōſtruere & ædificare conſueuerunt. Circa ſecundam uero differētiam uel potius excellentiam conſiderandum eſt, quod pleraq́ꝫ animalia ad alicuius ſiue artis ſiue artificij participationem naturali quodam inſtructu inclinata ferūtur, quod in araneis & apibus atque hirundinibus & alijs quibuſdam ſolertibus animantibus manifeſte deprehenditur. Hoc autem rationale idcirco à natura ita factū itaq́ꝫ inſtitutum eſſe creditur, ut ad cuiuslibet artis, nō ad unius ſoli⁹ perceptionē, aptius

habiliusq́ oriretur: ſi enim homo ad cer-tam quandã artem, ceu de araneis & api-bus dicitur, à natura inſtructus acceſſiſ-ſet, profectò quemadmodum illis anima libus contigiſſe uidemus, cæteris penè omnibus exercitijs & profeſſionibus ca-ruiſſet. At uero ei datæ & exhibitæ fue-runt manus, ut per huiuſmodi non inani mata, ſed quaſi uiua inſtrumenta, & (ut in quit Ariſtoteles) organorum organa, ua ria diuerſarum artium iam perceptarum opera & officia exercere & exequi poſ-ſet. Quocirca multis ſuperfluis & ſuper-uacaneis partibus, ut cornibus, roſtris, aduncis unguibus, uilloſis pellibus, pin-nis & ſquamis, caudisq́, & huiuſmodi deformationibus omnino caruiſſe exiſti matur & creditur. Cum itaq́ de talibus humani corporis uel differentijs uel ex-cellentijs pauca hæc retulerimus, reſtat ut ad particularia eius membra breuiter accedamus: nõ enim in præſentiarum id agimus, ut cũcta illa referamus quæ Ari-ſtoteles & Albertus ſummi philoſophi in ſuis illis pręclaris & decantatis anima-

lium uoluminibus, nec ea inſuper quæ
Galenus & Auicenna excellẽtiſſimi me
dicinæ artis autores, in proprijs ipſarum
anatomiarũ codicibus tradiderũt. Hanc
humani corporis fabricationem ſupra ꝗ
dici poteſt admirantibus nobis, & ſolen-
nem quandam ac diuinam diuerſorum
membrorũ compactionem ſingulari ad-
miratione ſæpenumero cõſiderantibus,
de oſſibus primo, tanquam de neceſſa-
rijs quibuſdam futuri ædificij fundamen
tis: de extrinſecis deinde membris, quæ
ſenſibus patent: tertio, de intrinſecis &
occultis, breuius quoad fieri poterit, ſcri
bere ac referre placuit. Cunctorum oſ-
ſium quæ in toto corpore reperiuntur
(ut omiſſis particularibus, ne fortè in re-
bus ſuperfluis nimis curioſi fuiſſe uide-
remur, & uniuerſali quadam relatione
contenti ſimus) partim uelut quædam
reliquorum membrorũ fundamenta pu-
tantur, quoniam in his, ceu in nonnullis
ſolidis fundamentis, totum corpus con-
ſtructum & fabricatum eſſe conſpicitur:
qualia ſunt dorſi ſpondyli; hæc enim nõ
aliter

ſſa in cor ore.

aliter humani corporis cernuntur, quàm illud lignũ alicuius nauis uideatur quod in ea primum collocatur & ponitur: Partim uero ita exiſtimãtur, uelut ſi clypeus quidam ad tuitionem & protectionẽ militis cuiuſdam accommodaretur: Qualia ſunt cranei oſſa: Partim inſuper uelut arma quædam perhibentur: nam his ipſis quaſi armis quibuſdam propugnatores offendere ac lædere cupientes longe repellunt, cuiuſmodi minuta quædam oſſa reperiuntur quæ à medicis ſiſamina nuncupantur: Partim deniꝗ uelut columnæ & baſes ad ſuſpenſionem & erectionem aliquorum membrorum inſtitutæ uidentur: Quale eſſe dicitur lambdæ os, ſic ad ſimilitudinẽ Græci illi⁹ characteris nũcupatũ. Quorũ omniũ quãtæ & quales ſint in corpore noſtro utilitates uarijs neceſſitatibus cõditæ, quoniã difficile dictu eſt, & nimis ſupuacaneũ eſſet ſi ſingula queꝗ ꝓſequeremur: idcirco de induſtria prætermiſimus, ad extrinſeca mẽbra celerrime ac breuiſſime feſtinãtes. Pedes, ut ab inferioribus incipiamus, homini mouẽdi

& ambulandi gratia dati ſunt: Ideoq; ita inſtructi itaq; fabricati eſſe cernuntur, ut ſi aliter facti fuiſſent, officio ſuo fungi ne quaquam potuiſſent. Mirabilis profectò eſt eorum forma: admirabilior muſculorum contextio: Admirabiliſſima omniū digitorum inter ſe cum tanto decore diſtinctio & ſeparatio. Quid de tibijs & cruribus? Quid de genibus & coxis dicemus? nonne hæc omnia ſubtili quodam ſolertiq; artificio ita conſtructa eſſe uidemus, ut ſponte ſua moueri, & reliquum corpus ferre ac ſuſtentare facile queant? De teſticulis rurſus ac pudendis, quanta ſolertia ad generandum inſtituta & procreata ſint, explicare difficile foret. Quid inſuper de uentre, umbilico, ſtomacho, thorace ac pectore & inteſtinis ſentiemus? Quid præterea de ſpatulis & brachijs? Quid de cubitis & manibus? Quid de renibus & nucha? qd deniq; de collo & gutture referemus? nōne ſingula quęque tanto ac tam mirabili opificio cōſtructa & fabricata fuiſſe conſpicimus, ut de deo humani corporis autore nullatenus ambigere

ambigere ſuſpicari ue debeamus? de qui bus ſigillatim nõnulla memoratu digna ſcribere & literis mandare uoluiſſem, niſi nimiam orationis prolixitatem timuiſſem; quod de induſtria uitaui, præſertim cum plura doctiſſimorum & elegantiſſimorum hominum documenta ſuperius à nobis recitata fuiſſe meminiſſem. Cæterum de capite, reliquis extrinſecis unà cũ pulmone & hepate, ſplene & corde, inteſtinis & cũctis aliis interioribus omiſſis, quoniam idipſum cæterorum membrorum nobiliſſimum & præſtantiſſimum eſſe iure exiſtimatur & creditur, nonnulla excelſa & digna eius priuilegia paulò accuratius & diligentius recenſebimus. Quocirca ante omnia ſingulares quaſdã totius ipſius cõditiones & pręcipuas, deinde partium ſuarum qualitates, parumper attingemus. Plura de capite noſtro etiã atq; etiã conſiderantibus nobis, præ cæteris mẽbris data ei & exhibita priuilegia fuiſſe cõſtabat. Primo nãq; ipſum nobiliori & excelſiori loco conſtitutum & collocatum, digniori deinde & ampliori

figura ornatum, poſtremo maiori quan-
titate prędítum extitiſſe cōſpiciebamus.
Etenim ut de ſingulis pauca quædā bre-
uiſſime ſimulatq; ueriſſime expediamus:
Nimirum ſuperiorem ac ſuprèmum ar-
cis locū, ob ſenſus homini ad ſciẽtiam &
intelligentiā famulantes, obtinuiſſe per-
hibetur & creditur. Figuræ uero rotun-
dæ ac ſphæricę ita utrinq; preſſæ, ut ante
& retro aliqualiter tumidū, dextrorſum
uero & ſiniſtrorſum leuiter planū cerne
retur, ob cerebri magnitudinẽ ac neceſ-
ſariam quandā uentriculorū ſuorū diſtin
ctionem, fuiſſe tradiť. Talis quippe figu-
ra & cæterarū omniū capaciſſima eſt, &
niſi in ſolo pūcto, quemadmodū à mathe
maticis plane & aperte demonſtrať, tan-
gi nequaquā poteſt. Proinde ea ipſum fi
gura præditū & ornatū apparuiſſe uide-
mus, ut & cerebrū cū uarijs uentriculo-
rum ſuorū diſtinctionibus caperet, ſimul
atq; ab extrinſecis læſionibus tutaretur.
Magnitudinis poſtremo et molis quanti
tas, præter aliqualem illius figuræ rotun
ditatem, ideo neceſſaria fuit, ut & ampli-
tudinem

184

tudinem cerebri,& quæ ab eo oriebant̃, uenuſte apteq́ꝫ cõplecterentur. Decem præterea præcipua & ſingularia in hoc nobiliſſimo atq́ꝫ digniſſimo mẽbro, à medicis medicinæq́ꝫ autoribus conſiderata fuiſſe legimus: de quorũ ſingulis, ceu de capillis & cute, de carne ac pãniculo exteriori, de craneo, de duobus panniculis interioribus, de cerebro, de duobꝰ item panniculis inferioribus, de rete inſuper mirabili, & de oſſe paſſillari, ſic enim ab illis nũcupatur, quædã enarrabimus. Capilli quãquam ex neceſſitate materiæ generati eſſe uiderẽtur, quoniam caput eſt in arce, uelut unicũ quoddã et ſolũ totius ædificij caminum, quô omnes corporis uapores & fumi redigũtur, ad neceſſitatem tamen finis, extrinſecarũ ſcilicet læſionum tuitionem ac protectionem referuntur. Cutis ob duas duntaxat cauſas robuſta ac groſſa extitiſſe creditur, cum ut capilli in ea tanquam in tenaci quadam radice fortius figerẽtur, tum etiam quia honeſtum quoddam & ſolidũ oſſis & cerebri uelamen erat, quoniam ſupra

craneum nulli muſculi extare & appare re cernuntur. De carne in fronte, in temporibus, in mādibulis, extrinſecus apparēte, nihil aliud breuitatis cauſa dicimus, quàm ſi de aliquo pulchro cooperimēto ac uelamine diceremus. Panniculus ille exterior, ob tres præſertim utilitates inſtitutus & factus fuiſſe ſcribitur: primo ne craneum à cute, & rurſus cutis à craneo, nullo mediante, tangeretur: deinde ut craneum per hunc panniculum ſentiēdi uigorē pcipperet, ac ſentiret, quo ſine expers ſenſus, & (ut ita dixerim) inſenſatū remanſiſſet: poſtremo, ut mediatore hoc panniculo, dura mater à craneo ſuſpenderetur. Etenim hic pāniculus ex neruis & ligaminibus generatur, quę à dura matre per commiſſuras & poros cerebri extra craneum penetrare uidetur. Craneū, os magnum cerebrum ipſum ab extrinſecus penitus circundans, à medicis definitur; in cuius concauitate cerebrū, unde nerui ac ſenſus oriunt̄, cōſtitutū & collocatū eſſe cōfitent̄ & dicūt. Hoc autē unū & continuum ob multas ac diuerſas cau-

[Cr]aneum.

ſas

ſas fieri non potuit: nam ſi unum & continuum fuiſſet, profectò nullatenus lædi offendiue ualuiſſet, ut læſio & offenſio illa in totum non redundaſſet: Ac per hoc ea continuatio ſibi multum admodū obfuiſſet. Deinde ut uapores plerunque ad caput aſcendentes, per uarias iuncturas, diuerſas compages, extra craneū expellerentur. Poſtremo ut medicamentorū uires ac uirtutes, quandocunq; incumbēte neceſſitate expediret, ad cerebri ſubſtantiam penetrarēt. Poſt craneum duo panniculi cooperientes ac uelantes, idcirco demonſtrantur, ne eius mollities à duritie & ſoliditate cranei ullatenus tangeretur: horum alter craneū ipſum ſequitur, qui dura mater propter ſoliditatē ac duritiem appellat̄. Pia deinde mater accedit, ſic ob mollitiem & humiditatē dicta, quę mollis idcirco facta fuit, ne ſua mollitie cerebrum lædere ualeret, & uenas inſuper quaſdam contineret, à quibus cerebrum aleretur & nutriretur. Cuius quidem cerebri tres, anteriorem ſcilicet & inter mediam ac poſteriorem, principales partes

Pann rum bri u[...]

eſſe contẽdimus: in quibus profectò ſenſus communis, ut uulgaribus phyſicorũ & medicorum uerbis utamur, imaginatiua, extimatiua atque memoratiua facultas, quinq; illi ſenſus interiores, tribus exterioribus prętermiſſis, admirabiliter profectò ac pene incredibiliter latêre & cõtineri cernuntur: quorum omnium quanta & quàm mirabilis ſit neruorum inter ſe contexio, & uiciſſitudinaria quædam colligatio, difficile dictu eſt. Accõmodatiſſimi nanq;, ut ita dixerim, loculi quinq; illas intrinſecas, per cũctas philoſophorum ſcholas iamdudum celebratas commemoratasq;, uirtutes tanto ac tam mirabili artificio complectuntur, ut hoc ſingulare ac particulare opificiũ, niſi ab omnipotenti deo nullatenus fieri potuiſſe intelligatur: qui quidem ſi optionem naturæ noſtræ largiretur, ab eaq; requireret, cõtentáne eſſet ſuis integris nobilitatisq; membris, quæ ad formationem corporis pertinerent, an quicq̃ melius poſtularet, q̃d amplius quæreret: porrò neſcire atq; ignorare confitemur. De panniculis inferioribus,

rioribus, de rete atq; paſſillari oſſe, reliquis tribus, ne nimiſ ſimus, deinceps dicere omittamus. Quæ ergo compoſitio membrorum, quæ cõformatio lineamentorum, quæ figura, quæ ſpecies q̃ humana pulchrior aut eſſe aut excogitari poteſt? Quod cum illi ueteres ſapiẽtiſſimiq; homines animaduerterẽt, deos in humana ſe ſpecie cõfiteri audebãt: quorũ ueſtigia pleriq; ex noſtris imitati, in quibuſdã apoſtolorum ac martyrum, ceterorumq; ſanctorum baſilicis, deũ inſtar hominis idcirco uoluerunt, ut ad diuinam cõtemplationem rudibus ignariſq; hominibus aliquatenus opitularentur: quapropter non defuerunt doctiſſimi ac ſapiẽtiſſimi uiri qui cum prædicta omnia, & alia huiuſmodi humani corporis machinamẽta diligenter & accurate contemplarentur, talem fabricationem inſtar mundi formam factam fuiſſe arbitrarentur: Vnde hominem à Græcis Microcoſmũ, quaſi paruum mundũ, appellatũ fuiſſe putauerũt. Nec defuerunt etiã q famoſiſſimã illã & ſaluberrimã Noë arcã, in qua paruas

quaſdam humani generis, quod iam pe
nè totũ primo & generali diluuio perie=
rat, reliquias incolumes remanſiſſe noui
mus, ex quibus reparati ſumus, ad hanc
perfectiſſimam humani corporis fabricã
conſtructã fuiſſe propterea exiſtimarẽt,
quod propria ipſius ſui longitudo à uer=
tice uſq; ad ueſtigia, ſexies tantum habet
quantum latitudo, quæ eſt ab uno ad alte
rum latus: & decies tantum quantum al=
titudo, cuius altitudinis mẽſura in latere
à dorſo ad uentrem reperitur: ſeu ſi iacen
tem hominem ſupinum ſeu pronum me
tiaris, ſexies tãtum longus eſt à capite ad
pedes, quantum latus eſt à dextera in ſi=
niſtram, uel à ſiniſtra in dexteram: & de=
cies tantum quãtum altus à terra: Proin=
de commemorata arca trecentorũ in lon
gitudine cubitorũ, quinquaginta in lati=
tudine, & triginta in altitudine, facta fuiſ=
ſe ſcribitur. Vir enim ſuapte natura pru=
dentiſſimus, & multarum quoq; rerum
experiẽtia, in tanta ac tam diuturna quin
gentorum annorum uita (nam hac eius
ætate generale illud diluuiũ, uniuerſum

arcã ... Noë ... minis ... ã qui= ... factã ... rint.

terrarũ

terrarum orbem inundaſſe legimus) ap=
prime edoctus, & diuino inſuper quodã
ſpiritu afflatus, cum hoc mirabile ac per=
fectum hominis opificiũ ab omnipoten=
ti deo profluxiſſe & emanaſſe intellige=
ret, tale tanti autoris ſupremiq́; magiſtri
exemplum, ſibi arcam fabricaturo, arcam
inquam illã humani generis ſeruatricẽ,
quod ipſe maximus eorum temporum
propheta, ſuis flagitijs facinoribusq́; pe=
riturum diuinitus acceperat, non immeri
tò ad fabricandum imitandumq́; propo=
ſuit. Et quanquam multa de hoc corpore
noſtro hactenus dixiſſe meminerimus,
unum tamẽ de humana facie, cæteris for=
tè mirabilius, in calce huius primi libri,
taciti præterire non poſſumus. De quo
cum beatus Auguſtinus ſatis ſuperq́; ad
mirari non poſſet, quodam loco hæc uer
ba poſuit: Quis enim, conſulta ratione, *Human*
non uiderit in hominũ innumerabili nu= *faciei diſſ*
meroſitate, & tanta naturæ ſimilitudine, *militudo*
tam ualde mirabiliter ſe habere ſingulos,
ſingulas facies, ut, niſi inter ſe diſſimiles
eſſent, nequaquam ſpecies eorum ab ani

malibus cęteris diſcerneret? Et rurſus: ni ſi inter ſe diſſimiles eſſent, nempe ſinguli à cæteris hominibus haudquaꝗ diſcernerẽtur. Quos ergo ſimiles confitemur, eoſdem diſſimiles inuenimus. Sed multo mirabilior eſt conſideratio diſſimilitudinis: quoniam ſimilitudinem natura communis iuſtius expoſcere uidetͬ. Illud uero cęteris omnibus mirabilius iure exiſtimatur & creditur: quippe ſingula quæꝗ humani corporis membra tam ſubtili ratione ac tam diuinæ prouidentiæ ſolertia formata cernuntur, ut tantũdem ad uſus neceſſitatem, quantum ad pulchritudinẽ ualere uideantur. Si quis igitur, ut hanc primam noſtri corporis particulam tandem aliquando cõcludamus, cuncta hęc & generalia & particularia humani corporis priuilegia, præcipuaꝗ munera diligenter & accurate animaduerterit, profecto ipſum ab omnipotenti Deo idcirco egregie ac mirabiliter fabricatum nõ iniuria fuiſſe cẽſebit, ut dignum quoddam ſimulatque accõmodatum rationalis animæ receptaculũ formaretur. Vnde cum

tales

tales tantaſq; corporis noſtri dignitates & excellentias eſſe uideamus, haudquaquam mirari debemus, ſi antiquorum iuſtorum funera, officioſa pietate curata ſunt, & exequiæ celebratæ, & ſepultura prouiſa: quemadmodum ex pluribus ueteris & noui teſtamenti exemplis luce clarius apparet. Licet hoc totum humationis genus idcirco à pleriſque philoſophis contemneretur, quoniam nulla defunctorum hominum corpora ullo unquam tempore reſurrectura arbitrabantur. Nam & Tobias ſepeliendo mortuos deum promeruiſſe, teſte angelo, cõmendatur. Et dominus noſter die tertia reſurrecturus, religioſę mulieris bonum opus prædicat, prædicandumq; cõmendauit, quod unguẽtum precioſum ſuper membra eius effuderit, atq; hoc ad eum ſepeliendum fecerit. In euãgelio etiã ij laudantur, qui corpus eius de cruce acceptũ diligenter atq; honorifice tegendũ ſepeliendumq; curarunt. Et, q̃d mirabilius uideri debet, omnes patriarchæ & pleriq; prophetæ dũ uiuerẽt, ꝓprijs teſtamẽtis curã

Mortuo[rum] exequia[e] ſepultu[ra]

ſepeliendorum & humandorũ cadaue-rum ſuorum, domeſticis & poſteris relinquebant. Quod ſi animorum noſtrorum uaſcula talia ac tam mirabilia eſſe uidemus, ut de deo eorum autore, iure dubitare ſuſpicariue nequeamus, q̃d de ipſo animo peculiari quodam ac præcipuo omniũ rerũ theſauro dicemus? An uſq; adeò hebetes & obtuſi erimus, ut de diuino humanarum animarum autore titubemus, cum de hominũ corporibus cæteris earum uaſculis ac receptaculis idipſum planè & aperte ſentiamus? Quod ſequenti libro, quantum parui ingenij noſtri facultas efficere conariue poterit, quemadmodum ab initio promiſimus, paulò latius & uberius explicabimus.

LIBRI PRIMI FINIS.

187

IANOCII DE MANECTIS, EQVITIS AC IVRECÕſULTI Florentini, de dignitate & excellentia hominis Liber II.

VELLEM nobis nunc de anima humana breuiter cõſcripturis, tantũ ingenij facultatis & eloquentiæ dari, ſi optata fierent, ut in hac tam obſcura & tam abſtruſa materia, de qua philoſophi uaria & inter ſe diuerſa ac pene contraria ſcripſiſſe cõperiuntur, nonnulla præcipua & ſingularia in medium afferre poſſemus. Sed quoniam tantam in rebus ipſis difficultatẽ ineſſe latereq; cõſpicimus, ut Cicero Romanæ eloquẽtiæ princeps, cum de anima diſſereret, ac quid foret in præclaro illo Tuſculanarũ diſputationum dialogo diligenter & accurate perſcrutaretur, magnam quandã de eius origine, loco, & qualitate diſſenſionẽ fuiſſe deſcribat. Et Lactãtius quoq; uir doctiſſimus atq; elegantiſſimus, cum de eiſdem cõditionibus in cõmemorato de Opificio hominis opuſculo inueſtiga

Difficili[s] animæ c[o]gnitio.

ret, in hunc modũ ſcribens dixiſſe depre
henditur: Quid autem ſit anima nondũ
inter philoſophos conuenit, nec fortaſſe
unq̃ cõueniet. Idcirco omnibus, quem=
admodum dicitur, animi & corporis uiri
bus, aliqua fortaſſe non indigna maieſta
tis tuę lectione referre & explicare cona
bimur. Proinde ad perfectã & uerã eius
definitionẽ, quo ad fieri poterat, anhelan
tes, ueterẽ Ariſtotelis morẽ in rebus ſe=
rijs ac grauibus proſequi imitariq́ decre
uimus: qui in omnibus ferè libris ſuis ea
antea recitabat, quæ à prioribus philoſo
phis de illis rebus dicebant̃, de qbus ipſe
diſſerere et diſputare cõtendebat, eorũq́
poſtea opiniões ſigillatim cõfutabat: atq́
hæc omnia ideo faciebat, ut quid ipſe ſen
tiret, quãdo cũ cæteris cõpararetur, faci
lius & clarius appareret. Nos igit̃ certa
quędã & ſolita tanti uiri ueſtigia, in reci
tandis duntaxat opinionibus antiquorũ,
breuiter imitabimur: nõ ẽm ita arrogan
tes itaq́ impudentes, neq́ ſumus neq́ ui
deri uolumus, ut in tot & tantis occulta=
rum rerum difficultatibus noſtram ſen=
tentiam

tentiã explicemus. Sed poſtquam ea ipſa recitarimus, recitataq́ leuiter confutaui mus, quæ philoſophos ſuis puris naturalibus conſtitutos conſcripſiſſe percipi mus, ad noſtros theologos, quibus hæc & cætera huiuſmodi naturæ myſteria di uinitus reuelata fuiſſe conſtabat, tanquã in unum humanę ſalutis portum magna iactati tempeſtate cõfugiemus. Cum au tem nonnullos doctiſſimos ſimulatque elegantiſſimos uiros, præcipue Ciceronem & Lactantium, animum ab anima inter ſe differre uoluiſſe intelligamus, ut altero uiuere, altero uero ſentire & ſapere ſignificatur, quoniam ſatis ſuperq́ ſatis eſſe arbitramur, ut magnis tam arduarum rerũ difficultatibus opprimamur, de nomine minime laborãdum fore cen ſemus. Vnde quanquam utroq́, ut ſuis locis aptius & accommodatius fieri poſſe uidebitur, pro eodem uteremur, animam tamen quàm animũ propterea cre brius frequentare maluimus, quoniam catholicos doctores noſtros ſiue ex hebræa ſiue ex græca ſacras ſcripturas in

Latinam linguam conuertentes, ſiue aliter quomodolibet explanãtes, eo uerbo ſemper uſos fuiſſe comperimus, quorũ nos uenerãda ac ſacroſancta ueſtigia tantummodo obſeruare & imitari conſtituimus: licet gentiles philoſophi plerunq; animum, raro uero animam, poſuerint. Thales Mileſius, ut ab antiquioribus ordiamur, quem in numero illorum ſeptẽ celebratorũ ſapientũ Romulo regnante extitiſſe, ac primum in philoſophia claruiſſe manifeſtum eſt, quanquam de anima particularem quandam mentionem nequaquam feciſſe memoraretur, cum tamen aquam omnium rerum principium fuiſſe exiſtimaret, atq; exinde cũcta mundi elementa, ipſumq; mundum, & quæcunq; in eo gignerẽtur, oriri & naſci opinaretur, animã ab aqua, ſicut cætera, originem trahere, eius opinio iure cẽſenda eſt. Anaximander eius auditor, non ex aqua, ut magiſter, ſed ex ſuis principijs infinitis omnia produci & progredi aſſerebat. Cui Anaximenes ſuccedens, infinitis illis præceptoris ſui principijs aẽrẽ adhi-

adhibuiſſe perhibet. Anaxagoras eius diſcipulus, præter generalem quandam de initijs rerum ex ſimilibus inter ſe particulis opinionē, de anima diſſerēs, rem ſeipſam mouentem eſſe & dixit & ſenſit. Diogenes alter Anaximenis auditor, eam, quemadmodū cætera, ad aëra unū omniū principiū retuliſſe ſcribitur. Leucippus & Democritus atomorū, hoc eſt leuium & indiuiduorum corpuſculorū autores & principes, ex quibus omnia confici uolebant, animā nihilominus calorē & ignem quendā eſſe arbitrabātur. Heraclitus cognomento Scotinos, quoniam de natura rerū ita obſcure ſcripſiſſe uidebatur, ut illius temporis philoſophi perplexas eius ſentētias uix ſudantes intelligere potuiſſent, eam ipſam uaporem ſubtiliſſimum cēſebat. Empedocles qui de rebus naturalibus gręcis carminibus ſcripſiſſe laudatur, quemadmodū apud nos Lucretium latine feciſſe nouimus, ſi Ciceroni credimus, animā eſſe dicit cordi ſuffuſum ſanguinē. Si uero potius Ariſtoteli adhæremus, ex elementis eam fa-

cit. Hippias ſophiſta aquam: Critias autẽ illã ſanguinẽ definiuit. Archelaus Anaxagoræ auditor ſiue ex ſimilibus ſiue ex diſſimilib⁹ inter ſe particulis omnia quęcunq; eſſent, & mentem & animum conſtare arbitratus. Zenoni Stoico animus ignis uidetur. Quem Ariſtoxenus muſicus idemq; philoſophus harmoniã ut in cantu & fidibus: Pythagoras uero ac Xenocrates Platonis auditor, numerum ſe ipſum mouentem putauerunt. Socrates Archelai diſcipulus, omiſſis naturalium rerum difficultatibus, quoniam eas academicorũ more nullatenus ſciri cognoſciue poſſe autumabat, ac propterea de anima quid eſſet nil perſcrutatus, ſeſe ad moralis philoſophiæ ſtudia conuerterat: eam tamẽ immortalem & perpetuã eſſe deſcribit: Quemadmodũ & Alcmæon neſcio quis, & Pherecides Syrus antea tradiderant. Hunc Socratem Plato celeberrimus eius diſcipulus poſtea ſecutus, quamuis omnium philoſophorum diſertiſſimus haberetur, de anima tamen obſcura quædam, ac metaphoris tropiſq;

referta, pluribus librorum ſuorum locis ita locutus eſt, ut uix intelligi potuerit: ac pleraque in eum librum congeſſit, cuius titulus eſt, de immortalitate animorum, ex quibus eam potius ſuis quibuſdam perſuaſionibus immortalem fore, ꝙ quid proprijs deſcriptionibus eſſet, haurire et augurari ualeamus. Quod Cicero eo loco maxime ſenſiſſe uidetur ubi uerba hęc poſuit: Quid tibi ergo opera noſtra opus eſt? Num eloquentia Platonem ſuperare poſſumus? euolue diligenter eius eum librum qui eſt de animo, amplius quod deſideres nihil erit. & paulò poſt ita ſubdit: Feci mehercule & quidem ſæpius, ſed neſcio quomodo euenit, dum lego aſſentior, cum poſui librum, & mecum ipſe de immortalitate animorum cœpi cogitare, aſſenſio illa omnis elabitur. Ex pluribus tamē eius dictis deprehēdi & elici poteſt, eum idem ſenſiſſe, quod Pythagoram & Xenocratem: uel de ſubſtātia, quemadmodum ab Alberto philoſopho traditur, uel de numero ſeipſum mouente, paulò ſuperius

intellexiſſe diximus. Nec defuerũt etiam qui eam ipſam cor eſſe opinarentur: ex quo plerique homines excordes, uecordes, cõcordesq́ dicebantur. Ariſtoteles inſuper cũ hæc omnia quæ ab antiquioribus de anima ferebantur friuola & pené inania eſſe animaduerteret, quoniam cunctæ feré eorum opiniones ad res corporeas referri uidebãtur, præter elementa, quibus hæc corpora cõſtare nõ dubitabat, prætermiſſis duabus alijs eius definitionibus, quintã naturã eſſe uoluit, unde humana anima conficeretur: quã græco & tunc nouo, sed nunc iamdudũ per omnes philoſophorũ ſcholas celebrato nomine ἐνδελεχίαν appellauit: non quaſi continuatam, ut ait Cicero, motionem & perennem, ſed potius ſpiritalem quandam humani corporis perfectionẽ: licet ipſe pluribus uerbis uteretur, quemadmodũ Auicenna & Auerrois exponere & explanare uidetur. Varro deniq́ etſi diuinarũ & humanarũ rerum perfectiſſimus putaret, quid tamẽ eſſet anima definire uolens, eam aërem quendã ore con

ceptum, in pulmone deferuefactum, in corpore temperatũ, & in totum corpus diffuſum eſſe determinauit. Seneca uero ſubſtantiã incorporeã rationis participẽ credebat. Contra quos omnes (Ariſtotele, cũ ob dignã tanti philoſophi uenerationẽ, tum ob ſubtilẽ quandã ac ueracẽ eius, licet non perfectã & ex omni parte abſolutam, determinationẽ, ſemper excepto) dicendum breuiter exiſtimamus. Nam quẽadmodũ nos de deo, rebusq́ꝫ cœleſtibus ac diuinis animaduertentes, magis quid nõ ſit, q̃ꝫ quid ſit unũquodqꝫ dicere et excogitare poſſumus: ita de anima humana cõſiderantes, eadem propemodũ credere & exiſtimare debemus: præſertim cũ in omnibus obſcuris rebus multo facilius falſa cõuinci, q̃ꝫ uera inueniri poſſe uideamus. Ad leuẽ uero illam prædictarũ opinionũ cõfutationem, quã nos facturos eſſe prædiximus, ea plurimum conferre ac ſatisfacere putauimus, quæ Ciceronẽ partim in Tuſculanis diſputationibus cõſcripſiſſe, partim etiam in cõſolatione ſua poſuiſſe meminimus:

cuius uerba quoniam nobis ſummopere placuerunt,& ad noſtrũ propoſitũ appri me ualere uidebãtur, in hoc loco ponere & hic ſcribere curauimus. ſic eñ ait: Animarũ in terris nulla origo eſt, nam nihil eſt in animis mixtum ac concretum, aut quod ex terra natum ac fictum eſſe uideatur: nihil humidũ quidem aut flabile, aut igneum: His enim in naturis nihil ineſt quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura præuideat, & cõplecti poſſit præſentia, quæ ſola diuina ſunt: nec inuenimus unde ad hominẽ uenire poſſint, niſi à Deo. & reliqua. Ariſtoteles quippe uir ſapientiſſimus, intelligentiã, uolũtatem, memoriam, naturalia quædã & cõmunia humanarum animarum munera, niſi mediantibus illis quorum propria dona eſſe uideantur, nullatenus prouenire poſſe excogitauit. Itaque omnia elementa, licet ſola terra ab anima iuxta ueterũ philoſophorum traditiones, eo ipſo recitante, ſeparaetur: & non modo elementa, ſed cuncta queq; corporea, à ſpiritali eius natura me-
ritò

ritò diſtinxiſſe & ſegregaſſe laudat. Hãc egregiam ſupradictorum penè omnium opinionũ cõfutationẽ Cicero ab Ariſtotele magiſtro (ſic enim eum quodam loco appellare non dubitauit) ex ſecundo de Anima ſumpſiſſe & accepiſſe creditur: In quo quidem libro cum ille ueræ philoſophiæ princeps, animæ eſſentiam, ſic enim interpretari placuit quod Græci οὐσίαν dicunt, quamuis eo uerbo Latini ueteres minime uterentur, paulò accuratius perſcrutaretur, quàm cæteros philoſophos antea feciſſe cõſtaret, eam corpoream eſſe nõ poſſe planè & aperte uidit & ſenſit. Itaque cuncta corpora ſua cogitatione tranſcendens, atque optimum quiddam perfectumq; non iniuria oportere eſſe exiſtimãs, ipſam in genere ſubſtantiæ ponere & collocare cõſtituit: nec materiã quam philoſophi ſubſtantiæ appellatione cenſebant, ſed formam, & non cuiuſlibet corporis, ſed talis utique quale humanum corpus dicimus formam eſſe, declarauit & uoluit: Quo facto, cum de eius potentijs poſtea diſſere

ret, atq; intellectiuam tanquã perpetuã à reliquis corruptibilibus ſepararet, prioribus definitionũ particulis ita adhibuiſſe & adiecíſſe uidetur, ut animam humani corporis rationalem atq; immortalem & incorruptibilem formã, plane & aperte definiret. Si autẽ circunſcriptos naturalis philoſophi, qualem ſeipſum eſſe profitebatur, limites tranſgredi & tranſcendere uoluiſſet, (uide quid homini tribuam) ab omnipotẽti Deo ex nihilo mirabiliter, ut arbitror, creatã fuiſſe adieciſſet. Quod ſi feciſſet, nimirum cũctis naturæ legibus & omnibus quoque naturalium philoſophorũ decretis ac dogmatibus repugnaſſet, qbus ex nihilo aliquid fieri poſſe negabatur: Ac propterea animam humani corporis immortalẽ & incorruptibilem formam, rationis & intelligentiæ capacẽ, ex nihilo à Deo creatam ueriſſime ac perfectiſſime dixiſſet: huiuſmodi enim uera uel definitio uel potius deſcriptio, ex ſacris catholicorum doctorũ ſententijs elici poſſe exiſtimat & creditur. Quãquam talia ſuapte natura abſtruſa & obſcura in

tenebris

tenebris latêre uident, quô humanę mentis acies inualida penetrare nō poteſt: niſi iam ſuperno lumine illuſtraret, quemadmodum optimis illis ac ſanctiſſimis uiris contigiſſe nouimus, quorū ſententias impræſentiarū haurire & explicare contendimus: nam ex uno homine, quē primum à deo ſecundū ſacras ſcripturas cōditum fuiſſe legimus, & ideo græce expreſſius protoplaſtus appellatur, contra falſas philoſophorum de æternitate mūdi ſententias, genus humanum in hunc mūdum ſumpſit exordiū. Moyſes enim omni ſapientia Aegyptiorum eruditus, ac primus & maximus eorum propheta rum qui prophetias ſuas literis mandabant, cum ſeſe à ſenſibus abſtrahere cupe ret, in uaſtas Aethiôpiæ ſolitudines peragrare non dubitauit, ubi cunctis ſeculari bus negocijs prætermiſſis ac neglectis, ad altiſſimarum duntaxat & diuinarum rerum meditationem animum mētemq; conuertit: in quo quidem ita omnipotēti deo placuiſſe creditur, ut eum non per ænigmata aut per ſomnia obſcurasq; ui-

Moyſes ſeceſſum contulit

ſiones inſtar cæterorũ prophetarũ,ſed fa cie ad faciẽ uidere & intueri, ac plura & ſtupẽda miracula facere meruerit,queẽad modum ſacræ literæ plané & aperte aſſe rere teſtificariq́; uidẽt. Talis igit̃ Moy ſes per hunc modum diuino ſpiritu affla tus,nec humanæ ſapientiæ,nec ſecularis philoſophiæ ꝓfeſſor,ſed potius idoneus quidam diuinorũ operum teſtis & aſſer tor, pentateuchum ſuum ſic incipere au ſus eſt:In principio creauit deus cœlũ & & terram.& reliqua uſq; ad integram & abſolutam cunctorum brutorum produ ctionem deinceps proſecutus, tandem inquit: Faciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã.Quæ quidem uer ba ſecundũ certam quandam & unicam omniũ theologorũ explanationem,non ad corpus, ſed ad animam tantummodo referuntur.Nam quid eſt deus qui ita di xit?Caro,an ſpiritus? non caro utiq;,ſed ſpiritus, cui ſimilis caro eſſe non poteſt: quia ipſe incorporeus et inuiſibilis eſt:ca ro autem & comprehẽditur & uidetur. De qua quidem re etſi multa, imò penè infinita

infinita eſſe uideant quæ de ea ſubtiliter quæri & inueſtigari ſoleant, animam tamen non à parentibus & extra duce, ut theologico uerbo utamur, inſtar corporum proceſſiſſe, quemadmodũ quidam hæretici, & in primis Apollonius neſcio quis, falsò opinabantur, ſed à Deo ex nihilo factam in lucem prodijſſe, ita exiſtimamus & credimus, ut de eo ipſo ullatenus dubitare & ambigere nequeamus. Cui quidem ſentẽtiæ, uero enim omnia conſonant, cuncti ferè ſacrarũ literarum explanatores, catholiciq; doctores adhærere & aſſentiri perhibentur. Vnde eius quaſi materiem, quam nullam fuiſſe manifeſtum eſt, nequaquam quærere & inueſtigare debemus: nõ enim tale quiddam eſſe ſcimus, ſicut terrã humani corporis materiam extitiſſe diximus, è cuius limo uel humefacto puluere fingeretur. Ex quo Iudæorum & Arrianorum ſtultam opinionem falſam eſſe conuincitur, qui uerba illa, Faciamus ad noſtram, & cætera, dei ad angelos fuiſſe putant. Enimuero ſiue imaginẽ ad formã, ſiue

Inſigni… dæorum… Arrian… rũ erro…

ſimilitudinem ad naturã referant, ut ſunt uariæ de hac re theologorum ſententiæ, cęteris prædictorum uerborum explanationibus prætermiſſis, quę penè innumerabiles afferunt, parum attendiſſe ac conſideraſſe uidētur, quomodo iure fieri potuerit, ut creationis operatio, quæ ad ſolum creatorem pertineret, qui uſqꝫ adeò omnipotens eſt, ut ex nihilo cuncta facere ac creare ualuerit, angelis tribueretur communicareturqꝫ, quos creaturas eſſe conſtabat, Quod ſi fuiſſet: utiqꝫ creaturæ ſimulatqꝫ creatores planè & apertè apparuiſſent. Si uero quàm illud abſurdum et quàm impoſſibile eſſet, aliquatenus excogitaſſent, profectò nunquam in tãtum ac tam euidẽtem errorem incidiſſent. Neqꝫ etiam eandem imaginem ac ſimilitudinẽ dei & angelorũ eſſe nõ potuiſſe animaduerterunt. At ſi creationis operatio cum angelis cõmunis extitiſſet, nunquid imago & ſimilitudo deo & angelis communis eſſe potuiſſet? tantum enim abeſt ut angeli in poteſtate ac maieſtate Deo pares eſſe uideãtur, ut ipſos ab eius natura maxime

maxime ac longiſſime abeſſe ſentiamus. At uero propheta ille ſupremus non temere ſed potius mirabiliter ſentiens, ac ſupra humanum modum ſeſe inter contemplandum attollens, ut quandam diuinarum perſonarum diſtinctionem latentem & occultam paucis uerbis, quo ad fieri poterat, planius & apertius explicaret, in creatione animæ pluraliter loqui & enunciare nõ dubitauit. Quod & antea fecerat, quando in principio creauit deus Eloin, hebraice dixerat, non temere & fortuitò plurali numero uſus, cũ in cæteris cunctarũ rerum & animalium productiõibus ſemper Deum ſingulariter dixiſſe meminiſſet. Quod ad præcipuam quandam & egregiam animarum excellentiã uel maxime pertinere & ſpectare cognoſcitur, ut omnes diuinæ perſonæ ad ſolam earũ creationem expreſſę fuiſſe uideantur. Nec his adhuc contentus: Poſtquam deus creauit homines, benedixit (inquit) illis, eosq́ omniũ rerum productarum dominos, uniuerſiq́ terrarum orbis reges imperatoresq́ cõſtituit.

Et, ut maiorẽ ipſarum animarũ præſtan-
tiam dignitatemq́ mõſtraret, tandem in
hũc modũ ſecure intrepideq́ adiecit: For
mauit dominus deus hominẽ de limo ter
ræ, & inſpirauit in faciẽ eius ſpiraculũ ui-
tæ, & reliqua. Dominus, inqt, deus, hoc
eſt, illud ineffabile nomẽ, quod græce te-
tragrãmaton appellat̃, ac propria ipſius
eſſentia ſignificat̃, (ſic enim hoc loco q̃
ſubſtantiã dicere maluimus) & uſq; adeo
ab Hebræis obſeruatur & colitur, ut quẽ
admodũ ſacris characteribus uenerandis
eorũ codicibus expreſſum & ſcriptũ ſit,
niſi ſummis dũtaxat ſacerdotibus quotan
nis ſemel, & in ſancto ſanctorũ pronun-
ciari explicariq́ non liceat. Quod atten-
dentes Manichei peruerſi & acuti hære-
tici, uerba illa ita interpretabantur, ut ani
mas de ſubſtantia dei factas eſſe adfirma-
rent. In qua quidem opinione Euripides
poëta unà cũ quibuſdã philoſophis fuiſſe
traditur. Verum enimuero quid nos de
theologis noſtris dicemus? quãdoquidẽ
ſecundũ poëtas & philoſophos humanas
animas è cœlis in terras deſcẽdiſſe intelli
gimus;

gimus:q̊d Vergil. his uerſibus oſtendit:

Igneus eſt ollis uigor & cœleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus moribundaq; membra.

Idipſum à Lucretio poëta prędictũ fuiſſe conſtat ita canente:

Deniq; cœleſti ſumus omnes ſemine oriundi,
Omnibus idem ille pater eſt.

Et Hermes quoq; ille, ob excellentiã ſuã cognomẽto Triſmegiſtus, q̊d gręce Mercuriũ ter maximũ ſignificat, hominẽ & à deo & ad dei ſimilitudinem factũ eſſe nõ ignorauit, quãdo humanã formã theoiden, hoc eſt deo ſimilẽ, appellare et nũcupare nõ formidauit. Hũc Platonẽ poſtea ſecutũ eodẽ græco uerbo uſum fuiſſe legimus. Cicero etiã plurib. locis, hominibus nihil mẽte melius, nihil pręſtãtius, nihil deniq; diuinius ab omnipotẽti deo dari potuiſſe teſtatẽ. Sed ut alia multa omittamus quæ à pleriſq; catholicæ ecclesiæ doctoribus circa huiuſmodi geneſeos autoritatẽ adducunẽ, his beati Auguſtini uerbis, ad uerã quandã & breuẽ cõmemoratarũ diuinarũ ſententiarũ explanationẽ, *Hermes Triſmegiſtus.*

contenti erimus: qui quidem cum per to tum ſeptimum et octauum librum ſuper Geneſim ad literam de animarum digni tate plura copioſiſſime quæſiuiſſet atque elegantiſſime diſputaſſet, longis tandem diſputatiōibus defeſſus, in calce eius co= dicis, de anima, quam deus homini in faciem eius ſufflans inſpiraſſe dicitur, nihil ſe niſi hoc ſolū cōfirmare teſtat̄, quod ſic ex deo erat, ut ſubſtātia dei nō eſſet: et ſic incorporea, ut non eſſet corpus, ſed ſpiri tus, nō de ſubſtantia dei genitus, nec de ſubſtātia dei procedēs, ſed factus à deo: nec ita factus ut in eius naturā natura ul= la corporis uel rationalis animæ uertere tur. Vnde ex his ac cæteris huiuſmodi ex nihilo factam ac creatam eſſe conclu= ditur. Fecit igitur deus hominem ad ima ginē & ſimilitudinē ſuam: talem quippe illi animā creauit, quā ratione & immor talitate, intelligentia ac memoria & uo= luntate, prędita, cæteris omnibus anima= libus præſtaret ac dominaret̄. Hanc no= ſtram, imò potius catholicā, & (ut ita di= xerim) theologicam ipſius animæ defini tionem

tionem ueram & perfectam idcirco eſſe
contendimus, quoniã ipſam,cum ex an-
tedictis Moſaicorum uerborũ definitio-
nibus,tum etiam ex pluribus alijs ſancto
rum uirorũ,& maxime Ambroſij &Gre
gorij, Damaſceni ac Remigij, deſcriptio
nibus hinc inde cõflantes,breuiter com-
pilauimus. Cum itaq; eam ſubſtãtiam &
formam incorpoream &à Deo ex nihilo
creatam , ex his quæ diximus antea pro-
barimus, reliquũ eſt,ut nõnulla de ipſius
immortalitate in medium adducamus:
quo facto, de tribus ſuis naturalibus po-
tentijs ſuperius commemoratis, pauca
quædam breuiſſime referemus. Ad cer-
tam igitur quandam & indubitatam ani- *Animo*
marum immortalitatem grauiter ſecun- *immor*
dum dignitatem rei procedere &progre *tatis ar*
di cupientes,primo hoc ipſum nonnullis *menta.*
rationibus & argumentis ac perſuaſioni
bus oſtendemus:Quibuſdã deinde poë-
tarũ ac philoſophorũ autoritatibus con-
firmabimus: Adamantinis deniq; ſacra-
rum ſcripturarũ teſtimonijs comproba-
bimus.Rationibus igitur niti & inſiſtere

uolentes, pauca é multis in hunc modũ, tanquam aliĳs probabiliora, delegimus: Cæteræ animantes tribus duntaxat elementis, quaſi põderoſis ac terreſtribus, utuntur: Solus uero homo ignem, utpote leue & ſublime ac cœleſte elementum, ſine quo uiuere nõ poſſet, in quotidianum uitæ ſuæ uſum adſumit: quod ideo non exiguum, ut ait quidam, immortalitatis argumentum uideri debet, quoniam Deum, qui ſingula quæq; bruta ignis utilitate priuauit, hominibus uero tantummodo largitus eſt, nihil temere ac fruſtra facere operarí ue intelligimus: præſertim cum ad generales quaſdam aliquorũ, nedum ad cũctas omniũ animalium ſpecies intendere ac proſpicere uideatur. Sed cum cætera animalia mortalia efficeret, p huiuſmodi elementorum diſcretionem, quæ ad uiuentium uſum utilitatemq; creauerat, ea ut reuera inter ſe diſcreuerat, ita per hunc diuerſarum naturarum modum ab inuicem diſcreta, ab illis intelligi uoluit, qui ſubtili ingenio prędití pauló altius à terrenis co

gitationibus

gitationibus eleuarent. Si omnes etiam uiuẽtes homines longe poſt mortẽ proſpicere, ac futuris ſeculis magnis cum laboribus, nec minoribus ſumptibus, naturali quodã deſiderio allecti & inſtigati, quantũ poſſunt ſemper prodeſſe conantur, partim crebris procerarum arborum conſitionibus, partim diuturnis magnorum ædificiorum conſtructionibus, partim continuis filiorum procreationibus, partim denique, ne cuncta in hoc loco complectamur, perpetuis liberalium artium & ingenuarum ſentẽtiarum conſcriptionibus, ut ſunt uaria diuerſorum hominũ ingenia, quæ omnia Cicero in Tuſculanis ſuis multo latius et uberius proſecutus eſt, quemadmodum luce clarius conſtare & apparere dignò ſcimus, profectò eorũ animã immortalẽ fore iure dubitare & ambigere nõ poſſumus, præſertim cũ huiuſmodi deſideriũ cunctis hominibus uel potius toti humano generi ab ipſa natura, rerũ omniũ parente, inditũ fuiſſe uideamus: Quoniam aliter ſequeretur ut innatę eorũ animaliũ

quæ deus præ cęteris nobilitata cōdidiſſet, cupiditates appetitionesq́; euaneſcerent. Eoſdem quoq; homines, natura duce, felicitatem appetere uidemus, quam nullatenus niſi per animæ duntaxat immortalitatem adipiſci & aſſequi poſſent: nam ſi omnino extinguerer, quonã modo felices eſſe uiderentur, intelligere excogitareq́; nequimus: præſertim cum in hac uita mortali, ob ſingularem quandã eius uarietatem, nullatenus beati eſſe ualeamus. Itaque ſimiliter uana & ſtulta naturæ cupiditas & appetitio reſultaret. Omnes inſuper naturali & innata uoluntate immortales fore exoptamus & cupimus: ſed huiuſmodi noſtra uoluntas, quã philoſophi appetitum cum ratione definierunt, omnino falli decipiue non poteſt. Quod ſi eueniret, in idem utiq; inanis cupiditatis naturalis abſurdũ laberemur. Quę quidem quoniam impoſſibilia ſunt, ac naturæ ipſi plane & aperte repugnare cernuntur, profectò animas unà cum corporibus interire, falſum eſſe conuincitur. Quod ſi fieri potuiſſet, ut animę ſimul

ſimul cum corporibus interirent: porrò deum iniuſtum fuiſſe manifeſte concluderetur: Nam magna quedã perditis hominibus ſuorum malorum facinorũ premia, uel diuitias uel honores ac potentatus & regna, indigniſſime ſimul atq; iniquiſſime largiret: Viris uero probis atq; optimis, qui cuncta hæc quæ nos bona appellare ſolemus, friuola & inania contempſerũt, atq; inediam, parſimoniã, uerbera, eculeos, & ſingula quæq; corporũ tormenta ſponte ſua ſuſceperunt, ut cœleſtem illam ac beatã & immarceſſibilem uitã nanciſcerentur, non modo dignam laborum ſuorum mercedem non præberet, ſed pro operibus iuſtis glorioſeq; geſtis, cũctas huius humanæ uitæ miſerias, cruciatus, neces tribueret: quo quid abſurdius dici excogitariue poſſit, nequaq; intelligere ualemus. Vnde Dicæarchus & Democritus, Epicurus ac Panætius, & quicunq; alij animas unà cum corporibus interire putauerunt, proculdubio aberraſſe deprehenduntur. Quod quidẽ tam poëtarum quàm philoſophorum &

ſanctorum uirorum autoritatibus deinceps clarius apparebit. Atq; ut à poëmatibus fabularumq; figmentis, tanquam à leuiuſculis teſtimonijs breuiter recedamus, omnes poëtas Græcos pariter & Latinos, inferos & infernũ pro malorum punitiõibus, Eliſeos uero campos & beatorum inſulas pro bonorũ hominũ præmijs, poſuiſſe manifeſtũ eſt: Quod Vergilius his uerſibus expreſſit:

Hic locus eſt, partes ubi ſe uia findit in ambas,
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit,
Hâc iter Elyſium nobis, at leua malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

Idipſum & carmina Sibyllina tũc uel maxime cõfirmare uidentur, cum ultimum de uiuis ac mortuis dei iudiciũ uaticinantur. Ad philoſophos ſeueriores ueritatis magiſtros & ꝓfeſſores accedamus: quorum primꝰ, ut ait Cicero, Pherecides Syrus animos hominũ ſempiternos eſſe dixit: cuius opinionẽ Pythagoras eius diſcipulus non modo comprobauit, ſed cauſam etiam cur ita eſſet adiũxit. Qui enim ante Pherecidem extiterant philoſophi,

quoniã

quoniam intelligere non poterant quo-
nam modo anima ſine corpore uiuere ua
leret, utrunq; ſimul interire putauerunt.
Itaq; ſimplici prædicti præceptoris ſui de
æternitate animorum ſententiæ, perpe-
tuam quandam in uaria & diuerſa corpo
ra reuolutionē adinueniſſe dicitur, qua
mediante, perpetuò ſeruarentur. Sed hic
& cæteri ſuperiores uiderint, qualem in-
corpoream formam in ipſo corpore in-
telligant. Ciceroni enim noſtro naturam
animi intuenti, non immeritò multo diffi
cilior cogitatio multoq; obſcurior occur
rebat, qualis animus eſſet in corpore, tan
quam alienæ domui, quàm qualis rema-
neret, poſtquā exierit, & in liberum cœ-
lum, tanquam in domū ſuam, emigraue-
rit. Alcmæon, ſecundum Ariſtotelis ſen
tentiam, idoneus immortalitatis animo-
rum aſſertor accedit, ſic enim ipſum quo
dam loco exiſtimaſſe refert. Plato quan-
quā ut Pythagoreos cognoſceret in eam
Italiæ partem ueniſſe memoretur, quæ
quondam magna Græcia dicebatur, ubi
Pythagoras primo, & qui eū ſequebant

poſtea, celebres ſcholarum ſuarũ ſedes cõſtituerant, nõ ſolum de æternitate ani morum idem ſenſiſſe quod Pythagorã, ſed plures etiam rationes cùr ita ſit attuliſſe exiſtimatur: Ipſum tamen à Socrate eius magiſtro, idcirco illud accepiſſe cre dimus, quoniã Socratẽ in extremo mortis articulo conſtitutum, de eorũ immortalitate diuinitus diſſeruiſſe ac diſputaſſe comperimus. Atq; ab eodem præceptore Xenophontem quoque cognomẽto Socraticum, Platonis condiſcipulum, illam ipſam opinionem exhauſiſſe putamus: quando Cyrum maiorem clariſſimum Perſarum regem celebrato illo Pædiæ ſuæ uolumine, quod nos de infantia Cyri, latine interpretari ſolemus, de ęternitate animorũ differentem inducit. Ariſtoteles magiſter omnium idem planè et aperte aſſererè & confirmare non dubitauit: quem Porphyrius in eandem ſententiam ſecutus eſt. Sed & quoſdam antiquiores & celeberrimos uiros hoc idem ſenſiſſe conſtat: nam & commemoratus Hermes ex duabus diuerſis naturis ho- minem

minem conflatum arbitrabatur, quarum alteram mortalem, alteram uero immortalem eſſe exiſtimabat. At Polites quidã Apollinẽ Mileſiũ cõſuluiſſe dicitur, utrũ poſt mortẽ anima uel diſſolueretᷣ uel remaneret: atq; eam poſt ſeparationẽ à corpore perpetuo remanere atq; in æternũ uiuere, ex oraculi reſponſis intellexit. Cicero deniq; & Seneca pluribus librorum ſuorum locis permulta argumenta, perq; uarias perſuaſiones huiuſmodi, animorũ immortalitatẽ probare & atteſtari conantur. Cæterũ ſi his omnibus ſapientibus uiris magniſq; philoſophis credimus, qui hãc animorũ æternitatẽ uerbis duntaxat & ſcriptis ſuis confirmauerũt: quid de illis ſentimus, q̃ ea de cauſa mortem ſibiipſis cõſciuerunt, ut uinculis corporis ſoluti liberius uiuere ualerẽt? quales Cleanthẽ, Chriſippũ, Zenonẽ, Empedoclẽ qui ſe in ardẽtis Aetnę ſpecũ intempeſta nocte deieciſſe ſcribit: Quales inſuper Catonẽ Romanũ, & Theombrotum Ambrachiotã fuiſſe legimus: quos lecto Platõis libro qui eſt de æternitate animo

rum, ſeipſos interemiſſe comperimus. Nónne tales & tãtos uiros animorũ æter nitatem recepiſſe exiſtimabimus? quandoquidem eos uoluntariã mortem ſpon te ſua accepiſſe non dubitamus. Cũ itaq; nõnullis rationibus, pluribusq; poëtarũ ac philoſophorũ allegationibus, de animorũ immortalitate aliqua memoratu digna breuiter recitarimus, reliquũ eſt ut ad ſanctorum autoritates & ad diuina oracula parũper accedamus. Et quanq; cũcta quæ in utroq; ueteri ſcilicet ac nouo teſtamẽto ſcripta ſunt, hanc animorũ immortalitatẽ præſupponere uideãtur, pauca tamẽ ex multis clariora et expreſſiora, breuitatis ſimulatq; illuſtrãdæ ueritatis cauſa, breuiter referemus. Et ut à uetuſtioribus ordiamur: Moyſes in cõmemorata Geneſeos autoritate animam immortalẽ fore planè & aperte declarauit: per hoc enim ſolum propior ac Deo ſimilior, q; per quæcunq; alia, facile uideri & apparere poteſt: nam cognitione, ſapientia, & poteſtate, ac cęteris omnibus, longe diſſimilis eſt; cũ ſola immortalitate Deo

[...]go nomi[...] anima[...] [...]xie deo [...]ilis.

Deo conſimilis appareat. Atq; in eodem libro id ipſum manifeſtius expreſſiſſe uidetur, quãdo Enoch illũ ab Adam protoplaſto ſeptimum, ſexageſimoquinto ætatis anno non obijſſe, ſed cum Deo ambulaſſe & in cœlũ aſcẽdiſſe teſtatur. Quod & Heliæ in libris Regum contigiſſe legimus, ut curru igneo uiuus ab ignitis equis in cœlum ueheretur: quo in cœlo, Heliſeum prophetam memorati Heliæ diſcipulum, puerulum quendam uiduæ Sunamitis filiũ, paulò ante defunctũ è tenebris in lucem reuocaſſe nouimus. In ſacro quoque & admirabili illo patientiſſimi uiri dialago, quem librum à prædicto Moyſe, Hebræi compoſitum fuiſſe opinantur, cum de certa quadam & expreſſa defunctorũ hominũ reſurrectione determinetur, profectò animam immortalem eſſe nõ dubitatur. Dauid etiam pluribus pſalmorũ ſuorũ locis his & huiuſmodi uerbis uſus: Qui ſperant in te domine, in æternũ exultabũt: manifeſtã animorũ perpetuitatem oſtẽdere & demonſtrare dignoſcitur. Eſaias quãdo de Deo

Hiſtor[ia] de Iob M[oy]ſes autor

loquitur: Præcipitabit, inquit, mortem in ſempiternum, & mortui tui uiuent: quid aliud ꝙ animorum æternitatem per hæc huiuſmodi uerba ſenſiſſe uidet̃? Si enim interirẽt, quomodo in ſempiternũ mors præcipitaretur? & quonam modo mortuos corpore aliter ꝙ per animarum perpetuitatem uiuere poſſe putandum eſt? Cum deinde apud Hieremiam, infernũ & inferos crebrò ſcriptum fuiſſe cognouimus, non de cadaueribus quæ in hoc ſeculo ante oculos noſtros quotidie humari & ſepeliri uidemus, ſed de animabus iure intelligimus. Et rurſus quando Ezechielem, uiuentium terram, ſæpenumero repetentem, & iuſtum uita uicturum & nõ moriturum, dicentem audiuimus, quid aliud niſi humanas animas nõ morituras meritò interpretamur? Daniel, à Dario Medorũ rege omnibus regni ſui prouincijs, ob admirabilem illam ac diuinam diuerſorum ſomniorum interpretationẽ, digne præfectus, nunquam in lacum leonum crudelibus feris laniandum ſe mitti paſſus eſſet, ſed potius ſæuo

& impio illius gentis ſatrapum edicto pa ruiſſet, niſi animam immortalem eſſe cre didiſſet. Quid uero hæc celebrata Oſeæ prophetæ uerba, in forma dei ita dicētis: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos, ero mors tua ô mors, ero mors tua inferne. & reliqua, niſi animarum æternitatem ſonāt ac planè aperteq́ ſignificant? Conuertimini ad me, per Ioë lem dicit dominus, in ieiunijs & fletibus & planctibus, & reliquis huiuſmodi humanorū corporum cruciatibus. Cur inquit conuertimini? ut ſcilicet per aſpera il la tormentorum genera, ad quæ nos exhortatur & inuitat, celerius anima ſui cor poris compage ſeparata omnino pereat? quinimo potius ut in ęternū uiuat. Amos dominū ſuper altare ſtantē & ſic loquentem ſe uidiſſe dicit: Fugientes non ſaluabuntur: nam ſi deſcēderint in infernum, exinde manus mea educet: & ſi aſcenderint uſq; ad cœlū, inde pariter eos extraham. & cętera huiuſmodi. Ex quibus quidem uerbis animas defunctorū nequaq́ cum corporibus interire declarat, quo-

niam ex omnibus locis extrahendas eſſe teſtatᷓ. Hic nõ uerbis ſolũ, ſed rebus quoque et corporali morte, tanq̃ uerus omni potentis dei athleta, idipſum approbare traditᷓ: Nam primũ ab Amaſia ſacerdote multis plagis afflictus, ab Ozia deinde eius filio, Iudæorum rege uecte quadam per tẽpora transfixus, innocẽs perire, q̃ diuinæ legis tranſgreſſor uiuere maluit. Quemadmodũ Eſaiam ſæuis impij regis Manaſſes temporibus antea feciſſe legimus, quando ſerra ęquanimiter ſecari ſe paſſus eſt. Quod nullo unq̃ tẽpore adducti eſſent ut facerẽt, ſi animã ullatenus mortalẽ crediddiſſent, pręſertim cũ utrãq; uiolentã & crudelẽ mortẽ faciliter fugere & uitare poſſent. Abdiam inſuper & Ionam, Micheã, Naum, Abacũ, Sophoniam, Aggeũ, Zachariã, Malachiam, ut uno uerborũ cõtextu breuitatis cauſa reliquos ferè omnes prophetas complectamur, certã quãdam & indubitatã humanarum animarũ immortalitatẽ codicibus ſuis declaraſſe & cõſcripſiſſe ſcimus: partim nãq; beatos homines, partim ad Deũ

conuerſos,

conuerſos, partim prophetas per multa ſecula antea mortuos, iuſtosq́ & ſanctos uiros pariter defunctos in ęternum uiue re: partim deniq́ dominum Heliam, antequam ueniat dies magnus & horribilis, miſſurum, planè & aperte teſtantur. Quæ quidē omnia, ſi anima interiret nullatenus fieri poterāt. Quid autem de Machabęis fratribus dicemus? quoniā incli ta & glorioſa geſta & dura & aſpera ſub Antiocho Armeniorū rege inflicta pro ſacris legibus tormēta, aliā nempe q̃ iſtā qua uiuimus uitā fore declarant. Cæterū multis & alijs & huiuſmodi ueteris inſtrumēti, quæ penè infinita ſunt, prætermiſſis, deinceps ad teſtamētum nouum ſummatim ac breuiſſime accedam⁹. Mat thęus, Marcus, Lucas, Ioānes, in omnib. euāgelijs ſuis nihil aliud legētibus & au dientibus, & toti fermè humano generi, q̃ æternitatē animarū ſignificare & maniſeſtare cōtendunt. Nam & regna cœlorum, & plures beatitudinum ſpecies, & inferorū pœnę, & iniuriarū patiētia, et crebra ieiunia, & mutuæ inimicorū dile-

ctiones, & aſperæ propriorũ corporum caſtigationes,& plures defunctorum hominum ſuſcitationes, & nouiſſime mortuorum omniũ, quibus euangelia refertiſſima ſunt, nequaquam animas interire, ſed in æternũ potius uiuere, plane & aperte ſignificant. Actus apoſtolorũ,atque Pauli,Petri, Ioannis & Iudæ epiſtolæ,ne ſolis eorum allegationibus contenti ſimus. Quid enim uerbis opus eſt,ubi manifeſta & certa rerum teſtimonia cernũtur? Nonne proprijs martyribus quę pleriq; ipſorũ ſponte ſua ſubierunt,cum fugere & euitare facile poſſent,& pluribus etiam mortuorum hominum ſuſcitationibus,animas remanere poſt mortem oſtenderũt? Innumerabiles infinitorum pene martyrũ cateruas omittamus, qui certatim undecim illis famoſis diuerſorũ impiorum Imperatorum aduerſus Chriſtianos perſecutionibus,ad aſpera & diuerſa martyria concurrebant,atq; exinde ad æterna cœlorum regna aſpirabãt. Miſſos inſuper facimus Ioannẽ Chryſoſtomum,Gregorium Nazanzenũ,Magnum

gum Baſilium, Cirillum, Origenem, reli
quosq; externos, Hilariũ, Cyprianũ, La
ctantium, Ambroſium, Hieronymũ, Au
guſtinum, Gregoriũ pontificem, & cæte
ros catholicæ eccleſiæ doctores Græcos
pariter ac Latinos, quandoquidẽ omnes
iſti in cũctis operibus ſuis, quæ penè in-
finita reliquerunt, nihil aliud agere ope
rariq; contenderunt, niſi ut optima ac ue
ra & ſolida utriuſq; teſtamẽti fundamen
ta, quodammodo obſcura & inuoluta,
explanarentur, atque quoad fieri pote-
rat paulò clarius explicarent. Cum itaq;
pluribus rationibus, multiſq; tam pro-
fanis quàm ſacris præſtantiſſimorum ui-
rorum autoritatibus, animam immorta-
lem eſſe antea probauerimus, nũc de tri
bus eius naturalibus potentijs, quem-
admodum nos facturos eſſe promiſera-
mus, deinceps pauca dicemus: ac primò
de ipſa hominis intelligentia breuiſſime
agemus, cuius quidem quantæ & quàm *Incredibi-*
excellentes uires ſint, pleraq; magna & *lis humani*
ingentia uel facinora uel machinamen- *ingenij uis*
ta admirabiliter inuenta & intellecta de-

clarãt. Nam ut à leuioribus incipiamus, quanto & quàm mirabili ingenio prædi tum Iaſonem argonautarum principem fuiſſe exiſtimamus, quando primũ illud nauigiũ conſtruxit, quo argonautæ eius collegæ uecti, horriſonum mare ingredi atque horribiles ſæui pelagi fluctus ſecu re & intrepide, incredibile dictu, tranſi- re auſi ſunt? Id cuique ita mirabile uide- ri poterat, ut unumquenque uidentem in ſui admirationem compuliſſet: ceu il- le apud Actium poëtam paſtor, qui na- uem nunquam antea uidiſſet, ut procul diuinum & nouum illud uehiculum ex alto conſpexit, perterritus & admirabun dus hoc modo loquebatur: Tanta mo les labitur fremebunda ex alto, ingen- ti ſonitu & ſtrepitu per ſe undas euoluit, & reliqua. Huiuſmodi nauigandi artifi- cium paulatim per multa temporum mo menta, uſque ad hanc noſtram ætatem, ita excreuiſſe uidemus, ut in miraculum uſque proceſſerit. Nam non modo Bri- tannicum & glacialem oceanum, ut in- quit poëta, quotidie nauigare conſueue

runt,

runt,ſed etiam in intimam penè Maurita niã,ultra terminos antea nauigabiles nu per penetrare contenderunt: ubi plures cultas & habitatas inſulas penitus ante= hac incognitas repertas fuiſſe audiuim⁹. Quanta quoque induſtria ingentes illas et celeberrimas Aegypti pyramides,at= que illam etiam quæ Romæ cernitur al= tiſſimã turrim in pyramidalem formam redactã,factas fuiſſe arbitramur? Quan= ta inſuper arte Philo Athenienſibus ar= mamentarium illud à Græcis ſcriptori= bus tantopere laudatum,opus ut ſcribi= tur impenſa & elegantia uiſendum, con ſtruxiſſe creditur? Quanta præterea ſo= lertia arcam illam, ob priſcã generalis di luuij tempeſtatem, à Noë humani gene ris uel conſeruatore,uel conſolatore po= tius,quod nomen eius ex Hebræa in lati nam linguã interpretatũ ſignificare uide tur, fabrefactã fuiſſe putamus? Et ne de uetuſtis & admirabilibus ædificijs, quæ penè innumerabilia fuerũt,impræſentia rum plura dicamus, ad noua & recentio ra pauliſper accedamus. Quanto mentis

acumine Philippus cognomēto Brunel
liſcus, architectorū omniū noſtri tēporis
facile princeps, magnū uel potius maxi
mum Florentinæ ædis fornicē illū admi
rabilem, nullis lignorū ferrorū ue arma-
mentis, incredibile dictu, fabricatus eſt.
Nec minori uel maiori potius induſtria
egregios pictores, pręcipuos ſculptores
quædam ſolennia pinxiſſe nouimus.
egregia pictorū exempla. Quippe Zeuſim, Apellem, Eufranorē,
tanto et tam ſubtili artificio picturas ſuas
effinxiſſe legimus, ut unus pictam Hele
nam artificioſis lineamētis talem expreſ-
ſiſſe laudat̄, qualem Læda eius mater cœ
leſti partu ædidiſſe uidebat̄. Alter equā
canemq́ꝫ tales depinxerat, ut equi canes
ue tranſeūtes uiua quaſi imagine capti al
lectiq́ꝫ interdum hinnire ac latrare coge
rentur: Quoniā ea animalia uera eſſe exi
ſtimabant, quæ in pariete picta in propa
tulo cernebantur. Alius tanta arte recen
tes uuas unà cum racemis effingebat, ut
uolantes aues falſa ſpecie deceptas parie
tem pictū cum roſtris pulſandū paſcen-
di gratia compelleret. Quid de Iotto no-
ſtro

ſtro optimo ſuorum temporum pictore dicemus? quem Romæ, quem Neapoli, quē Venetijs, quē Florentię, quē denique pluribus alijs celebratis urbibus multa ita egregie depinxiſſe cōſtat, ut cum antiquis illis maximis eius artis magiſtris non iniuria conferri & computari poſſe uideatur. De Praxitele, Phidia, & Polycreto, optimis & excellentiſſimis ſtatuarijs, idem ſentimus, quod de commemoratis pictoribus paulò ante ſenſiſſe diximus, quorum primus Venerem in quodam Indorū templo marmore ita uenuſte expreſſit, ut uix à libidinoſis trāſeuntium conſpectibus tuta & pudica ſeruaretur. Ab alio tamen neſcio quo, Syracuſis uacca quædam ænea conflata prætereuntem taurum ad eius amorem et concubitum excitauit. Duorum quoque aliorum pleraque maxima & admirabilia adhuc Romę ſigna uiſuntur. Quid de Laurentio peregregio noſtri tēporis ſtatuario referemus? cuius quidem excellentes admirabileſque uirtutes in nobilitatis pręſertim & celebratis ſacræ ædis noſtrę

ianuis in propatulo uiſuntur? Sed ut ad altiora et liberaliora ingenuarum artium monumenta aſcendamus: Quid de poëtis, Homero, Heſiodo, Euripide, Pacuuio, Virgilio, Plauto, Horatio, & Seneca, cæteris'que Græcis pariter & Latinis commemorabimus? quos poëmata & figmenta ſua tãta ingenij acie finxiſſe conſtat, ut non ſine aliquo cœleſtis mentis inſtinctu ea perfeciſſe & abſoluiſſe uideantur. Nobilitatos hiſtoricos & oratores ac iuriſconſultos, Thucydidem dicimus & Polybium, Herodotum ac Diodorum, Liuium & Salluſtium, Curtium ac Iuſtinum, Demoſthenem & Aeſchinem, Ciceronem & Hortenſium, Scæuolam & Paulũ, & reliquos huiuſmodi præſtantiſſimos uiros omittamus, quos pręcipuam elegantiam, & magnam multarum rerum peritiam non ſine ſingulari ingenio acquiſiuiſſe manifeſtũ eſt. Philoſophos inſuper miſſos faciamus, Pythagoram, Platonem, Ariſtotelem, Theophraſtum, Varronem, Ciceronem, Senecam & Plinium, quos in philoſophia

ita

ita claruiſſe manifeſtum eſt, ut de cũctis naturalibus rebus mirabiliter perſcrutarentur, ſubtilesq́ & acutas cogitationes ſuas græcis & latinis literis commendarent. Iam de medicis medicinæq́ autoribus pariter ſileamus: Quod quidem artificium accurata & diligens hominum ſolertia, ad utilitatem ſuam mirum in modum excogitauit: ut ægrotis & infirmis corporibus, ſuis adinuentionibus & opportunis pharmacis ſalubriter mederentur. Aſtrologi inſuper motus conuerſionesq́ ſyderum, ortus, obitus que ſignorum & planetarum magna cum attentione ſuſpicientes, in tantam eorum cognitionem peruenerunt, ut uarias Solis lunæq́ eclipſes defectiones que multo antè prædicerẽt, & futuras frumentorum, olei, uini ubertates, inopias que prænoſcerent: quales multos & in primis Thalem Mileſium, qui ob magnam quandam olei emptionem, cuius penuriã per aſtrologiam futuram eſſe præuiderat, ex paupere diues effectus eſt: Et Archime-

Cõmodi tes ex aſt logia.

dem Syracuſanũ, extitiſſe tradũt, quem diuerſos lunæ, Solis, ac quinq; errãtium ſtellarum motus in ſphęra neſcio qua ab eo mirabiliter fabrefacta, ita illigaſſe dicitur, ut omnes eorũ diſſimilimos motus, mirabile dictu, una regeret cõuerſio. De quo Lactantius eleganter in ſecundo diuinarum inſtitutionum libro uerba hæc ponit: An Archimedes Siculus cõcauo ære ſimilitudinem mundi ac figuram potuit machinari? in quo ita ſolem lunamq; cõpoſuit, ut inæquales motus & cœleſtibus ſimiles cõuerſionibus ſingulis quaſi diebus efficerent, non modo acceſſus ſolis ac receſſus, uel incremẽta, diminutiones q; lunæ, uerumetiam ſtellarum errantium uel uagantium diſpares curſus orbis ille dum uertitẽ exhiberet. Poſtremo quanta & quàm magna theologorũ noſtrorum ingenia fuerint, facile arbitrari & cogitare poterimus, ſi multiplices libros eorum accuratiſſime legere & intelligere uoluerimus, in quibus præcipua quædã de mundi creatione, de angelorũ productione, de prouidẽtia Dei, de diuinarum

narum

narū perſonarū diſtinctione, & de incar natione uerbi, ac cæteris huiuſmodi uel maxime continent. Quę quidem omnia myſteria, etſi prophetis ab initio diuinitus reuelata fuiſſe exiſtimemus, à quibus poſtea ad ſupradictorum theologorum notitiam proueniſſe noſcuntur: tanto tamen artificio, ac tam acri & tam ſubtili ingenio illa prophetarū firma & ſolida fundamenta confirmaſſe & corroboraſſe uidentur, ut obſcura illa & occulta & inuiſibilia atq; incomprehenſibilia, propria mētis acie cōprehendiſſe et uidiſſe comperiantur. Vnde qui hæc & cætera huiuſmodi conſpexiſſe putantur, hi profectò docuiſſe perhibētur, ſimilem animū ſuum eius eſſe qui ea ſiue in cælo, ſiue in terra, ſiue in mari toto'ue mundo fabricatus eſſet. Sed ne plura de humana intelligentia dicamus: Quid de memoria altera naturę dote referemus? cuius quidem quāta & quàm mirabilis poteſtas ſit, ſummatim dicere, nedum explicare, difficile uel impoſſibile foret. Nō quærimus quāta memoria Simonides, quanta Theodo

rus,quanta Cyneas Pyrrhi ad ſenatũ le-
gatus,quanta Carneades,quanta Speu-
ſippus,quanta Metrodorus, quãta The
miſtocles,quanta Cyrus, quãta Mitrida
tes,duo potentiſſimi reges, quãta Lucul
lus,quanta Hortenſius, quanta Seneca,
quosq́ cæteros præſtãtes & eruditos ui
ros in hoc ipſo memorandi officio excel
luiſſe legimus:de cõmuni hominum me
moria loqmur,et eorũ maxime q in qui-
buſdam maioribus ſtudijs liberalibusq́
artibus uerſati,ingenuã magnarum rerũ
cõtemplatione operã nauauerũt,quorũ
quanta mens fuerit exiſtimare propte-
rea difficile ac penè impoſſibile eſſe cen
ſemus,quoniã infinita & quaſi innume-
rabilia rerũ & uerborũ ueſtigia memine
runt:Cuius quidẽ etſi tãta uis eſt,ut eam
breuiter pro dignitate ſua explicare ne-
queam9,artificiũ tamẽ quoddã ſiue à Si-
monide poëta Chio, ſiue ab aliquo alio
præſtantiſſimo uiro repertum fuiſſe acce
pimus, quod maximum naturali memo
riæ lumen afferret.In hoc tam admirabi-
li omnium rerum theſauro inter cætera
duplex

duplex uis, una rerũ, altera uerborũ, ita latere perhibetur & creditur, ut quanq; per eam potentiam ſimul & res & uerba percipiamus, quoſdam tamen una plus quàm altera ualuiſſe & uiguiſſe intelligamus: ceu de Lucullo & Hortenſio apud Ciceronẽ legiſſe meminim9. Hæc enim ipſius in Academicis uerba ſunt: Habuit enim Lucullus diuinam quandam memoriam rerum: Verborũ maiorem Hortenſius. Sed quo plus in negotijs gerendis res quàm uerba proſunt, hoc erat memoria illa præſtantior: Quã fuiſſe in Themiſtocle, quẽ facile Græciæ principem ponimus, ſingularem ferunt: qui quidem etiam pollicenti cuidam ſe artem ei memoriæ, quæ tum primum proferebatur, traditurum, reſpondiſſe dicitur, obliuiſci ſe malle quàm diſcere. Credo quod hærebant in memoria quęcũq; audiebat & uiderat. Tali ingenio prędítus Lucullus adiunxerat etiã illlam quã Themiſtodes ſpreuerat diſciplinam. Itaq; ut literis cõſignamus quæ monumentis mãdare uolumus, ſic ille in animo res inſculptas

habebat,& reliq. Duabus ſupradictis ſin gularibus & pręcipuis dotibus, quarum una ſingula quæq; intelligere, altera uero cũcta quæ intellecta eſſent meminiſſe ualeremus, ſiue Deũ ſiue naturã liberũ uolũtatis imperiũ nõ immeritò adhibuiſſe cognoſcimus: ut per huiuſmodi poteſtatẽ mala ſcilicet euitare & effugere, bona uero appetere & eligere poſſemus: Quod theologi liberum uoluntatis arbitrium appellauerũt. De quo quidẽ quale & ante & poſt primi hominis tranſgreſſionem fuiſſet, qualeq; in poſteris remanſiſſet, plura à ſacris doctoribus eleganter tractata in præſentiarum recitaremus, ſi idoneũ in calce huius libri diſſerendi locum fore putaremus. Sed cum iampridẽ de animæ definitione, & de eius immortalitate, ac de tribus ſuis naturalibus potentijs, quò à nobis breuius & diligentius fieri potuerit, hucuſque diſſeruerimus, multo melius fore exiſtimauimus, ut de toto iam homine, adiutore & fautore Deo, dicere & tractare incipiamus, quãdoquidem de duabus principalibus

partibus

partibus ex quibus ipſe componitur, ſatis pro facultate noſtra diſſeruiſſe meminimus. Amen.

LIBRI SECVNDI FINIS.

IANOCII DE MANECTIS, EQVITIS AC IVRECŌSVLTI Florentini, de dignitate & excellentia hominis Liber III.

QVONIAM corpus & animam duo ſola eſſe intelligebamus, ex q̄bus homo conſtabat, ac quædam propria et peculiaria corporis, quędam uero animi ſingularia & admirabilia, nonnulla etiam utriq; cōiuncto communia uidebamus: Idcirco cum plura de egregijs quibuſdā humani corporis muneribus primo, atq; de præcipuis quoq; rationalis animæ dotibus & priuilegijs ſecundo libro, hactenus tractaſſe meminerimus; deinceps hoc tertio pauca de

toto homine, dum erit in hac uita mortali, diſſeremus: quem ab omnipotēti deo mirabiliter conſtitutū fuiſſe, iure dubitare & ambigere nō poſſumus, quādoquidem partes illas ex qbus hominē ipſum cōſtrui ac cōponi intelligimus, diuinitus factas creatasq; antea probauerimus. At uero ſi quis rudis & ignarus rerum, de hoc ipſo forte ſuſpicaretur, tunc profectò omnis eius ſuſpicio ſcrupulusq; ceſſaret, cum has duas, corporeā ſcilicet & ſpiritalem, tam diuerſas ac tam diſtantes naturas, inter ſeq; contrarias, ſimul & in unum ita admirabiliter ac uere diuinitus conueniſſe uel parumper conſiderauerit: quod aliter q̃ ab omnipotenti Deo nullatenus fieri potuiſſe certiſſime ſcimus: præſertim cum ea ſibiipſis maxime aduerſantia ac repugnantia uideamus. Verum quanquam idipſum, ex his quæ in præcedentibus libris late copioſe que explicauimus, ita certum & manifeſtum ſit, ut nulla ratione, nulla ue autoritate ad probandum & confirmandum indigere uideatur: quia tamen res magna & ardua

ardua eſt, ubi omnis noſtra diſputatio fundatᷓ, & unde quoqꝫ reliquus orationis noſtræ curſus emanabit & profluet, paulò altius ab origine repetemus: ac primo quid ſit homo breuiter oſtendemus: omnis enim quæ de aliqua re ſuſcipitur inſtitutio, iuxta veterẽ illam famoſamqꝫ ſententiam, debet à definitione proficiſci: ut intelligatur quid ſit id de quo diſputatur. Hominem animal ſociale & ciuile, rationis & intelligentię capax, ab errãtibus lucisqꝫ ignaris & cæcutientibus philoſophis definitũ eſſe nouimus. Nos igitur, quibus occultũ & abſtruſum ueritatis lumen ex diuinis ſacrarũ ſcripturarum oraculis illuſtratum euidenter apparuit, hanc ipſam, qualiſcunqꝫ eſt, gentilium & ethnicorũ hominum deſcriptionem etiam atqꝫ etiam conſiderantes, non uſqꝫquaque perfectam eſſe cõperimus. Nam cum eos mentẽ ſuam fragili quidẽ & tenebroſo propriorũ corporũ domicilio illigatã, nec ullo niſi naturali duntaxat lumine ſuſtentatam poſſediſſe, atque propterea recõditam quandã magnarũ

rerum obſcuritatē humanis diſputationibus penitus & omnino aſſequi non potuiſſe intelligeremus, ſupernaturali et diuino ſplendore fulciti & adiuti, in hunc certe modum corrigere & ſic emendare audebimus: Vt homo ſit animal cum reliquis adiectionibus ſupradictis, partim mortale dum eſt in hac uita ſeculari, partim uero immortale ubi à mortuis reſurrexerit. Sed poſtquā nōnullam de certis antiquorum philoſophorum erroribus, quaſi fortuitam mentionē fecimus, hanc partem, quantum ad præſens propoſitū ſpectare & pertinere cenſebimus, parūper proſequamur. Multi mūdum fortuito, ut Leucippus, Democritus, Dicæarcus & Epicurus, factum: Multi uero peripatetici ſemper fuiſſe, opinantur. Stoici autem mundū ab omnipotenti Deo formatum & conſtitutum eſſe dicunt. Qui fortuito factū contendūt, nulla Dei prouidentia regi gubernariue confirmant. Peripatetici quāuis ſemper fuiſſe exiſtimauerint, diuina tamē prouidentia unà cū Stoicis adminiſtrari gubernariue ſenſerunt.

ſerunt. Sed ne fortè aliqua prædictorum philoſophorũ hæreſis, uel, ut planius & expreſſius loquamur, ſecta ab humanis erroribus aliena eſſet, Stoici nimirũ cæteris omnibus grauiores, de hac ipſa materia ita diffuſe diſſeruiſſe comperiũtur, ut Deum, quem mundi fabricatorem arbitrabãtur, operi ſuo immiſcuiſſe uideantur. Vnde illud Virgilianum natum eſſe creditur:

Totamq; infuſa per artus

Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Itaq; Academicis, tanq; de omnibus ambigẽtibus, quoniã nihil ſciri poſſe exiſtimabant, penitus prætermiſſis: & Epicureos diuinam prouidentiam omnino tollentes, & Peripateticos mũdi creationẽ abnegantes, & Stoicos Deum operi ſuo immiſcentes, aberraſſe conſtat. Cæterũ nos quanq; homunculi & ignari ſimus, præſertim ſi cũ tantis ac tam magnis philoſophis comparemur, per ſacras tamen ſcripturas cœlitus edocti, et diuino quodam ſplendore illuminati; contra falſam gentilium ethnicorumq; uirorũ ſapien-

tiam dicere ac diſſerere preſumẽtes, mũ-
dum ab omnipotenti Deo ex nihilo crea
tum & gratia hominis cõſtitutũ aſſerere
et cõfirmare nõ dubitamꝰ: credere nãq;
ipſum fruſtra et incaſſum tãta ac tam mi-
randa opera cõſtituiſſe, abſurdũ quiddã
& lõge à ueritate alienũ eſſe, quis infici-
as ibit? Nec ꝙq; ꝓpter mundũ mundus
ipſe factus eſt: nullo em̃ harũ rerũ uſu in-
digere uidet̃, cũ omĩno ſenſu careat. Nec
etiã dici poteſt, Deũ ꝓpter ſeipſum mun
dum fabricaſſe, cũ ſine ipſo eſſe potuiſſet
& poſſet, quemadmodũ ante creationẽ
planè & aperte fuiſſe cognouimus. Re-
linquit̃ ergo animarũ cauſa mũdum eſſe
conſtructũ, cũ rebus ipſis ex quibus con
ſtat animãtes ipſas uti uideamus, quate-
nus per prædictũ earũ rerum uſum ſeſe
cõſeruare, ac per hunc modũ degere &
uiuere ualeãt. Si cæteras igitur animãtes
hominis tantũmodo cauſa factas eſſe ap
pareret, mundum utiq; hominis dũtaxat
gratia à Deo factum & cõſtitutum fuiſſe
concluderet̃, quoniã ipſum propter ani
mantes factũ, & eas propter hominem fa
ctas

ctas dicimus: At hoc ipſum ex eo certũ eſſe declarat̃, quod omnia quæcũq; facta ſunt, ſoli homini deſeruire ac mirũ in modum famulari, meridiana (ut dicit̃) luce clarius cõſpicimus: quo quidẽ ꝓbato uereq; conceſſo, hominẽ cuius gratia mundum creatã confitemur, utiq; à deo factũ fuiſſe manifeſtũ eſt. Vnde falſæ & uanæ de formatione hominis cunctorũ poëtarum opiniones extiterunt. Poëtæ nanq; hominẽ à Prometheo Iapeti filio de luto factũ eſſe finxerũt. Sed fieri nõ potuit ut homo uerũ & uiuũ hominẽ faceret, cum poſſet eadem ratione generari, qua ipſe Prometheus ex Iapeto natus erat: q quidem ſi fuit homo generare hominem potuit, facere uero nõ potuit. Verum quia poëtas nõ omnino mentiri ſolere, ſed figuris & ęnigmatibus ſententias ſuas inuoluere & obſcurare uulgò exiſtimatur & creditur: Lactantius & Auguſt. huiuſmodi uulgi opinionẽ apprime ſecuti, eos in hac ipſa fictione non uſquequaq; fuiſſe mentitos putauerũt. Sed primum omnium Prometheũ de molli ac pingui

luto ſimulacrum hominis formaſſe, ab eoq; primitus natã eſſe artem ſtatuas & ſimulacra fingendi tradiderunt: Siquidẽ Iouis eum tẽporibus fuiſſe ſcribũt, quibus primũ templaq; cõſtrui, & noui deorum cultus eſſe cœperunt. Proinde formatio hominis proprium quoddam ſolius Dei opus eſt: nam ipſe rerum omniũ machinator, cũ cuncta antea creaſſet, po ſtremo fecit & formauit hominẽ. Quod Cicero, quamuis expers cœleſtium literarũ, planè tamen & aperte ſenſiſſe uidetur, quandoquidem in primo De legi bus libro uerba hæc appoſita fuiſſe cernũtur: Animal hoc prouidũ, ſagax, multiplex, acutum, plenum rationis & conſi lij, quẽ uocamus hominẽ, præclara quadam conditione generatũ, à ſummo Deo ſolum extitiſſe cognouimus: eſt enim ex tot animantiũ generibus ac naturis parti ceps rationis & cognitionis, cum cætera ſint omnia expertia. Quod ueteres & no ui, ut ita dixerim, theologi multo clarius & euidentius aperuerunt: nam Deũ con ſummato & perfecto mũdo, animalia uarij generis

rij generis ex diſſimilibus formis,magna & minora ut fierent imperaſſe,prodiderunt. Vnde facta ſunt bina, id eſt diuerſi ſexus,ſingula,ex quorum uarijs fœtibus & aër & terra & maria cōplerentur: deditq; eis omnibus generatim Deus alimenta de terra, ut uſui eſſe hominibus poſſent:alia nimirum ad cibos, alia uero ad ueſtimētum:Quæ autem magnarum erant uirium idcirco præbuit, ut in excolenda terra iuuarent: unde ſunt dicta iumenta.Item rebus omnibus mirabili deſcriptione compoſitis, regnum ſibi æternum parare conſtituit,& innumerabiles penè animas procreare uoluit, quibus immortalitatē largitus eſt: tum fecit ipſe ſibi ſimulacrum ſenſibile atq; intelligens, hoc eſt ad imaginis ſuijpſius formā, qua nihil poterat eſſe perfectius:hominem figurauit ex limo terræ:unde homo nuncupatus eſt, quod ſit fictus ex humo. Atque hoc ipſum cuncta prophetarū,euangeliſtarū & apoſtolorum oracula,& ſingula quæq; catholicorum doctorum eloquia plane & apertè declarāt:que,ne ni-

miꝭſimus, perpetuo ſilentio præterire, quàm prolixo ſermone explicare maluimus: preſertim cum talia ſint ut de eis nullatenus ambigere & dubitare valeamus. Quod ſi ueteres illi ſapientes uiri Græci ac Latini, picturã ſculpturam'ue aliquam propterea apprime laudare & commendare ſolebant, quod Zeuſim, quod Apellem, quod Eufranorẽ, quod Fabiũ, peregregios pictores, uel quod Phidiam, quod Praxitelem, quod Polycletum, quod Paralum, optimos illorũ temporum ſculptores habuiſſe arbitrarentur: Quid nos in hac ipſa hominis fabricatione, certa quadam omnipotentis Dei figura, facere debemus? qui de Deo uero & ſolo humani generis autore nõ immeritò gloriamur. Etſi enim illi ſummi earum artium magiſtri fuiſſe uiderentur, homines tamen erant, qui facile labi et aberrare poterãt. Quod de hoc noſtro opificio iure ſuſpicari et titubare nõ poſſumus, cum id à Deo optimo maximo eius conditore profluxiſſe & emanaſſe ſentiamus, qui falli decipiue non poteſt.
At

At dicet fortaſſe quiſpiam, ſtatuam pictu ram'ue aliquam apud ueteres nõ tam ob id laudari & commendari conſueuiſſe, quod optimos ſtatuarios pictoresq́ opi fices habuerint, ſed potius quod egregie decenterq́ formata, & pulchris quoque lineamentis diſtincta uidebatur. Quod ſi nos ita antiquitus contigiſſe concede- remus, ut debita membrorum cõforma- tio ad pulchritudinem cuiuſcunque ope ris maxime ualeret: quanquam ſumma eorum magiſtrorum excellentia ad ma- gnitudinem laudum plurimum confere bat: quid nos de hac hominis fabricatio- ne reſpondebimus? nónne cum ex his quæ corporibus extrinſecus apparent, tum ex illis etiam quæ in intimo & præ- tioſo humanarum animarũ theſauro in- cluſa perhibentur, diuinitus factam fuiſ- ſe aſſeremus? Sed ne forte maxima & ni mia humanitatis noſtræ gloria allecti ac protracti, longius à propoſito euagari ui deamur, ad id parumper redeamus un- de digreſſi ſumus. Cum igitur hominẽ ab omnipotẽti Deo factũ eſſe antea pro-

bauerimus: reliquũ eſt, ut qualem ipſum magiſter ille ſupremus fecerit, primum paulò latius oſtendamus; quod deinde & quale ei ita mirabiliter conſtituto offi cium exercitiũq; dederit, breuiter enarrabimus: poſtremo cur eum talem cõſtituerit, deinceps referemus. Quibus pro facultate noſtra ieiune exiliterq; tractatis, nõnullas prętereà nobilitatas, & egregias humanæ naturæ conditiones adhibere & adiungere conabimur. Primum itaq; Deus hoc tam dignum ac tam præſtans eius opificium, tanti feciſſe & exiſtimaſſe uidetur, ut hominẽ formoſiſſimũ, ingenioſiſſimũ, ſapientiſſimum, opulentiſſimum, ac deniq; potentiſſimum efficeret; eius nanq; forma ita ſublimis & excellens eſt, quemadmodum in primo libro uberrime ac latiſſime explicauimus, ut plerique tam profani, quàm ſacri ſcriptores, Deos immortales nulla alia prætérq; humana figura, uelut cæteris omnibus longe ſublimiore atq; excellentiore, in templis delubriſq; pingi & effingi uoluerint; quorum formam uel humanam

[h]umana fi[gu]ra omni[u]m præ[st]antiſſi[m]a.

uel

uel potius noſtram diuinam fore opor-
tere cenſebant: ceu Cicero in primo de
natura deorum planè & apertè declarat,
cuius uerba hæc ſunt: Auxerũt hæc ea-
dem poëtæ, pictores, opifices: erat autẽ
non facile agentes aliquid & molientes
deos in aliarum formarũ imitatione ſer-
uare. Quippe huiuſmodi uana uel picta
uel ſculpta deorum ſimulacra à ſimilitu-
dine nomen acceperunt. Sed ſolum &
uerum Dei ſimulacrũ homo eſt, in quo
quidem quibuſcunq; eruditis ſimulatq;
pijs conſideratoribus diuina quædam ſi
militudo apparere & relucere dignoſci-
tur. Quæ enim cõpoſitio membrorum,
quæ cõformatio lineamentorum, quæ fi
gura, quæ ſpecies, ut de extrinſecis & ap
parentibus dicamus, q̃ humana poteſt
eſſe pulchrior? Nam ſi mundus ipſe ita
decorus et pulcher eſt, ut pulchrior eſſe,
excogitari'ue non poſſit, ſiquidem ab or
natu & munditie nomen accepit: quàm
pulchrum & quàm formoſum illud exi-
ſtimare debemus, cuius gratia mũdi pul
chritudinem factam fuiſſe nouimus? At

uero terras, maria, cœlos aſtris ſtelliſq́; diſtinctos, diuerſas ſolariũ & lunariũ luminũ uarietates, eorumq́; omniũ ortus & occaſus, atq; omni æternitate ratos immutabileſq́; curſus, ante oculos noſtros, cõſiderãdi & cõtẽplandi cauſa parumper cõſtituamus: ut qualis & quantus ſit huiuſmodi totus mũdi ornatus, paulò clarius & euidẽtius eluceſcat. Ideo uaria ſupradictarũ rerũ ornamẽta cõſideremus: fontiũ gelidas perẽnitates, liquores perlucidos, amnium riparũq́; ueſtitus uiridiſſimos, diuerſis coloribus atq; diſſimilibus, ut ita dixerim, inter ſe uiriditatibus diſtinctos: ſpeluncarum concauas profunditates, ſaxorũ aſperitates, impendentium montiũ altitudines, immenſitateſq́; camporum circunſpiciamus. Quæ uero & quàm uaria genera beſtiarũ uel cicurum uel ferarum? Qui uolucrum lapſus atq; cantus? qui paſtus? quæ uita ſylueſtrium? quid deniq; de humano genere dicemus? qui quaſi cultores terræ conſtituti, non patiuntur eam nec immanitate belluarũ efferari, nec ſtirpium aſperitate uaſtari,

uaſtari, quorumq́ operibus agri, inſulę, littoraq́ collucent diſtincta terris & urbibus. Quæ quidē omnia ſi ut animis ſic oculis uno aſpectu uidere & conſpicere poſſemus, quale & quàm mirabile ſpectaculum nobis ita uidentibus & cōſpicientibus appareret, nec uerbis abunde explicare, nec mente ſatis excogitare ualeremus. Etenim ſi priſcis tēporibus illi præſtantiſſimi uiri ſe aliquid dignum aſſecutos fuiſſe putabant, qui oſtium ponti uiderant, & eas anguſtias per quas penetrauerat Argos prima illa & celebrata nauis: aut ij qui oceani freta illa conſpexerant, ubi rapax unda Europam Libyamq́ diuidens ab inuicem dirimebat: Quod & quale ſpectaculum fore cenſemus, ſi totam, terram, ſitum, formam, circumſcriptionem, pulchritudinem, ſimul contueri liceret? At uero quoniã omnia in unū ſimul collecta corporeo uiſu conſpicere uidereq́ nequimus, ſaltem ſingula quæq́ maiora & digniora paulò uberius deſignemus, atque aliquanto latius amplificemus, ut per hanc amplificatio-

nem noſtrã hæc ipſa tam pulchra & tam decora ac tam admirabilia, quandoquidẽ conſpicari non poſſumus, ſaltem multo melius comminiſci & contemplari ualeamus. Quanta itaq; eſt maris oceani pulchritudo? quamq; incredibilis magnitudo? quo uniuerſus terrarũ orbis ambiri & circuiri uidetur. Quãtus deinde huius noſtri mediterranei decor & ornatus? quod ab illo uelut à fonte et à capite profluens pleraſque prouincias regionesq; mirabiliter abluit. Quæ deinde ſpecies? quæ magnitudo? quæ moles? quæ uarietas uniuerſi? quæ amœnitas orarũ ac littorum? Quot genera, quamq; diſparia partim ſubmerſarum partim fluitantium & innatantium belluarũ? Quanta quoq; ſunt cœlorum ornamenta? Sol enim qui nobis ita paruus apparet, ut humanũ caput uel paululũ excedere uideatur, magnitudine tamẽ ſua multis partibus tota terra, circa quam cõtinuo quodã ac perpetuo motu uoluitur, maior: Iſq; oriens & occidens diem noctẽq; conficit, & modo accedens & modo recedens binas in

Solis magnitudo & curſus.

ſingulos

ſingulos annos reuerſiones ab extremo contrarias facit: quarum interuallo tum quaſi triſtitia quadam contrahit terram, tum uiciſſim lætificat,ut cum cœlo hilarata uideatur. Luna cuius magnitudo terra ipſa minor eſt, his quibus Sol ſpacijs uagat̃. Reliquæ ſtellæ,quas uagas & errantes gręco uerbo planetas dicimus,circa terram ferũtur,eodemq́ motu oriuntur & occidunt: quorum motus tum incitantur tum retardantur,ſæpe etiam inſiſtunt. Sequitur ſtellarum inerrantiũ maxima multitudo,quarum diſtinctio profectò talis & tanta eſt,ut eo ſpectaculo nihil pulchrius, nihil ornatius, nihil denique admirabilius fieri, reperiri, excogitari, poterat. Quod quidem omnipotens Deus non ſolum idcirco feciſſe uidetur, ut maius & euidentius ipſius uniuerſi ornamentum appareret: ſed etiam ne Solis lumine ad occaſum deſcendente, obſcura & cæca nox, tetris atque horrentibus tenebris nimiũ ingraueſceret, noceretq́ uiuentibus hominiq́ obeſſet, cuius gratia cũcta quæq́ uiuentia inſtituiſſe & or-

dinaſſe nouerat: proinde ipſas noctis te-
nebras ob tantū & tam incredibilem par
uarum ſtellarū numeroſitatē multis mi-
nutiſq; luminibus tēperauit. Quæ quidē
quaſi omnia Cicero in primo Tuſculana
rum diſputationū his uerbis comprehen
dere & cōplecti uidetur. Primū uidemus
ſpeciem cādoremq; cœli: deinde cōuer-
ſionis celeritatē tantam, quantā cogitare
nō poſſumus: tum uiciſſitudines dierū &
noctiū, cōmutationeſq; temporū quadri
partitas, ad maturitatē frugū & ad tem-
perationē corporū aptas, eorūq; omniū
moderatorē & ducē ſolem, lunamq; ac-
cretione & diminutione luminis quaſi fa
ſtorū notantē & ſignificantē dies. Tum
in eodē orbe in duodecim partes diſtri-
buto quinq; ſtellas ferri, eoſdē curſus cō
ſtantiſſime ſeruantes diſparibus inter ſe
motibus, nocturnāq; cœli formā undiq;
ſideribus ornatā. Tum globū terræ emi-
nentē è mari fixū in medio mūdi uniuerſi
loco, duabus oris diſtantibus, habitabilē
& cultū: quarū altera quā nos incolimus,
ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, unde
Horrifer

Horrifer aquilonis ſtridor gelidas molitur niues.

Altera auſtralis ignota nobis, quã Greci uocãt ἀντάξονα. Cæteras partes incultas, quod aut frigore rigeãt, aut urañt calore Hic aũt ubi habitamus nõ intermittit ſuo (tẽpore

Cœlum niteſcere, arbores frondeſcere,
Vites lætificæ pampinis pubeſcere,
Ramos baccarum ubertate incurueſcere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes ſcatere, herbis prata conueſtirier.

Tum multitudinẽ pecudũ partim ad ueſcendum, partim ad cultus agrorum, partim ad uehendum, partim ad corpora ueſtienda, hominemq́ ipſum quaſi cõtemplatorẽ cœli ac deorũ, eorumq́ cultorẽ, atq́ hominis utilitati agros omnes & maria parẽtia. Si ergo mũdi huius ornatus, ne forte in rebus tam claris tamq́ euidentibus longiores ſimus, talis & tantus eſſe perhibetur et creditur, qua forma, qua pulchritudine, quo decore hominẽ prçditum exiſtimare debemus? cuius ſolius cauſa mũdum ipſum pulcherrimum & ornatiſſimum factum eſſe non dubitamus. Nõ mirum igitur ſi ueteres nouiq́

ingenioſarũ artiũ inuentores, quoniam naturã diuinã omnibus rebus tum inanimatis tum animatis excellere ac pręſtare arbitrabantur, nec ullam figurã humana forma pulchriorem exiſtimabant, ut dij inſtar hominum effingerẽtur, pingerentur'ue conſenſiſſe uidebantur. At quàm pulchra & quàm decora ſit hæc hominis ſpecies ex eo maxime intueri licet, quod nemo eſt quin emori malit quàm cõuerti in aliquam figuram beſtiæ, quamuis ſi fieri poſſet, ſibi hominis mentem reſeruaret: ceu de Apuleio quodam Madaurẽſi fertur: quẽ in aſellũ reſeruata ſibi humana mente conuerſum fabulantũ: ſed poſtquam ad priſtinum ueri hominis ſtatum mirabiliter redierat, de omnibus quæ ea tempeſtate euenerant librum quendam cõpoſuit, quem De aſino aureo appellauit. Ac profectò talis, hoc eſt pulcherrima & decentiſſima huius diuini potius ꝙ humani animalis forma, quemadmodũ reuera fuit, ita eſſe fieriꝗ; debebat, ut idoneum quoddam & opportunum diuinę potius quàm humanæ mentis domiciliũ

non

non iniuria fore potuiſſet: ceu in primo huius operis libro multo latius & uberius explicauimus. Sed hæc hactenus de forma. Quid uero de ſubtili & acuto eius tam pulchri & tam formoſi hominis ingenio dicemus? quod equidem tantum & tale eſt, ut cuncta quæq; poſt primam illam nouam ac rudem mundi creationē ex ſingulari quodam & præcipuo humanæ mentis acumine à nobis adinuēta ac confecta & abſoluta fuiſſe uideātur. Noſtra nanq;, hoc eſt humana ſunt, quoniā ab hominibus effecta, quæ cernuntur, omnes domos, omnia oppida, omnes urbes, omnia deniq; orbis terrarum ædificia, quæ nimirū tanta & talia ſunt, ut potius angelorum quàm hominum opera, ob magnam quandam eorum excellentiam, iure cenſeri debeant. Noſtræ ſunt picturæ, noſtræ ſculpturæ, noſtræ ſunt artes, noſtræ ſcientiæ, noſtræ (uel uolentibus uel inuitis Academicis, q nihil omnino à nobis, neſciētia, ut ita dixerim, duntaxat excepta, ſciri poſſe arbitrabantur) ſapientiæ. Noſtræ ſunt deniq;, ne de ſin-

gulis longius diſſeramus, cum prope in finita ſint, omnes adinuentiones, noſtra omnia diuerſarum linguarum ac uariarum literarum genera, de quarum neceſſarijs uſibus quãto magis magisque cogitamus, tanto uehementius admirari & obſtupeſcere cogimur: nam cum primi illi homines ac uetuſti eorum ſucceſſores ſine mutuis quibuſdam & uiciſſitudinarijs fauoribus, per ſe ſolos nequaquam uiuere poſſe animaduerterẽt, ſubtile quoddam & acutum loquendi artificium adinuenerunt, ut per linguam intercedentibus uerbis abſtruſa quæque intimæ mentis ſenſa cũctis audientibus innoteſcerẽt. Cum deinde tractu, ut fit, temporis, genus humanũ mirum in modum multiplicaretur: ac diuerſas orbis regiones prouinciasque incoleret, neceſſarium fuit, ut elementorum characteres inuenirentur, quibus abſentes amicos de cogitationibus noſtris certiores reddere ualeremus: Vnde tam uaria linguarum genera & tam diuerſæ literarũ figuræ emanaſſe & profluxiſſe cernuntur.

tur. Noſtra ſunt denique omnia machinamenta, quæ admirabilia & penè incredibilia humani uel diuini potius ingenij acies ac acrimonia ſingulari quadam ac præcipua ſolertia moliri fabricaríque conſtituit. Hæc quidem & cætera huiuſmodi tot ac talia undiq; conſpiciuntur, ut mundus & eius ornamenta ab omnipotenti Deo ad uſus hominum primo inuenta inſtitutáque, & ab ipſis poſtea hominibus gratãter accepta, multo pulchriora multoq; ornatiora ac longe politiora effecta fuiſſe uideantur. Vnde factum eſt, ut primi quarumcunque artium inuentores pro dijs à priſcis gentibus colerentur, de quibus quidem credibilior, ut in ſeptimo De ciuitate Dei, inquit Auguſtinus, redditur ratio, cum perhibentur homines fuiſſe, & unicuiq; eorum ab his qui illos adulando deos eſſe uoluere, & eorum ingenio, moribus, actibus, caſibus, ſacra & ſolennia conſtituebantur. Quid inſuper de humana ſapientia referemus? cum ipſa ordinandi operatio ad dignum quoddam & unicũ

ſolius ſapientis officium ſpectare pertinereq́ȝ exiſtimetur. Illũ enim ſapientem eſſe iure dubitare & ambigere non poſſumus, cuius proprium officium ſapere dicimus; quod in nullo alio magis conſiſtere uidetur, quàm ut ordine ſuo inter agendum utatur. Sed ut paulò apertius diſſeramus; Sapientis proprium officiũ eſſe credit̃, ut omnia quęcunq; facta ſunt ſingulari ſua ſapientia inſtituat, ordinet atq; gubernet. Atqui hæc quæ in mũdo cernũtur pleraq; ab hominibus ordinata & inſtituta fuiſſe, nemo inficias ibit: Homines enim, uelut omnium domini, terræq́ȝ cultores, uarijs eam diuerſisq́ȝ operibus ſuis mirum in modum coluerũt, atq; agros & inſulas littoraq; terris & urbibus diſtinxerũt. Quę ſi ut animis, ita oculis uidere atq; conſpicere ualeremus, nemo cũcta uno aſpectu intuẽs, quẽadmodum ſupra diximus, ullo unquã tempore admirari atq; obſtupeſcere deſiſteret: Cæterum non ut oratorum ſolum, ſed etiam ut dialecticorum more, argumentandi & declarandi cauſa, quandoq; ar-

gumenta

gumēta ſtringamus: Sapiētia ipſa de qua impræſentiarum diſſerimus in ſolum hominem cadit: licet calliditas & aſtutia in mutis quoq; animalibus reperiatur: uel cum aliis inſidiantur, & deuorandi gratia dolo capiunt, uel cum inſidias cęterorum uario quodam luſionis genere deludunt. Eſt enim ſapiētia, ut inquit Ariſtoteles, ſciētia & intellectus precioſiſſimorum natura: Vel, ut Lactantio placet, intelligentia uel ad bonū rectumq; faciendum, uel abſtinentia dictorū factorumq; improborū: Vel, ut aliquāto clarius explicemus, profectò nihil aliud ſapientia eſt, quàm certa quædā unius ac ueri Dei notitia: Omnis enim hominis ſapiētia in hoc uno & ſolo conſiſtere & reſidere uidetur, ut Deum præ cæteris cognoſcat & colat. Præterea alia intellectiuarum ac moralium uirtutum opera, ad quem alterum quàm ad ſapientem hominem ſpectare & pertinere uideātur, nequaquam intelligimus: qui cum cerneret duplicē illum iraſcibilē appetitū nobis cum brutis eſſe cōmunem, ad cohibendum effre

natos rebelles que huiuſmodi appetitus impetus, prædictas intellectus moriſq; uirtutes adinueniſſe ac reperiſſe perhibetur, quibus ueluti frenis quibuſdã uarias ac multiplices & obſcœnas uoluptates compeſceret: quarum humanarum dun taxat, quàm illum cæterarũ animantium appetitum fertiliorem & abũdantiorem eſſe uoluit. Nam cæteræ animãtes, præter unam libidinis uoluptatẽ, quæ ad generandũ pertinet, nullam ſentiũt. Vtuntur ergo ſenſibus ad naturæ ſuæ neceſſitatẽ. Vident, ut appetãt ea quibus opus eſt ad uitam tuendam. Audiũt, inuicem ſeq; dignoſcũt, ut poſſint cõgregare quę utilia ſunt ad uictum: aut ex odore inueniunt, aut ex ſapore percipiunt. Inutilia reſpuunt ac recuſant. Edendi & bibendi officium uentris plenitudine metiũtur. Ac ne plura de humana ſapientia dicamus, Quid de hominũ diuitijs atq; opibus referemus? Noſtræ ſunt terræ, noſtri ſunt agri, noſtri ſunt cãpi, noſtri mon tes, noſtri colles, noſtræ ualles, noſtræ ficus, noſtræ perſici, noſtræ ceraſi, noſtræ

pruni,

pruni,noſtrę nuces,noſtræ auellanæ,noſtræ aranci, noſtræ meſpilæ, noſtræ ſorbi,noſtræ caſtaneæ,noſtræ quercus,noſtræ ilices,noſtræ fraxini,noſtræ platani, noſtræ abietes,noſtrę cupreſſi,noſtræ pini, noſtræ deniq; ne de pluribus ſigillatim dicamus, omnes cũ domeſticæ tum ſylueſtres arbores. Poſtremo noſtri cunctarũ herbarũ fructus, quarũ genera tot & tanta eſſe perhibẽtur, ut penè infinita uideãtur. Noſtri equi, noſtri muli,noſtri aſini,noſtri boues,noſtri tauri, noſtri cameli,noſtri canes, noſtra pecora, noſtra omnia armẽta, noſtri ſues, noſtræ oues, noſtræ caprę,noſtri agni,noſtri hędi,noſtri arietes, noſtræ cũctæ quæq; greges. Et ne de cicuribus duntaxat diſſeruiſſe uideamur, noſtri præterea ſunt lepores, noſtri capreoli, noſtri apri, noſtri cerui, noſtræ uulpes, noſtri lupi,noſtræ natrices,et cætera reptilia: noſtræ cũctæ quæque feræ,& omnia ſylueſtria. Noſtri homines,noſtra flumina,noſtra fluenta,noſtri fluuij,noſtri torrẽtes,noſtri lacus,noſtra ſtagna,noſtri fontes,noſtri riuuli,no

ſtra maria, noſtri omnes piſces, quorum ſpecies innumerabiles prędicantur. Noſtra pariter reliqua duo elementa, aër & æther: ſiquidem noſtræ aues. Quarũ diuerſitates tot & tantæ eſſe perhibentur, ut prouidentia diuina, quã gręci πρόνοιαν nuncupant, epicurea fuiſſe uideatur: cũ tam uaria ac tam uoluptuoſa, partim animatarum partim inanimatarũ rerum genera hominibus ipſis parare & adminiſtrare uoluerit: quoniam multiplices & uarias diuerſorum animalium ſpecies in terris, in aquis, in aëre, ad uſum hominis effectas affatim collocauit, abundeq́ cõſtituit. Quod in æthere ſimiliter feciſſet, ſi eius elementi natura omnium conſumptrix fieri permiſiſſet. Quid plura? noſtri ſunt cœli, noſtra aſtra, noſtra ſidera, noſtræ ſtellæ, noſtrę planetę, & quod mirabilius uideri poteſt, noſtri ſunt angeli, qui, ut inquit Apoſtolus, adminiſtratorij ſpiritus in uſum hominũ creati fuiſſe credũtur: quod Dionyſius Areopagita peregregius eius diſcipulus, in pręclaris illis De angelica & eccleſiaſtica hierarchia

chia uoluminibus, interpretari & explanare cupiens, inter cætera angelorũ officia, id præcipuum & peculiare eſſe confirmauit & uoluit, ut homines angelicis inſpirationibus illuminarent, illuminatosq́; purgarent, purgatosq́; perficerẽt. Nõ ſolũ prædictis huiuſmodi illuminandi, purgandi, ac perficiendi miniſterijs, ſed pluribus quoq; alijs famulatibus humano generi inſeruire & obſequi cõperiuntur. Quod multa & quidem celebrata ueteris ac noui teſtamẽti exẽpla planè & aperte declarant. Nam & Abrahæ ad ilicem Mambræ, ut ſcribitur, ſedenti tres angelos, ut filium ſibi ex Sara iam nonagenaria naſciturum ſignificarent, apparuiſſe legimus: quem Iſaac propterea cognominauit, quoniã Sara, quaſi impoſſibile foret, quod muliebria multo ante fieri deſierant, riſiſſe dicitur: Huiuſmodi enim nomẽ ex hebræa in latinam linguã cõuerſum, riſus interpretatur. Et unum alterum poſtea cum Iacob, ut admirabilẽ quandam ſuiipſius uirtutem comprobaret, conflixiſſe nouimus, ex quo Iſraëlis

cognomen accepit, quoniam angelo in mutuo congreſſu, angelicoq; duello uiriliter reſtitiſſet. Ac Raphaëlem inſuper Tobiæ filio, cum à patre eiuſdē nominis exigēdi decem talentorū argenti gratia, quæ ipſe Gabelo cuidam amico ſuo mutuo dederat, è Galilæa, unde oriundus erat, uſq; in Mediam prouinciā mitteretur, peregrini ac longinqui itineris ducē & comitem extitiſſe accepimus. Daniel præterea cum in lacum leonū iuſſu Darij Medorum principis à feris laniādum mitteretur, atq; tres quoque uiri eius ſocij in maximum quendam ardentis fornacis rogum, ex præcepto Nabuchodonoſor regis Babylonis, ligatis manibus & pedibus proijcerentur, omnes angelicis obſequijs à crudelibus feris, à flammaq; illęſos, & ab igne demum liberatos fuiſſe ſcimus. Sed quid nos plura uel ueteris uel noui teſtamenti exempla cōquirimus, cum omnia ſacrarum ſcripturarū loca angelicis myſterijs refertiſſima uideamus? Siquidē Gabrielem Mariæ uirgini ſalutiferam Chriſti cōceptionem: &

beatis

beatis quoq; paſtoribus nõ unum angelum, ſed potius angelorum agmen, nam multos fuiſſe cõſtat, eius natiuitatẽ nunciaſſe: & Ioſepho patri, de pueri nati in Aegyptum delatione, & non multo exinde reuerſione, angelos retuliſſe meminimus. Et ſexcenta alia huiuſmodi ex euangelica lectione proueniſſe cognouimus. In Vitis deniq; ſanctorum patrum angelos plures defunctorum hominum animas in cœlum portaſſe, & obſequia in funeribus frequenter exhibuiſſe non dubitamus: quæ, ne nimij ſimus, prętermittere, quàm recitare maluimus, præſertim cum talia ſint, ut neminem uel mediocriter quidem doctum latêre debeãt. Ex qbus omnibus ſuperius à nobis enarratis, & ſatis ſuperq; ſatis confirmatis, hominem opulentiſſimũ ac potentiſſimum eſſe plane & aperte concludit̃: Quandoquidẽ cunctis quæ creata ſunt ſua uoluntate uti, propriaq; uoluntate dominari & imperare poteſt. Hæc omnia cum ueteres Romani humano generi diuinitus à natura data eſſe cognoſcerent, atque ipſi

Ioui, utpote cæterorũ deorum, quem=
admodum ipſi opinabãtur, principaliſſi
mo, accepta referrent: idcirco optimum
maximum appellabant. Præterea ſoler=
tiſſimi artificis prouidentia homini ipſi,
quem tam formoſum, tam ingenioſum,
tam ſapiẽtem, tam opulentũ, & ad extre=
mum tam præpotentem, ac tantum prin
cipem & ubiq; imperantẽ, conſtituerat,
uoluptatem prębuit penè infinitã, quam
ex omnibus creatarũ rerum generibus
delibaret & caperet: Sed in uitiũ caden=
tem, quia præpoſuit ei uirtutẽ, quæ cum
uoluptate ſemper, tanquam cum dome=
ſtico hoſte pugnaret: Nam ſingulis ſenſi
bus uiſus, auditus, odoratus, guſtus, &
tactus, certiores ac uehemẽtiores & plu
res ab hominibus, quàm à cæteris anima
libus uoluptates & delectatiões capiun
tur: quod in Venereis paulò manifeſtius
apparet: Ceu Lactantius in ſeptimo inſti
tutionũ aduerſus gentes, his uerbis in=
nuere uideť: Cũ excogitaret Deus duo=
rum ſexuũ rationem, attribuit his, ut ſeſe
inuicem appeterent, & cõiunctione gau
derent.

derent. Itaq; ardentiſſimam cupiditatem cunctorum animantium corporibus admiſcuit, ut in hos affectus auidiſſime ruerent, eaq; ratione propagari & multiplicari genera poſſent. Quæ cupiditas et appetētia in homine uehemētior & acrior, quàm in cæteris animalibus inuenit: uel quia hominū multitudinē uoluit eſſe maiorē: uel quia uirtutē ſoli homini dedit, ut eſſet laus & gloria in coërcendis uoluptatibus & abſtinentia ſui, & reliq. Quibuſdam deinde ſanctis hominibus data fuit cœlitus poteſtas, ut plura miracula facerent, pluresq; defunctos ab ipſa morte ad ueram & certam uitam, mirabile dictu, ſuſcitarēt: Ceu de Moyſe, Helia, Heliſeo, Daniele, pluribusq; aliȷs ueteris teſtamenti prophetis: ac etiam Petro, Paulo, Ioanne, reliquisq; apoſtolis: Stephano, Laurentio, Geruaſio, & Prothaſio, multisq; aliȷs martyribus, ab idoneis autoribus ſcriptū legiſſe meminimꝰ. Omnibus inſuper ſacerdotibus cōceſſum eſt, ut nō modo per baptiſmū quibuſdā ſuis formalibus uerbis peccatum originale.

quo omnes homines infecti oriũtur, ſed cętera quoq; humana delicta, facinora ac flagitia per indulgentiã & ueniam dimittere delereq; ualerẽt: Ac præterea ſacratiſſimum Chriſti corpus cõficere & conſecrare uel maxime poſſent. Epiſcopos aliosq; Romanę eccleſię pręlatos & ſummos pontifices omittamus, quibus certa quædam ac mirabilia damnandorũ ac ſaluandorũ hominũ priuilegia ab omnipotenti Deo indulta & exhibita fuiſſe legimus. Hæc omnia ſuperius à nobis cõmemorata poëtæ, philoſophi, ac theologi & cæteri omnes ſcriptores Græci pariter & Latini, ac Hebræi quoque, pluribus ſuorum librorum locis, planè & aperte & aſſerere & confirmare uidentur. Oudius nanque, ut ſola eius autoritate ex poëtis contenti ſimus, ubi Deum mundum formaſſe, atque partes ſuas ab inuicem ſeparaſſe contendit (etſi nos diuinitus creatum fuiſſe, non dubitemus) demum in productione hominis carmina hæc poſuit:

Sanctius his animal mentisq; capacius altæ,

Deerat

Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet,
Natus eſt homo.

Plato in Timæo Deum fabricatorē mundi cōſtituit: quem ad utilitatem tantummodo hominum ab eo creatum & formatum eſſe uoluit. Moyſes prophetarū & omnium ueterum theologorum (pace aliorum dixerim) princeps & caput, poſtquam ab omnipotenti Deo cuncta quæque, homine duntaxat excepto, uel facta uel creata fuiſſe dixit: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ut præſit piſcibus maris & uolatilibus cœli, & beſtijs terræ, uniuerſæq; creaturæ, omnibusq; reptilibus, quæ mouentur in terra. Quem quidem, uti prædixerat, tanquā unicū cunctorum antea factorum dominum poſſeſſoreq; poſtea creauit, & benedixit & ait: Creſcite & multiplicamini & replete terram, & ſubijcite eam, & dominamini piſcibus maris, & uolatilibus cœli & uniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram. Paulus apoſtolus uas electionis & magiſter gentium ac nouorū

theologorũ doctor, ueterumq́ explana
tor, omnia quæcũq́ facta ſunt noſtra eſ-
ſe cõfirmat: nam ad Corinthios ſcribens
ita inquit: Omnia enim noſtra ſunt, ſiue
Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas, ſiue
mundus, ſiue uita, ſiue mors, ſiue pręſen
tia, ſiue futura, omnia enim noſtra ſunt:
Vos aũt Chriſti, Chriſtus uero Dei. quę
quidem uerba catholici explanatores no
ſtri recte interpretari & declarare maxi-
me cupientes, tanti feciſſe uidentur, ut
in hunc modũ ab inuicem diſtinxerint,
quippe infima, ęqualia et ſuperiora hinc
inde diſtinguentes: Infima ad utendum,
ęqualia ad conuiuendum, ſuperiora ad
fruendum, pulcherrime atq́ optime in-
terpretantur. Dauid denique hanc maxi
mam & præſtantiſſimam ipſius hominis
dignitatem ſupra quam dici poteſt admi
rans in octauo illo celebratiſſimo & uul
gatiſſimo pſalmo quaſi Deũ percõtare
tur, & paulo poſt ſibijpſi ſic interrogan-
ti reſponderet, carmina hęc ponit: Quid
eſt homo quod memor es eius, aut filius
hominis quoniam uiſitas eum? Minuiſti
eum

eũ paulò minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum, & cõſtituiſti eum ſuper opera manuũ tuarum: Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, oues & boues uniuerſas, inſuper & pecora cãpi: Volucres cœli & piſces maris, &c. Quorũ quidem uerborũ cõmemoratus Apoſtolus dum ad Hebręos ſcriberet meminiſſe legitur, quãdo in eo, inquit, quod omnia ei ſubiecit, nihil prætermiſerit, quod humani poteſtati largiri noluerit: cum paulò ſuperius ad maximam quandam humani generis dignitatem uniuerſum terrarũ orbem nõ angelis quos in admirabili quadam excellentia conſtituerat, ſed hominibus duntaxat ſubieciſſe ac tribuiſſe teſtatur. Atq; hæc omnia quæ prædicta ſunt, dum in hac uita mortali peregrinat̃, à domino quaſi inuitus repugnansq; conſequitur: perpetuam præterea felicitatem, ſempiternamq; poſt corporeã mortem beatitudinem ei, ut diximus, tot tantisq; muneribus mirabiliter conſtituto & ornato, ferre ac promittere & largiri inſuper, modò non repugnaret, concupiuit

& uoluit: atque ut ſibi recte admonenti crederet, multifariam & apprime exhortatus eſt. Ante omnia nanq; duobus primis hominibus, quos in maiori quadam dignitate ceu iuſtitia originali, ut theologico uerbo utamur, prædictos quàm cæteros omnes poſt deteſtandam illam eorum tranſgreſſionem in peccato originali conceptos, conſtituerat, præter illa naturalia intelligendi, memorandi, ac uolendi dona, expreſſam quandam ueri boni cognitionem ipſorum mentibus impreſſerat. Et ne ſua mandata tranſgrederentur, non modo proprijs ſuaſionibus admonuit, ſed terribiles quoq; metus mortis que terrores adiecit, ut eos à malis facinoribus uehementius deterreret. At uero nec ſuaſionibus nec minis, neq; terroribus profeciſſe uidetur: nam dum ipſi diabolicis laqueis irretiti labuntur in præceps, nimirũ ſeſe genusq; humanum ab illis propagãdum perpetuò damnauerũt. Poſteri autem qui poſt plura ſecula primis illis parentibus ſucceſſerunt, deterioribus peccandi conditionibus

bus deprauati, ſuis malis facinoribus ſceleſtisque flagitijs ſeſe ita inquinauerũt, ut Deum ad generalem quandã humani generis punitionem prouocarent: ex quo uniuerſum terrarum orbem ab illo generali & admirabili diluuio inundatum fuiſſe cõſtat: ubi cuncta uiuentia, piſcibus duntaxat reptilibusq́ exceptis, aquis ſubmerſa interierũt, niſi ea ſola, quę in arca illa famoſiſſima à Noë iuſto conſolatore, quemadmodum eius nomẽ ex hebræa in latinam linguam conuerſum, ceu in ſecundo huius operis libro dixiſſe meminimus, ſignificare uidetur, diuinitus fabrefacta incolumia remanſerũt: ex quibus cuncta quæque diuerſorum animalium genera nouam quandam originem traxiſſe non dubitamus. Abrahæ deinde temporibus eadẽ monita peruicifſitudinarios angelos eouſq́ ſubſecuta ſunt, quoad Deus Moyſi diuinam legem per duas illas celeberrimas decantatasq́ tabulas largiretur. In qua quidem lege quibuſcunq́ præuaricatoribus ſuis,

plura maledictionum & execrationũ genera imprecatus eſt; Seruatoribus uero omnes benedictionum & indulgentiarum ſpecies promittere atq; offerre decreuit et uoluit. Cum aliquot deinde annorum milia interceſſiſſent, diuina illa & antiqua pręcepta uileſcere cœperũt: Vnde ne totum genus humanũ ſuis iniquis operationibus meritò damnaret, appropinquãte temporis plenitudine, quemadmodum ait Apoſtolus, miſit Deus filium ſuum humani generis redemptorem, ut eadẽ ueteris legis præcepta renouaret, renouataq; multo clarius & apertius explicaret, atq; temporales illas contemptorũ & ſpretorũ mandatorũ punitiones, per diuerſas deteſtationes in perpetuas tartari pœnas, & uerſa uice, priſcam lactis mellisq; dulcedinẽ, in digniſſima quædam uirtutum præmia, hoc eſt in æternũ cœlorũ regnum, cõuerteret. Per tot igitur modos, præter naturales quaſdam & gratuitas humani generis conditiones, ipſum in tot tantisq; dignitatibus conſtitutum, felix ac beatum, dummodo

uellet

uellet,ut diximus,efficere concupiuit & uoluit. Quod ut facilius ordinare & aſſequi ac parare poſſet,ſingulis hominibus ſingulos angelos ab initio natiuitatis attribuit, ut eos, quaſi pædagogi forent,à malis facinoribus ſceleſtisq; flagitijs cuſtodirẽt.In quo quidem Deus toti generi humano ita feciſſe itaq; indulſiſſe uidetur,quemadmodũ diligentes patres pueris et adultis filijs facere et indulgere cõſueuerũt: quibus in puerili & adulta ætate cõſtitutis,non ſolum literarum & primorum elemẽtorum magiſtros,ſed morum etiã doctores,quaſi cõtinuos quoſdam comites cuſtodésque largiri & aſſignare ſolent, quos græco uerbo pædagogos, hoc eſt, ut latine interpretemur, quaſi puerorum ductores, appellarunt. Hanc de ſingulis angelis perpetuis ſingulorum hominum cuſtodibus,nõ modo catholicã ſentẽtiam ex accurata quadam ſacrarum ſcripturarũ lectione, ſed ex quibuſdam etiam gentilibus & ethnicis autoribus certam & ueram eſſe non dubitamus. Nam & priſcæ hiſtoriæ,ſan

Suus cu[...] homini [...]gelus.

ctorum uirorũ autoritatibus prætermiſſis, Pyrrhi Epirotarũ regis bello Curiũ, Fabritium, Corũcanum: primo Punico Calatinũ, Duellium, Metellum, Luctatium: Secundo, Maximum, Marcellum, Africanũ: poſt hos Paulum, Gracchũ, Catonem, Scipionem, Læliũ, multosq; præterea Græcos & Latinos pręſtantiſſimos & excellentiſſimos uiros extitiſſe teſtantur: quorũ neminē, niſi iuuãte Deo, ut ait Cicero, hoc eſt fauēte angelo ſuaſore & impulſore, talem fuiſſe credendũ eſt. Poëtæ quoq; eorum poëmata fingentes hoc idem ſuis carminibus fabulant: quæ enim alia ratio poëtas maxime Homerũ impulit, ut principibus heroũ, Vlixi, Diomedi, Agamēnoni, Achilli, cæteros deos quaſi diuinos miniſtros, quos nos iampridē paulò euidentius angelos nũcupare & appellare conſueuimus, diſcriminum & periculorũ adiutores comitesq; adiungerēt? Philoſophi inſuper id ipſum aſſerere & confirmare uidentur: Quando Socrates oraculo Apollinis ſapientiſſimus cæterorũ omniũ iudicatus,

dæmonem

dæmonem quendã ſibi in cuſtodiam da tum, cuius cõſilio in rebus ſerijs & graui bus uteretur, coram omnibus prædicabat: ceu ex pluribus Platonis libris & dialo= gis, atq; ex celebrato illo prædicti Apu= leij Madaurenſis opuſculo, cuius titulus eſt De deo Socratis, planè & aperte de= perhendimus. Cum igitur deus homi= nem ipſum talem eſſe conſtituerit, qualẽ ſuprà breuius quoad fieri potuit uerbis deſignare ac figuris depingere ualuim9: atq; illum pulchritudine, ingenio, ſapien tia, diuitijs & opibus, potentatibus inſu= per & imperijs, pluribusq; alijs admira= bilibus priuilegijs, uel maxime ornaue= rit: quod deinde et quale ei cœleſti & di= uino animali atque ita mirabiliter conſti tuto officium exhibuerit, parumper con ſideremus. Poſtquam ergo Deus in con ſtitutione mundi cuncta prius effecerat, poſtremo hominem creauit: hunc He= braice Adam appellamus: quod nomen primæuo illi noſtro parenti propterea non immeritò attributum fuiſſe accepi= mus, quoniam uerus & dignus homo à

Deo diuinitus factus erat. Vnde uetus illius ſacri idiomatis conſuetudo Adam primum, ad certam quãdam aliorum hominum differentiam nuncupat & appellat, cuius gratia omnia paulò ante conſtituerat, atq; prȩcepit, ut illis omnibus antea creatis dominaretur, atq; ad utilitatẽ, quemadmodũ uellet, ſuam uteret. Proinde ut magna & recta & admirabilis eſt uis & ratio & poteſtas hominis, propter quem mundum ipſum & omnia quæ in mundo ſunt creata fuiſſe oſtendimus: ſic pariter rectum & ſimplex atq; unicũ officium ſuum tale eſſe exiſtimamus & credimus, ut mundum eius cauſa factum, ac præſertim cũcta quæ in hoc uniuerſo terrarum orbe conſtituta uidemus, gubernare et adminiſtrare cognoſcat et ualeat. Quod nequaquam niſi cum agẽdo tum intelligendo penitus perficere, & omnino adimplere poterit. Itaq; non iniuria, agere & intelligere proprium ipſius hominis officium fore dicemus: atque ita proprium eius eſſe exiſtimamus & credimus, ut intelligere & agere, quàm ridere quod

[Of]ficiũ hominis pro[pr]ium.

re,quod antiqui et noſtri temporis philoſophi, ut ſuis uerbis declarandi & explicandi gratia utamur, proprie proprium appellare conſueuerunt,magis humanę naturę coueniat:nam cum utrũq; omnibus hominibus pariter competere minime ambigamus,homines tamẽ ſine riſu officium ſuum recte & probe adminiſtrare & exercere poſſe, atq; homines remanere cognouimus:Quod abſq; intellectu nequaquã efficere & adimplere ualerent,hominesq; eſſe deſinerent,quorũ ſolum officiũ intelligere, ſentimus & dicimus. Etſi hoc intelligendi & agẽdi munus quod homini ab omnipotenti Deo tributum uidemus & ſcimus,alijs utpote angelis & creatori, & nõ ridendi exercitium couenire uideat̃: in hoc certe homo melioris qualitatis & conditionis habet̃ & credit̃, ut in proprio eius officio unà cum angelicis ſpiritibus et cum ipſo deo cõmunicauerit: Quoniã aliter, hoc eſt ſine operatione & intellectione,mundo eius cauſa facto ipſum nequaquã uti poſſe intelligimus. Nullum quoq; aliud

animal præter hominē ſolum per ſuā na
turam operationis & intellectionis parti
ceps fieri potuiſſe nouimus. Quod Cice
ronē in ſecūdo De finibus bonorū et ma
lorum, dum cōtra Epicureos diſputaret,
his uerbis & in hūc modum declarare &
explicare cōperimus. ſic enim inquit: Hi
nō uiderūt, ut ad currendū equū, ad aran
dum bouē, ad indagādum canem, ſic ho
minē ad duas res, ut ait Ariſtot. ad intelli
gendum & ad agendū eſſe natum, quaſi
quendā mortalem Deū. Et philoſophus
quoq; ipſe cū in primo Ethicorū, de pro
prio quodā hominis opere & officio in=
ueſtigaret, abſurdū fore putauit, ut fabri
& ſutoris ac cūctorum aliorū opificū, &
omniū inſup humanorū membrorū, ut
oculi, manus & pedis & cæterorū pro=
priū aliquod opus & officiū eſſet, homi=
ni uero nullū ſingulare peculiareq; exer
citium, utpote ocioſo & ad nihil agendū
nato, tribueretur. Atq; eam quā Cicero
eleganter terminauit ſententiā, ita defini
uit, ut homo, ſcilicet ad agendum & ad
intelligendū, tanquam quidam mortalis
deus

deus naſcerẽt. Quod ſi recte decenterq́ꝫ faceret, quemadmodum fieri oporteret, profectò Deum per ea quæ facta ſunt uiſibilia cognoſceret, eumq́ꝫ cognitum adamaret, uenerarẽt & obſeruaret: id enim proprium ſolius hominis officium eſſe creditur, in eóque ſolo ſumma rerum & omnis beatæ uitæ ratio cõſiſtit: Quando quidem propterea facti & conſtituti ab eo ſumus, ut non cœlum uideremus & ſolem, quod Anaxagoras putauit, ſed ut artificem ſolis & cœli Deum pura & integra mente coleremus. Deus nanq́ꝫ uoluit ut cœlum ſpectaremus, non utiq́ꝫ fruſtra, quippe aues et ex mutis penè omnia cœlum uidere & ſuſpicere poſſunt. Sed nobis proprie datum eſt rigidis ac ſtantibus intueri, ut religionẽ ibi quæramus, & Deum quibus illa ſedes eſt, quoniam oculis non poſſumus, animo contemplemur. Naturam enim hominis Deus hãc eſſe uoluit, ut duarum rerum cupidus et appetens eſſet: religionis & ſapientiæ, quoniã in his duobus inſeparabiliter cõnexis officium hominis et ueritas omnis

incluſa eſt. Itaque omnipotens dominus ei in tanta ac tam ſublimi dignitate conſtituto, ſuapte natura indidit, ut ſeipſum cōſeruandi ſui cauſa diligeret: cæterum uero per certa quædam & expreſſa ſcriptæ legis mandata iniunxit, quatenus omnes proximos, hoc eſt, omnes homines honorarent & obſeruarent: Atq; ut hoc diligendi ſui officium libentius atq; conſtantius exequerentur, adimplerent ac perficerēt, ſingulis quibuſq; huius diuini opificij dilectoribus & conſeruatoribus, ſeſe pro digna quadam mutuæ dilectionis mercede æternum cœlorum regnum daturū planè & aperte pollicitus eſt: Cæteris autem illius ſui operis oſoribus, & tanti ædificij quomodocunq; deſtructoribus & dedecoratoribus, perpetuas inferorum pœnas ſeipſum exhibiturum pluribus horrendis & terribilibus cōminationibus & nonnullis etiam execrandis deteſtationibus, pro cōueniente peſſimi facinoris ſui præmio, claro quodam & aperto ſermone ſignificauit. Cū ergo hoc Deus, homini mirum in mo-

dum

237

dum,ut diximus,cōſtituto,dignū quodam agendi & intelligendi atq; adminiſtrandi & imperandi ac dominandi officium tribuerit,deinceps cur eum fecerit in calce huius tertij libri paucis explicabimus. Eſt autem uerisimile,quinimò & decens & uerum, cum ratio corporis recta ſit, quod eſt tēporale, ipſum uero animum,qui ſit æternus,rectiorem eſſe debere:cū figura & ſtatus nihil aliud ſignificent, niſi mentem hominis eò ſpectare oportere quô uultum, & animū tam rectum eſſe conuenire,quàm corpus:ut id cui dominari debet imitetur & ſuperet. Etenim ſatis homini eſſe uidetur, ſi Deū et eius diuina opera intelligat,cuius quidem intelligentiæ uis & ſumma hæc eſt: Vt ſuſpiciat communem parētem generis humani,& rerum mirabilium fabricatorem. Quod quidē Lactantius in libro de ira Dei maxime aſſerere & confirmare uidetur, cuius uerba hæc ſunt: Sicut mundū propter hominē machinatus eſt Deus, ita ipſum propter ſe tanquam diuini templi antiſtitem, ſpectatorem ope

Statura h[ominis] rect[a] quid ſigni[fi]cet.

rum rerumq́ celeſtiũ: ſolus eſt enim qui ſentiẽs capaxq́ rationis intelligere poſſit Deum, qui opera eius admirari, uirtutem poteſtatẽq́ perſpicere: idcirco enim conſilio, mente, prudentia inſtructus eſt. Ideo ſolus præter cæteras animantes rectus corpore ac ſtatu factus eſt, ut ad contemplationem parentis ſui excitatus eſſe uideatur. Ideo ſermonem ſolus accepit ac linguam cogitationis interpretem, ut enarrare maieſtatem domini poſſet. Poſtremo idcirco cuncta ei ſubiecta ſunt, ut factori atque artifici Deo eſſet ipſe ſubiectus. Si ergo Deus hominem ſuum uoluit eſſe cultorem, ideoq́ illi tantum honoris attribuit, ut rerum omnium dominaretur: Vtiq́ iuſtiſſimum eſt ipſum & Deum uidelicet eum qui tanta præſtiterit, amare, & hominem etiam, qui ſit nobiſcum diuini iuris ſocietate cõiunctus: Nec enim fas eſt cultorẽ Dei à Dei cultore uiolari. Vnde intelligitur religionis atq́ iuſtitiæ cauſa eſſe hominem figuratum, cuius rei teſtis eſt M. Tullius in libris de legibus, ita dicẽs: Omnium quæ in docto-

in doctorum hominũ diſputatione uerſantur, nihil eſt profectò præſtabilius, q̃ planè intelligere nos ad iuſtitiam eſſe natos. Quod ſi eſt ueriſſimũ, Deus uult ergo omnes homines eſſe iuſtos, id eſt Deum & homines charos habere: Deum ſcilicet honorare tanquam patrẽ, hominem diligere uelut fratrẽ: in his enim duobus tota hominis iuſtitia conſiſtit. Qui ergo aut Deum non cognoſcit, aut homini nocet, iniuſte & cõtra naturam uiuit, & hoc modo corrumpit inſtitutum legemq́ diuinam. Et in ſeptimo diuinarum inſtitutionum ita inquit: Eorum omnium ſumma hæc, ut Deum colat: is enim colit qui hæc intelligit. Is artificem rerum omniũ, is uere patrem ſuum debita ueneratione proſequitur, qui uirtutes maieſtatis eius de ſuorũ operũ inuentione, inceptione, perfectione, metit̃. Cæterũ Auguſtinus rectius q̃ Lactant. ſenſiſſe, & grauius ac uerius cõſideraſſe uidet̃. Quippe Deum ob immenſam eius bonitatem nõ ſua utilitate (ſcriptũ eſt em̃, quoniã bonorũ noſtrorũ nõ eget) ſed potius hominis cauſa

hominē feciſſe putat. Nam, inquit, quia bonus eſt Deus ſummus, & reliq. Omittamus Platonicos, q homines factos eſſe ſenſerūt, ut hunc terrarum orbem incolerent. Miſſos faciamus pariter Stoicos, qui homines ad uſum hominū natos fuiſſe dixerunt. Peripateticos deniq; ac reliquos cæterarū ſectarū philoſophos tanquam nocturnos quoſdā obſcuræ & abſtruſæ ueritatis indagatores prætermittamus: & ad catholicos doctores noſtros, tanquam in unicū ac tranquillum & ſecurum ueræ & expreſſæ ſalutis portum, magna iactati tempeſtate, confugientes redeamus. Fecit igitur deus hominem, ut per quandam admirabilium operum ſuorū intelligentiā, certamq; cognitionē eorū opificem recognoſceret & coleret. Quod diuinarum ſentētiarum magiſter his uerbis planè & apertè approbare & confirmare uidetur. ſic enim inquit: Fecit Deus hominem ut eum cognoſceret, & cognoſcendo amaret, & amādo poſſideret, & poſſidendo deniq; frueret̃. Itaq; dum eſt in hac uita mortali mundum ei

ipſi

ipſi habitaculum dedit. Vt enim domus unius hominis habitaculũ eſt, & ut urbs unius populi, ſic mundus pariter domicilium totius generis humani exiſtimatur & creditur: Et poſtq̃ defunctus eſt, pio & iuſto homini, hoc eſt qui legitime uixerit, ſempiternam cœlorũ ſedem conſtituit. Proinde & homo uiuens mũdi incola fit, & pie moriens cœli poſſeſſor efficitur, ac per hunc modum & in hac præſenti & in futura uita ſemper et omni quidem tempore felix beatusq́; habetur. Ex hac igitur tãta ac tam ſublimi hominis dignitate & excellentia, uelut ab ipſa radice, inuidia, indignatio, dominãdi libido, & ambitio, atq; cæteræ huiuſmodi animi perturbationes, nõ iniuria oriunt̃ & profluunt: nam qui ſeſe ita dignũ factũ fuiſſe cõſiderat, ut cũctis rebus creatis præeſſe ac dominari uideatur, profectò non modo ab alijs ſuperari non patiet̃, quod eſt inuidiæ, ſed potius cæteros excellere uel maxime concupiſcet, quod ſuperbiæ & ambitionis proprium uitium exiſtimatur & creditur. At ſi fortè cõtigerit ut ali

quando ſpernatur, negligatͬ & cõtemna tur,uſqꝫ adeò indignatͬ, ut cõtemptores ſuos,non ſecus ꝙ capitales & acerrimos hoſtes ac proprios quoſdam excellentia rum ſuarũ uiolatores & detractores,eni xe uſqꝫ ad necem perſequatͬ.Quod ego etiam atqꝫ etiam conſiderans, atqꝫ homi nẽ nouiter deſcribere & definire uolẽs, ipſum animal indignabundũ,mea quidẽ ſententia,nõ iniuria explicaui.Quapro= pter ut partes huius tertij libri uarie hinc inde diſperſas,tandem aliquando,epilo= gi gratia,in unum cõcludamus. Si Deus mundũ & cũcta quæ in eo ſunt hoĩs gra= tia fabricatꝰ eſt: Si humanũ quoqꝫ genus omnibus rebus dominari & impare uo= luit:Si ipſum inſup decore, ingenio,ſapi entia,opibus,& diuitijs,regnis præterea & potẽtatibꝰ ornauit: Si pluribus deniqꝫ & admirabilibus cũ generalibus tum ſin gularibus et pręcipuis priuilegijs inſigni uit: ꝓfectò decere & cõuenire uidebatͬ, ne is quẽ in tanto & tam excellenti digni tatis gradu collocauerat,et cuius occaſio ne cũcta quæqꝫ machinatus erat,in ꝑpe=
tuum

tuũ damnaret: Idcirco quanq̃ protoplaſtus ille noſter diuina mãdata trãſgrederetur, ac p hoc ipſe & omnes eius poſteri æternã damnationis pœnã mererent, ut ex inde redimerent, filiũ ſuum humanam, quãdo aliter fieri nõ poterat, carnẽ ſuſcipe, atq; ignominioſã execrandi patibuli mortẽ ſubire cõſtituit. Cæterũ ſi primi noſtri parentes nequaq̃ peccaſſent, Chriſtus nihilominꝰ è cœlis in terras deſcendiſſet, nõ ut humanũ genus redimeret, q̃d quidẽ à peccati labe & à reatu immune extitiſſet, niſi cõmemorati patres noſtri diuina mãdata temere nimis & inſulſe admodũ cõtempſiſſent: ſed utiq; in mundũ ueniſſet, ut hoĩem p hãc humilẽ humanæ carnis ſuſceptionem mirabiliter & incredibiliter honoraret, glorificaretq;: quemadmodũ plurimi doctiſſimi ſimul atq; ſanctiſſimi uiri pluribus rationibꝰ adducti, & ſingulari religiõe & prę cipua deuotione præditi, pie admodum crediderũt: Nihil em̃ aliud quicq̃ ei naturæ, quam tam pulchrã, tam ingenioſam & tam ſapiẽtem ac tam opulentam, tam

dignam et tam potentem, poſtremo tam felicem & tam beatam cōſtituerat, ad totam & undiq; abſolutam perfectionem ſuam deeſſe putabatur, niſi ut ea per admixtionem cum ipſa diuinitate, non ſolum cōiuncta in illa Chriſti perſona cum diuina, ſed etiã ut cum diuina natura una & ſola efficeret, ac per hunc modũ unica facta fuiſſe uideretur. Quod neq; angelis neq; ulli aliæ creaturæ, niſi homini duntaxat, ad admirabilem quandam humanæ naturæ dignitatem, & ad incredibilem quoque eius ipſius excellentiam, datũ, conceſſum & attributũ eſſe nouimus.

LIBRI TERTII FINIS.

IANOCII DE MANECTIS, EQVITIS AC IVrecõſulti Florentini, de dignitate & excellentia hominis liber IIII.

HACTENVS cũcta quæ ad ſingularẽ quãdam & præcipuam dignitatem & excellentiam hominis uel maxime ſpectare & pertinere uidebantur, quantũ paruula ingenij noſtri facultas permittere operariue poterat, tribus pręcedẽtibus libris ſparſim ac diffuſe claro quodã & aperto ſermone cõgeſſimus. Itaq; opportunũ quoddam & accommodatum ueniſſe & occurriſſe tempus non iniuria exiſtimamus, ut ultimas huic operi manus imponeremus, quod profectò iam feciſſemus, niſi noſtra intereſſe putaremus, ut ea refelleremus quę à pluribus priſcis nouellisq; autoribus uel de laudatione & bono mortis, uel de miſeria humanæ uitæ ſcripta fuiſſe intelligebamus: quoniã ea illis à nobis antea tractatis aliquatenus repugnare animaduertebamus. Sed in hac noſtra

prædictarum ueluti friuolarum ac falſa-
rum opinionũ cõfutatione, ordine quo-
dam uti cõſtituimus, ut res ipſa grauius
ſeueriusq; tractetur. Primo nanq; ad ea
quæ de fragilitate humani corporis: Ad
illa deinde quæ de ignobilitate animæ:
Poſtremo ad ea quę de tota hominis per
ſona obijciebant, quantũ rerum tractan
darum natura ac materiæ, de qua agitur,
conditiones & qualitates permittere &
pati uidebant, breuiter reſpondebimus.
A corpore igitur incipiẽtes, multos gra-
ues & doctos uiros fuiſſe dicimus, qui
humanũ corpus ſuapte natura nudum
& inerme, ita fragile, ita imbecillum, ita
caducũ eſſe putabant, ut frigora, æſtus,
labores, famẽ, ſitim, & cæteras huiuſmo
di corporis moleſtias ſine aperta quadã
& manifeſta lęſione pati & tolerare non
poſſet. At ſi fortè quieti ocióue ſe dede-
rit, in ipſo rurſus ſitu ac tabo liqueſcere,
labaſcere ac marceſcere aſſeuerabant.
Ea inſuper quibus uel maxime oblecta-
batur, & ſine quibus uiuere nõ poterat,

plerunque ſibi moleſta ac mortifera fo- re, aiebant. Nam ingentem & repenti- num ſonitum, nimiam intuitionem, te- trum odorem, amarum ſaporem, & aſpe ram contactionē, magnam quandam ea rum partium laſſitudinem inducere cre debant. Vigilia præterea & ſomnus, ci- bus & potus, ut ipſi arbitrabantur, quan doq; letifera efficiebantur. Aquarũ de- nique nouitatibus, uinorumq; mutatio- nibus, uentorum flatibus & tenuiſſimis cauſis atque leuiuſculis læſionibus mor- bidorum ſua ſemper natura dignoſceba tur. Quoniam ipſum ex infimis fluidis que contextum atque conſtructum fuiſ- ſe conſtabat: quemadmodum per plu- ra manifeſta experimenta & euidentia quoque exempla planè & aperte depre hendimus. Et Ariſtoteles etiam & Sene ca, Cicero & Plinius, multiq; alij Græci & Latini, ſacri ac prophani ſcriptores, ne de omnibus particularem quandã men- tionem faciamus, pluribus librorũ ſuo- rum locis hoc idem aſſerere et cõfirmare

conantur. Nam & Ariſtoteles in Ethico rum libris quodam loco uerba hæc po= nit: Videre, audire, ut naturales teſtant̃ ſermones, laborioſa ſunt. Et Cicero in Tuſculanis quæſtionib. ita inquit: Cũq; natura corpora nobis infirma dediſſet, hiſq; intolerabiles dolores et morbos in= ſanabiles adieciſſet, animos quoque de= dit & corporum doloribus cõgruentes, & ſeparatim ſuis moleſtijs & angoribus implicatos. Quantis enim morborũ ge= neribus corpora noſtra à capite uſque ad pedes pullulare & redundare uidean tur, difficile dictu foret. Vnde primo ſua pte natura imbecilla exiſtentia, & poſtea per aliquam ægritudinis ſpeciem debi= liora effecta, ad celerem interitum labun tur & currunt: Quinimò, ut expreſſius dixerim, ad quotidianam quãdam & re pentinam ruinam inſtar auium uolitare & corruere comperiuntur. Proinde hu= manam uitam breuem & quodammodò momentaneam fieri manifeſtũ eſt. Et Se neca pluribus ſcriptorum ſuorum locis, & maxime in cõſolatione ad Elbiam ma

trem,

trem, hãc noſtri corporis imbecillitatem multum admodum lamentatur. Plinius in ſuo Naturalis hiſtoriæ uolumine inter cætera de hac humani corporis debilitate apprime conqueſtus, propterea naturam potius nouercam, quàm matrem nobis extitiſſe ſcribit. Iob inſuper domum iſtam noſtram, & hoc habitaculum tuguriumq́ terreſtre, id eſt, ex terra madefacta & ex luto & limo compactũ & conſtitutum, fuiſſe tradit. Quod Innocẽtius tertius ſummus pontifex in eo libro cuius titulus eſt, De miſeria humanæ uitæ, augere & amplificare uolens, de uilitate utriuſque materiæ, & illius ex qua Adæ corpus, & alterius etiam ex qua cæterorum hominũ corpora confecta fuiſſe ſcimus, multa & dicit & ſentit: ſiquidẽ primi hominis corpus de limo terrę diuinitus factum eſſe confirmans, planetas & ſtellas ex igne, flatus & uentos ex aëre, piſces & uolucres ex aqua, hominem & iumenta de terra, ab omnipotẽti Deo fabricata fuiſſe probat: cætera uero aliorũ hominũ corpora ex humanis ſeminibus

ac ſpermatibus concepta, & poſtea nata in lucem prodijſſe aſſeuerat. Ex quibus tanto uiliorem & ignobiliorē primi hominis materiam, quàm aliorum quorumcunque animatorum extitiſſe cōcludit, quanto terreſtre elementū cæteris omnibus uilius & ignobilius reperitur. Et reliqua quoq; hominū corpora eandē cum mutis animalibus naſcendi cōditionem ſortita eſſe refertur, niſi fortè poſtquam concepta ſunt embriones duntaxat, hoc eſt imperfecti ſolorum hominum fœtus, in materno utero ex ſanguine menſtruo educarentur & nutrirentur: quod ipſe quodā prædicti operis ſui loco planè innuiſſe & aperte ſenſiſſe uidetur: quando quidem hoc ſolum poſt ſuam conceptionem, hominum & non aliorum animalium corporibus obieciſſe legimus. Ac his ipſis plura alia huiuſmodi dedecoris ac uituperationis & ignominiæ plena atque referta ſubiungit: quæ, ne longiores ſimus, breuitatis gratiá prætermittimus. Hęc igiť ſunt quę à pleriſq; idoneis autoribus de imbecillitate uel potius de

fragilitate

fragilitate humani corporis diſputari, & in medium adduci conſueuerunt. Nunc uero ad ea quę de ignobilitate animę diſſeri ac tractari ſolēt parūper accedamus. In ſecūdo huius operis libro, ubi uarias de conditionibus & qualitatibus animæ diuerſorum autorum opiniones recitauimus, inter cætera philoſophos quoſdam fuiſſe diximus, qui humanam animā aliquid corporeū eſſe opinabantur, ut Thales, Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras, Diogenes, Leucippus, Democritus, Heraclitus, Empedocles, Hippias, Archelaus, Zeno, Ariſtoxenus, Varro, & ſi qui alij fuerūt. Nec defuerūt etiā qui eam nihil omnino eſſe uoluerunt, ut Dicæarchus, qui propterea quod animā nihil eſſe imaginabatur, id nomen irritū & inane, fruſtraq; animantes & animalia appellari aſſeuerabat. Pleriq; inſuper aſtiterunt, qui etſi ipſam quicquā corporeū abnegarent, de potentia tamen materiæ & extra duce, ut theologico uerbo iterū utamur, educi cenſebāt. Atq; hi omnes animos humanos unà cum ſuis corpori

bus interire exiſtimabant, nec ſolum hi qui animos aliquid corporeum eſſe forē que credebãt, ſed etiam quidam alij, qui eos ſpiritus arbitrabantur, mori ſimul cũ ꝓprijs corporibus putabant: quales Epicureos extitiſſe nouimus, & quicunque eos ſecuti ſunt, animos nõ aliter ſuis quibuſdam perturbationibus uexari quàm corpora, ac pluribus morborum generibus implicari aiebant. Nam quemadmodum in humanis corporibus multas ægritudinũ ſpecies, hemicraneam, ophthalmiã, polypũ, lienteriã, chiragras, podagras, lateris dolores, ſtrangurias, tormina, febres, & cætera huiuſmodi, inter aſſiſtendum quandoq; acriter uexare, & ad extremum in manifeſtum quendam & certum interitum ducere uidebãt: ita pariter in animis uaria diuerſarũ perturbationum genera aſſiſtere arguebant, à quibus ipſi plerunque in contrarias partes diſtrahebantur, ac per hunc modum interibant: quales ſub ægritudine ęmulationem, obtrectationem, miſericordiam, angorem, luctũ, mœrorem, ærumnã, dolorem,

[V]ariæ ani[m]orum pe[ſte]s.

ſorem, lamentationem, ſolicitudinē, moleſtiam, afflictionem, deſperationē, conſtituebāt. Sub metu uero, pigritiam, pudorem, terrorem, timorem, pauorē, exanimationem, conturbationem, formidinem, reponebant. Sub lætitia autem, maleuolentiam, delectationem, iactationē collocabant. At ſub cupiditate, excandeſcentiam, iram, odium, inimicitiā, diſcordiam, indigentiam, deſiderium, & reliq. ordinabant. Quæ quidem omnia & cætera huiuſmodi perturbationum genera Cicero quodam ſcriptorum ſuorum loco egregie elegāterq; cōplexus eſt. Qui uero animos hominum immortales fore autumabāt, omnes uarijs perturbationibus dum in corporibus uiuerent, cōmoueri & cōquaſſari arbitrabantur: Quando uero duarū illarum ab inuicem & inter ſe diuerſarum naturarum coniunctio per ſeparationem diſſoluebatur, partim in diuerſa uiuētium brutorū corpora, ut ea tempeſtate caſus ferebat, ingredi iudicabant; ac ſic eouſque uiuere putabant, quoad marceſcente primo illo corporeo

inſtrumento in aliud quoddã intrare cogeretur. Ac per hunc modum ob uaria ac pene infinita brutorũ corpora, ſecundum hanc opinionẽ, perpetua & æterna animorũ uita ſeruabatˇ. Cuius quidẽ opinionis Pythagoras Samius autor fuiſſe perhibetˇ, qui à Pherecide Syro eius magiſtro primo ex naturalibus immortalitatis repertore, animã immortalẽ eſſe accipiens, atq; hoc quonam modo ſine corporibus euenire fieriue poſſet intelligere nõ ualens, huiuſmodi circularẽ, ut ita dixerim, reuolutionẽ excogitauit atq; adinuenit. Proinde homines ex conſtitutionibus ſuis brutorũ animaliũ carnibus ueſci prohibebat, ne forte defunctorũ amicorum & domeſticorum animę per humanas eorũ corporũ comeſtiones exinde expellerentur, atq; aliò tranſmigrare cogerentˇ. Partim uero eas per centũ annos, ut inquit poëta: Centũ erant annos, & reliqua. hoc eſt per multa temporum curricula, ſiue p aërem iſtum craſſum & caliginoſum, ſiue per purũ æthera uagas & errabundas uolitare aiebat, donec uel ad tar-

ad tartara laberentur, uel ad cœlum, ſecundum diuerſas anteactæ uitæ conditiones euolarent. Quapropter ſiue mortales ſiue immortales eſſent animę, iuxta cōmemoratas prædictorum philoſophorum de ipſarum qualitatibus & conditionibus ſententias, eas tales eſſe nō iniuria cōcludi uidebatur, ut ſiue in corporibus aſſiſtentes ſuis naturalibus perturbationibus uexarentur, ſiue poſt mortem unà cum illis euaneſcerent: at ſi remanerent, certe uel in alienis corporibus habitarēt, uel per aëra uel per æthera uolitarēt, uel apud inferos morarentur: Itaq; quocūq; modo fiebat, ut ubicūq; exiſterent, apprime torquerentur. Atq; hæc ſunt quæ de indignitate humanæ animæ in præſentiarum retuliſſe ſufficiat. Deinceps ad ea breuiter procedamus quæ de tota hominis perſona, atq; de humana uita, à nonnullis idoneis autorib. ignominię, uituperatiōis & deteſtatiōis cauſa referebantur. Si igit̃, dicet quiſpiā, duo illa ex quibus hominē cōpoſitum ac confectū eſſe cōſtat, talia ſunt qualia ſuprà oſtēdiſſe &

demonſtraſſe uidetur, quis iure ambige re, dubitarêue poterit, quin illud quod ex eorum cõpoſitione reſultat, cõponentium naturam redoleat, ſapiat atque retineat: Proinde hominẽ fragilem, caducũ & ignobilem, & multis ac pené infinitis morborum & perturbationũ generibus ſubiectũ & implicatũ, ſingulis quibuſq; naturã & cõditiones paulò diligẽtius & accuratius cõſiderantibus plané & aperte apparebit. Quocirca plerique ueteres doctiſſimi ſimulatq; ſapiẽtiſſimi uiri, hæc & cætera huiuſmodi corporis & animæ incommoda atq; humanæ uitæ mala, ſecum ipſi animaduertentes & ſæpenumero reputantes & recognoſcentes, pluribus librorum ſuorũ locis de talibus hominum qualitatibus apprime conqueſti ac lamentati fuiſſe comperiũtur. Nam &
Val. Max. lib. 8 ca. 9. Hegeſias quidam Cyrenaicus philoſophus de pluribus humanæ uitæ incõmodis, priſcis quondã tẽporibus ſic copioſe & eleganter diſputabat, ut is à Ptolemęo Aegyptiorum rege prohibitus eſſe dicatur illa in ſcholis dicere, quoniam multi
his

his auditis mortem ſibiipſi conſciſcerent. Vnde cũ uiua,ut aiunt,uoce,regia prohibitione impeditus, diſſerere & diſputare non poſſet,demum ſeſe continere nequiuit,cum ea literis mãdaret, de quibus loqui uetebatur:ac per hunc modum egregium dialogum compoſuit,ubi quidam inducebatur, qui à uita per tædium diſcedens ab amicis reuocabat̃: Quibus ille reſpondẽs, uaria humanæ uitæ enumerabat incõmoda.Crantor quoq; in cõſolatione,neſcio qua,hoc idem planè et aperte confirmabat,ubi inter cætera,ut refert Cicero, Thermaneũ quẽdam Eleuſium mortẽ filij grauiter mœrentẽ facit: proinde in Pſychomantium ad Apollinis oraculũ acceſſiſſe ſciſcitaturus,quænam extitiſſet tantæ calamitatis cauſa. Ei ſic interroganti,in tabellis tres huiuſmodi uerſiculos datos fuiſſe ſcribit:

Ignaris homines in uita mentibus errant.
Euchinous potitur munere læto:
Sic fuit utilius finiri ipſiq; tibiq;.

Alcidamus inſuper rethor antiquus &, ut ait Cicero,in primis nobilis,laudatio-

nem mortis ſcripſiſſe perhibetur, quę ex enumeratione humanorum malorũ maxime conſiſtere et cõſtare uidebatur. M. Tullius præterea in præclaro illo & celebrato Conſolationis uolumine, hanc humanarum calamitatum materiam aureo eloquentię ſuæ flumine elegantiſſime ſimulatque copioſiſſime proſecutus, uitam hominum uſqueadeo luxit & lamentatus eſt, ut qui ea legerent, nihil aliud, ut ait quidã, cuperent quàm has res ſeculares noſtrasque relinquere. Plinius denique quodam Naturalis hiſtoriæ loco, nihil homine miſerius ac ſuperbius eſſe teſtatur: Cæteras quippe animantes ſolam ſine ullis animi angoribus uictus curam habere confirmat & probat: hominem autem præter illa, quæ ſibi cum brutis communia ſunt, multis ac penè infinitis animi perturbationibus quotidie uexari ac torqueri aſſeuerabat. Hinc Herodoti hiſtoria quædam de Cleobe & Bitone duobus cuiuſdam Argię ſacerdotis filijs prædicabatur: Nam cum illa ad ſolenne

lenne & ſtatutum ſacrificium curru de more in urbem ueheretur, modo neſcio quo factũ eſt ut iumenta morarẽtur: Vnde filij qui aderant, ueſte poſita, adiuuandi gratia corpora perunxerunt, ad iugum acceſſerunt, ac per hunc modum aduecta in fanum, cum currus ductus eſſet à filijs precata à dea dicitur, ut illis premium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à deo: Poſt epulatos cum matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, inuentos manę eſſe mortuos. Hinc Trophonius & Agamedes commemorabantur, qui ſimili precatione uſi dicebantur: nam cum Apollini Delphis templũ exædificaſſent, uenerantes Deũ petierunt mercedem non paruam quidem operis ac laboris ſui, nihil certi, ſed quod eſſet optimũ homini: quibus Apollo id daturum oſtendit: unde cum poſt diem tertium mortui reperirentur, mortem optimum quiddam eſſe iudicatum per eum Deum fuiſſe confirmabant, cui reliqui dij conceſſiſſent, ut præter cæteros diuinaret. Hinc poëtarum de Sileno

ſabella ferebatur, qui ipſum à Mida rege captũ fabulantur: nec prius ab eo dimiſſum & relaxatum extitiſſe aſſeuerabant, quàm regem docuiſſet, nõ naſci homini longe optimũ eſſe: proxime autẽ, ꝙ primum mori. Atq; hoc ei muneris pro ſua miſſione & relaxatione dediſſe ſcribitur. Qua quidẽ ſentẽtia & Euripides & multi alij poëtæ in cõfabulationibus ſuis uſi fuiſſe perhibentur. Hinc proueniebant nõnullæ pertinaces & obſtinatæ quarundam Aſiaticarũ gentium opiniones, quæ familiares & conuicinos lugendi gratia inuitare & domũ conuocare conſueuerãt, ubi eſſet aliquis in lucẽ æditus: quod humanæ uitæ uaria reputabant mala. At qui labores morte finiſſet graues, hunc omnes amicos laude & lætitia exequi. Hinc Theombrotus Ambrachiota, etſi ei nihil accidiſſet aduerſi, ſatius tamẽ mori ꝙ uiuere iudicauit, proinde ſeſe è muro in mare obeundi cauſa proiecit. Hinc Socrates cum è uinculis & carceribus educi facile poſſet, interire quàm uiuere maluit. Hinc Cato Vticenſis mortem ſibi ipſi

bijpſi conſciuit: atq; ſic è uita abijſſe fertur, ut C. Cęſaris uictoriam certam quandam moriendi ſui cauſam nactū ſeſe eſſe gauderet. Hinc denique innumerabiles alij gentiles & ethnici ſapiētiſſimi ſimulatq; fortiſſimi uiri extiterūt, qui his dūtaxat cauſis abducti, et ſeſe uita priuarūt, et proprias ſuas ſuorūq; domeſticorū mortes æquo & hilari animo tolerarūt. Sed quid opus eſt plura profanorū hominū exempla proferre, cum Salomonē in Ecclesiaſte hoc idem planè & aperte ſentire uideamus? Nam in principio à uanitate incipiens, & per totum poſtea procedens: Me, quodam loco inquit, tædet uitæ meæ, cum uideam uniuerſa mala, quæ ſub ſole fiunt. Et paulò poſt ita ſcribit: Vnus interitus eſt hominis & iumentorum, & æqua utriuſq; conditio: ſic moritur homo ſicut & illa moriuntur: ſimiliter ſpirāt omnia, & nihil habet homo amplius iumento: cuncta ſubiacent uanitati, & omnia pergunt ad unū locū, de terra facta ſunt, & in terrā pariter reuertuntur. Quis nouit ſi ſpiritus filiorū Adam

aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus iumentorũ deſcendat deorſum? Et inferius ſic ait: Laudaui magis mortuos quàm uiuẽtes, & feliciorem utriſque iudicaui, qui nondum natus eſt, nec uidit mala, quæ ſub ſole ſunt. & alibi: Melior eſt dies mortis die natiuitatis. & multa his ſimilia complectitur. Cum Iob quoq; in ſacro illo & celebrato eius dialogo inter cætera uerba hæc ponit: Homo natus de muliere breui uiuens tempore, repletus multis miſerijs, qui quaſi flos egreditur & conteritur, & fugit uelut umbra, & nũquam in eodem ſtatu permanet. Et alibi ita inquit: Militia eſt uita hominis ſuper terram, & ſicut dies mercenarij dies eius. & paulò poſt ſic ſcribit: Externi ſumus & ignoramus: quoniã ſicut umbra dies noſtri ſunt ſuper terram. Et infrà ait: Dies mei ueloclores fuerunt curſore. Fugerunt & non uiderunt bonum, & tranſierunt, quaſi naues poma portantes, ſicut aquila uolãs ad eſcam. Et paulò inferius dicit: Quare de uulua eduxiſti me domine, qui utinam cõſumptus eſſem, ne oculus

lus me uideret, fuiſſem quaſi non eſſem de utero translatus ad tumulũ. Sexcẽta huiuſmodi per totum penè librum hinc inde diſperſit, quæ omnia ſigillatim connumerare nimis longũ eſſet, cum Ambroſius inſuper Mediolanẽſis epiſcopus uir ſanctiſſimus atque doctiſſimus ſeorſum de bono mortis tractare, ac ſingulare q̃ddam opus ſeparatim ſcribere nõ dubitauerit, in quo quidẽ opere et multa humanæ uitæ mala enumerat, & ad principalẽ concluſionẽ quã intendit, prędictas & alias quaſdam Eccleſiaſtes autoritates cõmemorat: & ad confutationẽ quorundam quæ prius circa uituperationẽ mortis ſibiipſi antea obiecerat, tria eius genera diſtinxit, atque obiecta illa diſſoluit: ac demũ id in calce libri, q̃d à principio propoſuerat, ꝓbare et cõfirmare conat̃. Poſtremo cum cõmemoratus Innocentius particularem quẽdam librũ cõpoſuerit, quẽ, ut ſuprà diximus De miſeria humanæ uitæ nũcupauit, ubi à prima natiuitatis origine incipiẽs & uſq; ad ultimũ finẽ tendens multa cõgeſſit, è quibus nos illa

duntaxat elegimus, quæ cæteris memoratu digniora, & ad noſtrum refellendi & confutandi propoſitũ aptiora fore putabamus. Poſtquam enim ipſe de putrida quadam & uili embrionis conceptione diſſeruit, Omnes, inquit, tunc cũ naſcimur, quando nondũ per ætatem infecti & deprauati eſſe poſſumus, ut certã quandã & ueram naturæ miſeriã exprimeremus, uel mares uel fœminæ querulis & lamentabilibus uocibus lugemus & eiulamus: cunctos nanq; maſculos in ha, fœminas uero in he, cum oriũtur, flere ac plorare teſtatur: & ad maiorem & euidentiorem huius ſuæ ſententiæ confirmationem uulgarem illum & decantatum uerſum allegãs commemorat, quo ſic enunciatur. Dicentes he uel ha quotquot naſcuntur ab Eua. Et id nomen ita interpetratur, Eua nihil aliud quàm heu & ha, quorum utrumq; dolentis interiectionem eſſe confirmat: Et demum, ante peccatum uiraginem, & poſtea Eua appellari meruiſſe, ſubiungit. His igitur & huiuſmodi ueluti ſolidis quibuſdam & optimis,

optimis,ut ſibi uidebatur, futuri ædificij ſui fundamentis qualitercunq; iactis,per nuditatem, per pediculos, per ſputum, per urinas, per ſtercora, per breuitatem temporis,per ſenectutē, per uarios mortalium labores doloresq;,per diuerſa hominum ſtudia, per uicinitatē mortis,per multiplicia tormentorum genera,ac per plura huiuſmodi humani corporis incōmoda,late copioſeq; procedit.Quę quidem ſi nos,diuina fauente gratia, quemadmodum cupimus;pro modulo noſtro cōfutarimus, oportune finem dicendi faciemus, ubi prius noſmetipſos & quoſcunq; huius noſtri operis lectores in calce libri diligenter & accurate admonuerimus,quatenus delectabiles et optimas humanæ naturæ conditiones,de quibus in tribus præcedētibus libris ſatis large, ſatisq; copioſe diſputauimus, ab omnipotenti deo recognoſcant, ut per bona opera in hoc ſeculo ſemp lęti & alacres uiuere, & in futuro poſtea diuina trinitate,à qua prædicta omnia nobis prouenerunt,perpetui frui ualeamus.Nos igitur

cuncta ſuperius commemorata refellere & confutare uel maxime cupientes, eodem ordine ad confutandum procedemus, quo inter obijciendum uſi ſumus. Vnde à corpore incipientes ad imbecillitatem & cæteras eius incõmoditates, ſic & in hunc modũ reſpondere nõ dubitamus: Catholici doctores noſtri humanũ corpus quod ab omnipotenti Deo ex limo terræ factũ fuiſſe ſuprà diximus, tale extitiſſe teſtãtur, ut partim mortale eſſet ſi protoplaſtus ille peccaſſet, quemadmodum eũ feciſſe ſcimus: partim uero ſi nõ peccaſſet immortale efficeretur: primus enim homo mortale & quodãmodo immortale corpus habuiſſe perhibeť. Vnde quæri ſolet, an utrunq; ex conditione ipſius corporis habuerit, an potius immortalitas ex gratiæ beneficio ac priuilegio ꝓuenerit. Proinde in primo eius ſtatu ita factũ fuiſſe dicunt, ut ſi uoluiſſet uti que, non mori potuiſſet. In ſecũdo uero ſtatu, poſtquam delinquẽs trãſgreſſus eſt à primæua illa conditione ſua, ipſum uſqueadeò degeneraſſe & defeciſſe tradunt,

dunt, ut certam quandam & indubitatã moriendi legem cõtraheret. At in tertio glorioſæ reſurrectiõis ſtatu, tale tantũq; per gratiam effectum iri dicunt, ut mori non poterit, quemadmodũ in fine huius noſtri operis, adiutore Deo, paulò latius & uberius oſtẽdemus. Itaq; omnem corporis imbecillitatem & quaſcũq; ægritudines, & cætera quæq; eius incommoda à nobis antea commemorata, non ex natura ſua, ſed potius ex peccati labe contraxit. Vnde quicqd mali in præſentiarum habere ac poſſidere exiſtimatur & creditur, meritò non eius naturæ, ſed primæ potius tranſgreſſioni, quemadmodum ſuprà diximus, attribuendum eſt. Itaq; omnes prophanorum & ſacrorum ſcriptorum cõqueſtiones & lamentationes de laudationis & bono mortis & de reliquis incommoditatibus ſuis deficere ceſſareq; deberent: quandoquidem tale non ab ipſo deo, neq; ab eius natura, ſed à peccato prodijſſe & proueniſſe nouimus. Cæterũ fortaſſe dicet quiſpiã: quanquã ita eſſe concederet, cõſequens tamẽ

non uideret̃,cum quæcũq; hominũ corpora ſiue ex natura, ſiue potius ex peccato, ceu tu probare & aſſerere conaris, hanc fragilitatis & ægritudinis ac mortis & reliquarũ deniq; incommoditatũ neceſſitatem acceperint,acceptamq́; retulerint: quinimò talem & tantam moleſtiarum neceſſitatẽ reportarũt,ut quæcunq; ſit & undecunq; prouenerit, iam à principio creationis naturalis effecta fuiſſe uideatur: quando eam moriendi & cæterarum malarum cõditionum legem cunctis humanis corporibus à principio natiuitatis ſuæ & omni quidẽ tẽpore immi nere & impendere nõ dubitamus. Hæc omnia & cætera huiuſmodi etſi nos uera eſſe fateamur,pluribus tamen,niſi nimis queruli nimisq́; ingrati ac pertinaces & delicati eſſemus, uoluptatum q̃; moleſtiarũ generibus potiri in hac noſtra cõmuni & peruulgata uita,dicere & aſſeuerare auderemus.Nulla eſt enim,mirabile dictu, hominis operatio, ſi diligẽter & accurate eius naturam aduerterimus,ex qua ipſe ſaltem non mediocriter oblectetur.

tur.Quippe ſingulis exterioribus,uiden
di,audiendi, olfaciendi, guſtandi & tan-
gendi ſenſibus tantas ſemper & tam ue-
hementes uoluptates capit,ut quędã in-
terdum ſuperfluæ ac nimiæ & ſuperua-
caneæ fieri uideantur.Quantis nanq; ho
mo uoluptatibus capitur,partim ex cer-
ta quadam & expreſſa pulchrorũ corpo
rum uiſione, partim ex ſonorum & ſym
phoniarũ & rerum inſuper magnarũ ua
riarũq; auditione, partim ex florũ et ſimi
lium odorũ olfactione, partim ex diuer-
ſa dulcium epularum ſuauiumq; uinorũ
deguſtatione, partim deniq; ex molliſſi-
marum ſubſtantiarum attractatione,dif-
ficile dictu, quinimò impoſſibile foret.
Quid de reliquis interioribus ſenſibus
dicemus? quãtas enim oblectationes in-
cõſtituendis ſenſibiliũ rerum diſcretioni
bus & differentijs afferre ſecum ſenſus
ille perhibetur, qui communis à philoſo
phis appellatur.Quantũ quoq; nos dele
ctat uaria diuerſarum ſubſtantiarũ & ac-
cidentiũ imaginatio? quanũ extimatio?
quantum memoratio,quantũ deniq; in-
tellectio?

tellectio: cùm ea quę iam aliquo particu
lari ſenſu deprehẽdimus, imaginari, com
ponere, effari, meminiſſe, & intelligere
cõſtituimus, uerbis ſatis declarare & ex-
plicare nõ poſſumus. Quocirca ſi homi-
nes, quas fert uita cõmunis pluribus in-
ter uiuendũ uoluptatibus & delectatio-
nibus potirẽtur, quàm moleſtijs & an-
goribus cruciarẽtur, potius gaudere &
cõſolari, quàm torqueri & lamentari de-
berent: præſertim cum natura plura fri-
gorum, æſtuum, laborũ, dolorum, mor-
borumq́; remedia, quaſi certa quædã il-
larũ ægritudinũ antidota nõ aſpera, non
moleſta, non amara, ut plerunq; in phar
macis cõtingere & euenire cõſueuit: ſed
potius mollia, grata, & dulcia ac uolu-
ptuoſa abunde affatimq́; ſubminiſtraue
rit. Quemadmodũ enim cũ comedimus
& bibimus, in depulſione famis ſitis mi-
rabiliter oblectamur: ita cũ caleſcimus,
cũ refrigeramur, cũ quieſcimus pariter
lætamur. Sed quoniam illa à guſtu perci
piunt, cęteris omnibus tãgibilibus quo-
dãmodo delectabiliora uident, quę com
muni

muni et nõ particulari ipſorũ genitaliũ ta
ctu apprehenditur: Quod à natura ſoler
tiſſima et callidiſſima atq; profectò unica
rerũ magiſtra nõ temere & fortuito, ſed
certis rationibus & euidẽtibus cauſis fa-
ctũ fuiſſe philoſophi tradidere, ut longe
maiores in coitu, q̃ in comeſtionibus ac
potationibus uoluptates caperent, quo-
niam ſpecierum cõſeruationes principa
lius, q̃ indiuiduorum intendebat: quorũ
alterũ per cõmiſtionẽ maris & fœminæ,
alterum uero aſſumptione alimenti in re
ſtaurationem (ut ita dixerim) deperditi,
conſeruabatur. Itaq; cunctæ de fragilita-
te, de algoribus, de æſtibus, de laborib⁹,
de fame & ſiti, de tetris odoribus, & de
huiuſmodi ſaporibus, intuitionibus, at-
trectationibus, laſſitudinibus, uigilijs, &
ſomnijs, cibis & potibus, & cæteris ſimi
libus humanarum incõmoditatum argu
mentis, opiniones ac ſententiæ ſingulis
quibuſq; naturã rerum paulò diligẽtius
animaduertentib. ac aliquãto accuratius
cõſiderantib. friuolæ & uanæ atq; inanes
eſſe uidebunt. Nã præallegatæ Ariſtote

lis, Ciceronis, Senecæ, Plinijq́ autoritates per ea quæ antea dicta ſunt, meritò refelluntur & cõfutantur. Quippe uidere & audire tunc laborioſa & moleſta ſunt, cum ſuperuacua & nimia efficiũtur: At cum modice ac mediocriter his et huiuſmodi ſenſibus utimur, non modo neq́ faticſcimus neq́ laboramus, ſed potius refocillamur, geſtimus & gaudemus: etſi natura corpora nobis infirma, ut ait Cicero, et imbecilla et fragilia largita eſt: q̃d negare & inficiare nõ poſſumus. Iam plurima huius infirmitatis, imbecillitatis & fragilitatis noſtrę remedia, ut ſupra diximus, affatim abũdeq́ ſubminiſtrauit. Et ſic hoc noſtrum domicilium ex terra madefacta, & humo, inquit uir patientiſſimus, hoc eſt infimis fluidisq́ contextum eſſe uidemus, nimirum ob admirabilem quandam & delicatã huiuſmodi corporis cõplexionem, qualis tanto & tam digno & tam præſtanti humanæ animæ receptaculo cõpetere & cõuenire putabatur, aliter fieri non poterat. Quapropter cum rationibus & allegatis antiquorum

uirorum

uirorum autoritatibus abunde, ut credimus, hactenus ſatisfeciſſe uideamur, reliquum eſt, ut ad Innocentij ſummi pontificis rationes paucis reſpondeamus, ad quod nos ita parati itáque armati accedimus, ut aptas quaſdam & accõmodatas reſponſiones nobis non defuturas exiſtimemus. Si enim primi hominis corpus ex limo terræ, cæterorũ uero tam animatorum quàm inanimatorum corpora ex alijs elementis facta fuerunt, quæ quidem ſuapte natura, quàm cætera nobiliora et generoſiora cernuntu, ut ille dicit & ſentit, & nos facile concedimus, profectò hoc quodcunque terreſtre hominis opificium tanto præſtabilius & excellentius cunctis alijs uideri debuit, quanto cæteris & uentis & planetis & ſtellis nobilius erat, quę licet ex aëre & ex igne facta eſſent, inſenſibilia tamẽ & inanimata eſſe conſtabat: & piſcibus quoq; & auibus, quæ ex ipſo, & iumentis quæ ex terra pariter ſecum animata prodierũt, admirabilius apparebat: Nam hoc animal rationale, prouidũ & ſagax multo pro-

pterea nobilius corpus ꝙ̃ iumenta et pe-
cora habebat, cũ quibus in propria mate
ria cõuenire uidebatur, quoniã ad agen
dum & ad loquendũ & ad intelligendũ,
quibus illa carebant, longe aptius & ac-
cõmodatius erat. Ventis uero & ſtellis,
rebus penitus et omnino inſenſatis, piſci
bus quoq; & uolucribus animatis utriſ-
que, pariter excellentius putari poterat.
Nam etſi cũ nullis prædictarũ rerum in
propria materia conueniret, inſenſatis ta
men illis, ex eiſdem rationibus & cauſis
quas de iumentis & pecoribus diximus,
pręſtantius concludebat. Et aquatilibus
præterea & aëreis animantibus ſimiliter
excellentius credebat, quoniã tale ſua-
pte natura factũ fuerat, ut niſi peccaſſet,
mori & interire non poſſet, quẽadmodũ
ſuprà dixiſſe et oſtendiſſe meminim⁹, q̃d
nullis alijs corporib. cõueniebat: Vnde
terreſtre elementũ tãto cæteris admirabi
lius & pręſtãtius uideri debet, quãto illis
ſuapte natura ignobilius & ineptius exi
ſtens, in corpore dũtaxat humano altius
ſublimatũ & dignius exaltatũ fuiſſe noui
mus.

mus. Atq; hæc de primi hominis corpore breuiter dixiſſe ſufficiat. Ad alia uero cęterorum hominum communia corpora, & ad illa quę de conceptione eorum, & embrionũ educatione, obĳciebantur, breuiſſime reſpõdere cupiẽtes, quod ad hæc duo pertinere & ſpectare uidebãt, eandem uel potius meliorẽ cum cæteris pfectis animalibus conditionẽ eò ſortita fuiſſe reſpõdemus, quod corpora noſtra ex melioribus & delicatiorib. ſeminibus q̃ brutorum omniũ oriunt̃, ut ſic orta ex potioribus et purioribus, & ita dixerim, ſanguinibus nutriunt̃ & educant̃. Quoniam ſicut ſperma ex ſupfluo alimẽti, ita pariter ſanguinẽ ex ipſa eiuſdẽ alimenti ſubſtantia generari, certa quædã & celebrata philoſophorũ omniũ ſententia eſt. Quanto igitur cibus cuiuſcũq; animalis delicatior et generoſior eſt, tanto ſperma ex ſuperfluitatib9 illius generatũ melius ac præſtãtius efficiet̃. Eodemq; modo de ſanguine ſentiendũ eſt, qui quidẽ in homine tanto præſtantior q̃ in cæteris animantib. eſſe debet, quãto cibus human9

cæteris quorũcunq; animantium alimen
tis nobilior exiſtimatur & creditur. Cæte
ras obiectiones ſuas de nuditate & de im
becillitate & de alijs huiuſmodi incõmo
ditatibus miſſas facimus: quoniam ſuprà
incerta quadam plurium cõmunium ob
iectionum confutatione, ſatis pro faculta
te noſtra diluiſſe uidemur. Nunc ad con
futanda ea quæ de ignobilitate animæ di
cebãtur, paucis accedamus. Dicæarchũ
& ſi qui alij fuerunt qui ipſam nihil eſſe,
totumq; eius nomẽ irritum & inane, fru
ſtraq; animãtes & animalia appellari cõ-
tenderent, penitus omittamus: Quoniã
ea de humana mente excogitauerunt, ut
prorſus amentes et omnino inanimati ac
prorſus inſenſati propterea fuiſſe uidean
tur, quoniam ſeſe ipſam habere non cer-
nerent. Hos proxime ſequũtur, Thales,
Anaximander, Anaximenes, Anaxago
ras, Diogenes, Leucippus, Democritus,
Heraclitus, Empedocles, Hippias, Ar-
chelaus, Zeno, Ariſtoxenus, Varro, &
quicunq; aliquid corporeũ uel extra du
ce & de potentia materiæ educi & exin-
de ſi-

de ſimul cum corporibus interire exiſti mauerunt. His hebetibus &, ut ita dixerim, corpulentis & pinguibus philoſophis ea reſpondemus, quæ in ſecũdo huius operis libro poſuiſſe meminimꝰ, ubi inter cætera hæc Ciceronis noſtri uerba allegauimus, quæ ipſi ueritati & catholicæ Chriſtianorum fidei uel maxime con ſonabant: Animarũ nulla in terris eſt ori go, nam nihil eſt in animis mixtum ac cõ cretum aut quod ex terra natum ac fictũ eſſe uideatᷣ, nihil humidũ quidẽ aut flabi le aut igneũ his naturis, nihil eſt ꝗd uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod præterita teneat, & futura præuideat, & cõplecti poſſit præſentia, quæ ſo la diuina ſunt: nec inuenimꝰ unde ad hominem uenire poſſent, niſi à Deo. Singularis eſt igitur quædã natura atq; uis animi, ſeiuncta ab his uſitatis notiſq; naturis, ita quicquid eſt illud quod ſentit, ꝗd ſapit, quod uidet, quod uiget, cœleſte & diuinum, ob eamq; rem æternum ſit neceſſe eſt. Et Ariſtoteles quoque philoſophorum princeps & caput, cũcta mixta

& ſimplicia corpora, ſua cogitatiõe tranſcendit, atque quintam quandam naturam eſſe uoluit, è qua mens emanaret: cogitare enim & prouidere, & cætera huiuſmodi, à nullo prædictorũ corporum prouenire poſſe putabat, quemadmodum Cicero de eo loquens quodam loco iſta ſcribit: Ariſtoteles longe omnibus, Platonem ſemper excipio, præſtãs & ingenio & diligẽtia, cum quatuor nota illa genera principiorum eſſet complexus, è quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam cenſet eſſe, è qua ſit mens: cogitare enim & prouidere & diſcere & docere, & inueniſſe aliqd, & tam multa alia meminiſſe, amare, odiſſe, cupere, timere, angi, lætari, hæc & ſimilia eorum, in horum quatuor generum ineſſe nullo putat: quintum genus adhibet uacans nomine, et ſic ipſum animum endelechiã appellat nouo nomine, quaſi continuatam quandam motionem & perennem. Ad Epicureos & ad cæteros huiuſmodi mortales, &, ut ita dixerim, plebeios & minutos philoſophos parũ-

per ueniamus: quia animos unà cũ corporibus interire pntauerũt, eosq; ad illa remittamus, quæ in prædicto huius operis libro affatim & abunde retuliſſe meminimus: ne forte ſi hic apponeremus, eadem pluribus locis repetere & replicare obiurgaremur: Vbi nos diuerſas rationes, multas magnorum philoſophorum autoritates, plurima ſanctiſſimorũ uirorũ oracula, & pleraq; celebrata prophanorum & ſacrorum ſcriptorũ exempla congeſſimus, illis qui immortales animos ita eſſe putauerunt, ut in aliena corpora quando è proprijs recedebant, ingredi cogerentur, quoniam qualis eſſet animus ſine corpore intelligere nõ poterant, ideoq; formam aliquam figuramq; quærebant, ac reuolutionem illam inanem, inſulſam, & inſanã excogitauerũt, illud Ciceronianum in eodem loco à nobis allegatũ breuitatis cauſa repetamus, qui quodam Tuſculanarum ſuarum libro ita inquit: Sed plurimi contra nituntur, animosque, quaſi capite damnatos,

morte multant: necp aliud eſt quicquam cur incredibilis animorũ uideatur æternitas, niſi quod nequeunt qualis animus ſit uacans corpore intelligere & cogitatione comprehendere: quaſi uero intelligant, qualis ſit in ipſo corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, q locus, ut ſi iam poſſent in homine uno cerni omnia quæ nunc tacta ſunt, caſurus ne in cõſpectum animus, an tanta ſit eius tenuitas, ut fugiat aërem. Hęc reputẽt iſti, qui negant animum ſine corpore ſe intelligere poſſe: uideant quẽ in ipſo corpore intelligant. Mihi quidẽ naturã animi intuenti multo difficilior cogitatio occurrit, multocp obſcurior, qualis animus ſit in corpore tanquã alienæ domui, q cum exierit & in liberũ cœlum, tanquam domum ſuam, uenerit: Niſi enim quod nunquam uidimus, id quale ſit intelligere nõ poſſumus, certe & deum ipſum & diuinũ animum corpore liberatũ cogitatione complecti poſſumus. Ad illa deinceps ueniamus, quę aduerſus totã hominis perſonã proponebantur. Itacp primo ad autoritates,

tes,poſtea ad rationes deſcēdemus,quippe ad autoritates Hegeſiæ, Crātoris, Alcidami,Ciceronis, Plinij,Herodoti,Euripidis, Cleombroti, Socratis, Catonis, quorū aliqui nōnullas mortis laudationes cōſcripſerūt: aliqui uero ſeſe propterea interemerūt,quod per mortem multiplicibus humanæ uitæ incommodis & calamitatibus priuarētur. Primo,priſcas cunctorū gentilium ſcriptorum opiniones tunc uel maxime floccipendēdas fore reſpōdemus, cum à catholica & ab orthodoxa ſententia ullatenus diſcrepare uideantur. At cūcta à Deo creata ualde bona,ut ſacra ſcriptura teſtatur, nemo ſanę mentis ullo unquam tempore dubitauit. Quod ſi ſic eſt, profectò hominem, cuius gratia omnia ualde bona & optima facta fuiſſe conſtat, nō ſolum optimū quiddam,ſed etiam,ut ita dixerim, pluſquam optimū eſſe iure dubitare & ambigere non poſſumus. Humana igitur uita qua homo uiuere dicitur, generaliter miſera eſſe fieriue non poteſt: aliter ſequeret̄, ut id quod optimū eſſe cōſtaret,

in cõtinua quadam & perpetua miſeria uiueret. Quod quoniam falſum eſſe manifeſtũ eſt, nimirũ præallegatas uel poëtarum uel oratorum uel philoſophorũ, qui de miſeria humanæ uitæ diſſeruiſſe atq; ſcripſiſſe perhibẽtur, autoritates falſas ac friuolas & inanes extitiſſe apparet. Quod quidem rationibus ſuperius probatum, famoſo quoque beati Auguſtini teſtimonio confirmatur, qui duodecimo De ciuitate Dei libro uerba hæc poſuit: Sicut melior eſt natura ſentiens etiam cũ dolet, quàm lapis qui dolere nullo modo poteſt: ita rationalis natura præſtãtior etiam miſera, q̃ illa quæ rationis uel ſenſus eſt expers, & ideo in eam nõ cadit miſeria. Quod cũ ita ſit huic naturæ, quæ in tanta excellẽtia creata eſt, ut licet ſit ipſa mutabilis, inhærendo tamen incõmutabili bono, id eſt ſummo bono, beatitudinem conſequat̃, nec expleat indigentiã ſuã niſi utiq; beata ſit, eiq; explendæ non ſufficiat niſi Deus, profectò non illi adhærere uitiũ eſt. Idipſum Lactantius pluribus inſtitutionum ſuarum locis uerum
teſtatur:

teſtat̃: quãdo Ciceronis & aliorũ qui de bono mortis nõnulla literarũ monumentis tradiderũt opiniones refellens, ſic inquit: Cicero in principio conſolationis ſuę dixit, luendorũ ſcelerũ cauſa naſci homines. Iterauit idipſum poſtea quaſi obiurgãs eum, qui uitã nõ eſſe plenã malis putet. Recte ergo prȩfatus eſt, errore ac miſerabili ueritatis ignoratiõe ſe teneri. Et nõ multo poſt ita ſubiũgit: At illi qui de bono mortis diſputãt, quia nihil ſciũt, ſic argumentant̃: Si nihil eſt poſt mortẽ, nõ eſt malum mors: aufert enim ſenſum mali. Si autem ſuperſunt animæ, etiam bonum eſt, quia immortalitas ſequitur. Quam quidem opinionem illa ſua admirabili eloquẽtia penitus diluit, & omnino refellit, ac prorſus redarguit, et ad extremũ falſam cõuincit. Ad celebrata illa Socratis, Cleombroti, Catonis exẽpla, eos nullis humanarũ calamitatũ rationibus, ſed potius ſpe immortalitatis ad contemptũ uitæ tantũmodo adductos fuiſſe dicimus: Quod niſi ita eſſet, ipſi utiq; de magnitudine animi non fuiſſent à uarijs

ſcriptoribus tantopere laudati: quoniam laborioſa effugere, non fortis & magnanimi, ſed potius, ut inquit Ariſtoteles, mollis & eneruati hominis eſt. Pythagoras quoque uetat iniuſſu Imperatoris, id eſt Dei, de præſidio & de ſtatione uitæ decedere. Idipſum etiam uerum eſſe deprehenditur & ex ea Socratis oratione, qua Plato facit eum uſum apud iudices iam morte multatũ: Magna me, inquit, ſpes tenet iudices, bene mihi euenire, ſi mittar ad mortẽ, neceſſe eſt enim ſit alterũ de duobus, ut aut ſenſus omnes omnino mors auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. & reliqua. Et ex Theombrotica Platonici libri de immortalitate animæ lectione, qui non alia de cauſa ſeſe interemit, ꝙ quia Platoni De æternitate animorũ in commemorato libro credidit: quem quidem beatus Auguſtinus in primo De ciuitate dei anteꝙ ſeipſum interficeret legiſſe teſtatur. De Catone præclariſſimo uiro ſentiendũ eſt aliter, plus cæteris ſui interemptoribus aberraſſe, ſi ſola euitandi

mala

mala quę ſibi ex uictoria Cęſaris prouen tura ſuſpicabatur cauſa, ſemetipſum in= teremiſſet, ut eò de magnanimitate etiã à prophanis ſcriptoribus tãtis ac tam ma gnis in cœlũ laudibus extolleret. Quod idem Auguſtinus in eodem De ciuitate dei libro eo loco maxime ſentire & in= nuere uidet, ubi ſic inquit: Cato Vticen ſis ſeipſum occîdit, ſiue turpe eſſe iudica uerit ſub uictore Cæſare uiuere, ſiue po tius eius gloriæ ne ſibi parceretur inuide rit: ut ipſe Cæſar dixiſſe fert. Plutarchus inſuper ipſum eundem Platonis librum priuſquã ſibi manus inijceret in uita ſua legiſſe teſtatur. Ad ſacras illas Salomo= nis, Iob, & Ambroſij autoritates uarie re ſpondendum forè cenſemus. Nam Salo mon in prædicto Eccleſiaſtes libro ita lo cutus eſt, ut ad omnes totius mundi ho= mines propalã quaſi publicus præco & manifeſtiſſimus cõcionator loqueretur. q̃d ipſum & Cohelet Hebręũ, & Eccle= ſiaſtes græcũ nomẽ planè & aperte ſigni ficat. Proinde ſecundum diuerſas homi= num conditiones, ita uarie & ſentit & di

cit, ut pluribus locis ſibijpſi manifeſte ad uerſari ac maxime repugnare uideatur: ceu illi ſententiæ quum de uno & de eo= dem hominis & iumentorum interitu ſu perius allegatum fuit, illud maxime con= tradicit quod in calce libri poſtea ſubiun git, ubi de homine loquens inter cætera ita dicit: Ibit in domũ æternitatis ſuæ, & circuibunt in platea plangentes antequã rumpatur funis argẽteus, & recurrat ui= ta aurea, & cõteratur hydria ſuper fontẽ & confringatur rota ſuper ciſternam, & reuertatur puluis in terram ſuam unde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui de= dit illum. Et duobus quoque alijs, uideli cet uni quãdo dicit: Laudaui magis mor tuos quàm uiuentes, & feliciorem eum iudicaui qui nondum natus eſt, neq; ui= dit mala quæ ſub ſole ſunt. Et illi inſuper alteri quando ait: Melior eſt dies mortis die natiuitatis. Et cætera huiuſmodi plu= ra apprime repugnant: ac præſertim hęc alia duo manifeſtiſſime cõtradicunt, unũ quãdo inquit, melior eſt canis uiuus leo= ne mortuo, & alterum quando ita ait: ua

de ergo

de ergo & comede in lætitia panem tuũ, & bibe cum gaudio uinum tuum, quia placẽt Deo opera tua. Quapropter cum ex hac tam diuerſarũ & inter ſe tam diſſi dentium ſententiarum uarietate & diſ‑ſonantia ac contrarietate, tum etiam ex mala & interdum non ſana eius libri do‑ctrina; inter priſcos illos primitiuæ ec‑cleſiæ Iudęorum doctores ac magiſtros, qui paulò poſt mortem Chriſti redem‑ptoris noſtri ſacrum Hebręorum libro‑rum ordinem inſtituerunt, quo nunc u‑tuntur, & rabbi hebraice uocantur, diu diſputatum fuit & dubitatum, Vtrum prædictus liber in firmo & ſolido quo‑dam ſacrarum ſcripturarum canone unà cum cæteris propheticis codicibus co‑ordinaretur, uel potius anathemate da‑mnatus igni combureretur. Et niſi in cal ce libri uerba hęc appoſita legiſſent: De‑um time & mandata eius obſerua: Hoc eſt omnis homo, & reliqua huiuſmo‑di: proculdubio codex iſte iamdudum ſecundum prædictorum magiſtrorum

ſententiam ignibus cõbuſtus nuſquã ap
pareret. Ad tot ac tam uarias patientiſſi=
mi uiri autoritates ac ſentẽtias, eum librũ
à Moyſe ſacroſanctæ legis latore in dialo
go De prouidentia diuina compoſitum
fuiſſe reſpondemus, ubi uarias & diuer=
ſas interloquentiũ ſententias eſſe neceſ=
ſariũ eſt. Vnde cum omnes illas prælle
gatas autoritates, uel proprio ipſius ore,
uel trium amicorum conſolatorum ſuo=
rum uerbis enunciatas extitiſſe cõperia
mus, eas pro falſis ac fallacibus propte=
rea habendas dicere & aſſerere non du=
bitamus, quoniã ab Eliu ſapientiſſimo et
optimo uiro, & ipſe Iob, & omnes tres
amici in cunctis cõmemoratis ſententijs
plane & aperte redarguti, & poſtea ab
omnipotẽti Deo ita increpati & caſtiga=
ti fuiſſe uidẽtur, ut omnes prædictas ſen
tentias in alias ueras & certas commuta
uerint, commutatasq́ conuerterint. Ad
Ambroſiũ & cæteros huiuſmodi docto
res ſi qui alij fuerũt, qui cogitatiões ſuas
de bono mortis literis mandauerunt, re=
ſpondentes, illos propter beatam & feli
cem

cem bonarũ animarum à corporibus ſe-
paratarũ futuram uitam, & propter ad-
mirabilem & penè incredibilem poſt nõ
uiſſimam reſurrectionẽ humanorũ cor-
porum glorificationem, de qua in fine li-
bri paulò latius & uberius diſſeremus,
ita ſcripſiſſe dicimus: quemadmodũ ex
proprijs eius ſcriptis planè & aperte de-
prehenditur. Cum ergo cũctas propha-
norum & ſacrorum ſcriptorum autorita
tes ſuperius allegatas pro facultate no-
ſtra diluiſſe uideamur, reliquũ eſt ut de-
inceps ad rationes Innocentij pontificis
parumper accedamus. Primum nanque
& principale Innocẽtij noſtri fundamen
tum, ſuper quo totũ eius miſerabile ædifi
ciũ, ex quo De miſeria appellare placuit,
firmaſſe ac ſtabiliſſe perhibetur, de quo-
rumcũqꝫ naſcentium hominũ natiuitate
eſſe cõſtat, quod quaſi in principio cõme
morati operis ſui meritò collocauit, ubi
de humanis calamitatibus diſſerens, uer
ba hæc poſuit: Omnes naſcuntur eiulan
tes, ut naturæ miſeriã exprimamus. Ma-
ſculus enim recenter natus dicit, ha: fœ-

mina dicit he: dicentes ha uel he, quotquot naſcuntur ab Eua. Quid eſt igitur Eua? niſi heu, ha, utrunq; interiectio dolentis, doloris exprimit magnitudinem. Hęc enim ante peccatũ uirago, poſt peccatum Eua meruit appellari. Et reliqua huiuſmodi. Poſtea proſequit̃: Vnde ſeſe optima futuri ædificij fundamenta iactaſſe putat: quæ profectò talia ſunt, ut, niſi me debita ſummi pontificis reuerentia, quemadmodũ ait poëta noſter, contineret, leuia quædam & puerilia & à pontificia & apoſtolica grauitate longe aliena eſſe contenderem: Sed honeſtis quibuſdam duntaxat dictorum ſuorum confutationibus ob maximam quãdam defunctæ ſanctitatis ſuæ uenerationẽ contenti acquieſcemus, ubi noſtræ confutandi & refellendi profeſſioni, uel mediocriter ſatisfeciſſe uidebimur. Quale igitur & quãtum ſit hoc ſuum tam firmum ac tam ſolidum & tam adamantinum, ut ita dixerim, fundamentum, ante omnia pauliſper conſiderandum eſt: ut eo diligenter accuratéque conſiderato, qualia

& quanta fore debeant reliqua uere debilibus & arenoſis potius & fragilibus, quàm glareoſis & adamantinis fundamentis appoſita, facilius animaduertere atque euidentius intelligere ualeamus. Ac primũ quàm falſum ſit illud, & quàm ab ipſa rei ueritate abhorreat, quod de he & ha duabus naturalibus interiectionibus, ad claram quandam & manifeſtæ humanæ miſeriæ expreſſionẽ, refert, ueneranda ſacræ ſcripturæ uerba planè & aperte declarãt. Moyſes enim diuino ſpiritu afflatus, in principio Geneſeos ita inquit: Et uocauit Adam nomen uxoris ſuæ Euam, eo quod mater eſſet cunctorum uiuentium. Itaq; huiuſmodi Euę cognomine, propterea appellata fuit, quoniam mater & origo & principium eſſet omnium hominum, qui ab ea, ueluti à primæua radice propagandi, oriundi erant: quemadmodũ ex ſacris textus latini uerbis euidenter oſtendit: licet in Hebraico idiomate euidẽtius appareat, nam propheta ille maximus in præallegato libro cunctarũ rerũ originẽ progreſſumq;

deſcribens, inter cętera ſic ait: Et uocauit nomen uxoris ſuæ Eua. & cauſam talis appellationis aſſignare & demonſtrare uolẽs, ſtatim intulit: quoniã mater omniũ uiuentium futura erat, hoc eſt cunctorũ hominum, qui ob humanæ naturę excel lentiam et, ut Græci expreſſius dicũt, ob antonomaſiam uiuentes meritò appella ri merebantur, qui quidem uiuentes hoc hebraico nomine nũcupantur. Sed pro eo hebraice ubiq; poſito, Hieronymus noſter omnium ſacrorum tam Græcorũ quàm Latinorum interpretũ accuratiſſi mus, Eua euphoniæ cauſa ſemp̄ expreſ= ſit. Huic ſimile illud alterũ quod de uira= gine dicit. Quãdo ipſam ante peccatum uiraginẽ, & poſt peccatũ Eua appellari meruiſſe cõfirmat. Quod pariter quem= admodũ & primum falſum eſſe demon= ſtrabit, præſertim ſi propria eiuſdẽ pro= phetæ uerba paulò diligentius & accu= ratius cõſiderabuntur, quæ talia ſunt: Di xitq; Adam, hoc nũc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, hæc uocabitur ui= rago, quoniã de uiro ſumpta eſt. Quod

etſi

etſi in latino ſermone manifeſte intelligatur, hebraico tamen manifeſtius & euidentius apparet, ubi ita exprimitur: Hęc uocabitur iſcha, quoniã de iſch (quod nomen latine interpretatũ, uirũ ſignificat) ſumpta eſt. Hieronymus uero ut etymologiam uerbi in ſua quoad fieri poterat trãslatione efficacius ſeruaret, pro iſcha hebraice poſito, uiraginẽ à uiro deriuatã poſuit. Hæc dicta, Ioſephus primo antiquitatis Iudaicæ his uerbis uera eſſe confirmat. ſic enim inquit: Iſcha hebraica lingua mulier appellatur, nomen uero mulieris erat Eua, quę ſignificat omnium uiuentiũ matrem. Quas ob res ſi Innocentius noſter in principijs & in fundamentis ſuis luce clarius aberraſſe deprehenditur, ut ſuprà probatũ et demonſtratũ eſt, quid in reliquis quæ ſuper prædictis erroribus fundata fuiſſe cernimus, eum feciſſe exiſtimabimus? non enim ueriſimile eum in progreſſu operis uera ſenſiſſe, quẽ in principio ab ipſa rei ueritate longe aberraſſe intelligimus. Atqui in hos tantos ac tam manifeſtos errores nunquam

incidiſſet, niſi Hebraicarũ literarũ omni-no expers fuiſſet. Sed qualia ſint ſingula queq; ſua, parumper uideamus: ac plura eius capitula de ſingularibus hominũ ca lamitatibus, cõfutandi cauſa, breuiter in mediũ adducam⁹. Quippe de nuditate, de fructibus hominũ & arborũ, de incõ-moditate ſenectutis, de breuitate uitę, de labore mortaliũ, de uarijs hominum ſtu dijs, de diuerſis anxietatibus, ac cæteris huiuſmodi, quę ne lõgiores ſimus, breui tatis cauſa pretermittimus, multa et dicit & ſentit. Verũ ut in hac noſtra cõfutatio ne ordine quodam incedamus, ab initio de nuditate hominis incipiẽtes, pauca di cemus, de qua ipſe loquẽs, ſic inquit: Nu dus egredit̃ & nudus regredit̃: Pauper accedit & pauper recedit. Ad quod nos decoris et pulchritudinis cauſa homines ita naſci oportuiſſe reſpõdemus. Primo nanq; ſi uarijs diuerſisq; pellibus inſtar brutorũ cooperti & induti naſceremur, q̃ turpis & q̃ fœdus eſſet aſpectus ille ſa tis dici explicariue nõ poſſet. Ob excel-lentiam quoq; cõplexionis noſtræ, quæ

ex deli-

ex delicijs humani ſeminis ꝓcedebat, ali ter cõtingere & euenire non poterat: ſed quando aliter fieri potuiſſet, profectò natura quæ humanum corpus cæterorum omniũ operum ſuorũ pulcherrimũ ac nimirum formoſiſſimũ opificiũ ab ea mirabiliter fabrefactũ, nunq̃ alieno indumẽto abſcõdiſſet, ne fortè pulchritudines ſuas incõgruis & obiectis uelaminib. cooperiret. Aliter etiam ſi uoluiſſemus de naturali quodã omniũ hominũ naſcentiũ ueſtimento reſpondere ualebamus: quod ꝓpterea facere noluimus, quoniã ipſum in eodem loco, hoc naturale indumentũ quo omẽs naſcimur, ſatis his uerbis uitu peraſſe legimus. Sic eñ ſubiũgit: Si quis aũt indutus egredit̃, attẽdat quale profe rat indumentũ, turpe dictu, turpius auditu, turpiſſimũ uiſu, fœdã pelliculã ſanguine cruentatã. q̃d nos de ſecũdina, ſic eñ pellicula illa cum qua infantes naſcunt̃ à medicis appellat̃, ipſum intellexiſſe non iniuria interpretamur, quã ex neceſſitate materiæ unuſquiſq; inter naſcendum ferre, ac paulò poſt in lucẽ editus deponere Secũdin

naturali lege cõpellitur. Quid de homi=
num & arborũ fructibus dicemus? quos
ipſe ad inuicem comparare uolens, pau=
lò poſt prędictam nuditatem huiuſmodi
cõparationem aggreſſus, ita inquit: Her
bas & arbores inueſtiga, illæ de ſe pro=
deunt flores, frondes & fructus, & tu de
te lendes, pediculos & lũbricos: illæ de
ſe fundũt oleum, uinum, & balſamum:
& tu de te ſputa, urinã & ſtercus: illæ de
ſe ſpirãt ſuauitatẽ odoris, & tu de te red=
dis abominationem fœtoris. Et ſic in reli
qua huiuſmodi ſpurcitijs fœditatibusq;
referta procedens, late copioſeq; proſe=
quit̃, quæ decoris honeſtatisq; gratia im
præſentiarũ omittam9. His tam pulchris
ac tam formoſis prædicti ſummi ponti=
ficis obiectionibus iſtam ipſam ſuam fru
ctuum cõparationem abſurdã eſſe & ui
deri, reſpõderi poteſt, nam proprius cu
iuslibet arboris fructus uere dicitur is,
quem arbor illa ſuapte natura producit.
At proprij hominis fructus non ſunt fœ
da illa & ſuperflua ſpurcitiarum & fœdi
tatũ genera ſuperius allegata, ſed potius
multi=

multiplices intelligendi & agendi operationes humani fructus habẽtur & ſunt, ad quas homo, ſicut arbor ad fructificandum, naturaliter naſcit̃. Et quanq̄ natura ſuperflua illa in homine nō intendat, ex neceſſaria quadam cibi et potus repletione proueniant, mirabile tamen ac pene incredibile dictu eſt, quãtum pleraq̄ illorum quæ in homine ſuperflua dicuntur, ad plura rerum genera cõferre iudicantur, ceu de ſputis, de urinis & de ſtercoribus, ac de capillis à phyſicis ſcribit̃: Quippe ieiuni hominis ſputum uenenoſis ſerpentium morſibus ophthalmijsq̄ medet̃: eius uero urina ad laxandũ uentrem, & ad conſeruationem uiſus mirabiliter confert. Humanarũ aurium ſordes naribus illinitę, quibuſcũq̄ dormire nequientibus ſomnũ prouocare uidentur. Ad fertilitatem agrorum humanum ſtercus hominisq̄ capillos, quorũ ne unum quidem periturũ ex euangelica lectione didicimus, cæteris omnibus ſtercorandi generibus copioſius & abũdantius conducit. Quid ad incommoda ſenectutis et

Sputi h... minis ie... ni effica...

Vrinæ ...

ad breuitatem uitę reſpondebimus? pro
fectò quemadmodũ cęteris ſuperioribus
fecimus, ita iſtis oportuna reſponſa no-
bis nõ defutura iure exiſtimamus & cre
dimus. Nam ſi in primordio conditionis
humanæ priſci illi maiores noſtri ita lon-
gæui extitiſſe cõperiuntur, ut uſq; ad no
ningentos circiter annos peruenerint,
ceu Innocentius ad comparationem &
ad deteſtationẽ huius præſentis uitæ no
ſtræ, quam dicit eſſe breuiſſimam, nõnul
las rationes adducere & allegare uidet̃:
profectò Deus eo tempore rebus huma
nis propterea recte cõſuluiſſe, ac ſapien-
ter prouidiſſe perhibetur, quoniã aliter
nec genus humanũ in hac parua & præ-
ſentanea temporis breuitate propagari,
neq; urbes ædificari, neq; ſcientiæ & ar-
tes adinueniri potuiſſent. Sed poſtquam
prædicta omnia quæ hominibus neceſſa
ria erant, per diuturnitatẽ temporis adin
uenta, in lucem prodiere, & demum per
fecta & cõpleta in medium euaſere, hu-
mana uita paulatim decreſcẽs, in hãc po-
ſtremo quaſi breuitatem peruenit, quam
nunc

nunc uidemus. Quod Ioſephus in præ-
dicto antiquitatis Iudaicę libro manifeſte
cõfirmare uidetur, quando Deũ religio-
ſis illis primęuis maiorib. noſtrįs tam lon
gam ac tam diuturnã uitam ab initio cõ-
ceſſiſſe & condonaſſe tradit. Et non mul
to poſt de Thare Abrahæ patris morte
differens, cũ ipſum quinq; ſupra ducen-
tos ætatis annos uixiſſe dixiſſet, ſtatim in
hunc modum ſubiecit: Recidebat enim
iam uita hominũ, fiebatq; paulatim bre-
uior uſque ad generationẽ Moyſi, poſt
quẽ terminus uitę poſitus eſt CXX. an-
norum: quoniam ad conſeruationẽ et ad
ſalutem humani generis poſt multas plu
rimarum urbium ædificationes, poſt ple
raſq; utiliũ artium adinuentiones, ac poſt
humani generis propagationẽ, nequaq;
neceſſarium erat ut homines diuturnio-
ris & longioris uitę efficerent quàm nũc
cõmuniter uiuant. Satis enim, ad noſtra
propria intelligendi & agendi officia, &
ad bene beateq; uiuendum, ſuperq; ſa-
tis et olim uiuebamus & nunc uiuimus:
quẽadmodũ Seneca in lib. De breuitate

uitæ, illam celebrem & peruulgatam de longitudine artis,& de uiuendi paucita-te exclamationẽ refellens, plane & aper te demonſtrat. Ad ſenectutis incõmoda illa ſuprà obiecta cum anteactæ & ſimilis uitæ uoluptatibus & oblectatiõibus con ferenda & cõparanda fore prædicamus: quod ſi fieret, certe multo plures ac ma-iores uoluptates,quàm moleſtias homi-nibus quondã inpræſentiarumq; uiuen tibus proueniſſe ac prouenire non iniu-ria exiſtimamus & credimus. De labore mortaliũ idem dicere ac reſpõdere poſ-ſumus, quod de incommodis ſenectutis nuper reſpondimus: multo enim plures oblectatiões,quàm labores ex humanis operationibus agentibus & operãtibus nobis, propterea prouenire cenſemus, quoniã ſi ſingulas quaſque hominis ope rationes diligenter & accurate cõſidera-uerimus,profectò ſicut nos ſemper inter agendũ aliquantulum laboramus,ita pa riter ac uehementius etiam in quacunq; noſtra operatione oblectamur:homines enim inter uiuendũ neceſſariò oblectari oportere,

oportere, celebrata Ariſtotelis ſententia eſt: quinimò philoſophus ipſe in decimo Ethicorum, de uoluntate diſſerens, eam ab hominis operatione nequaquã ſeiungi & ſeparari poſſe confirmat & probat. Et quod admirabilius eſt, uoluptatẽ humanæ uitæ uſq; adeò annexam & cõiunctam eſſe profitetur, ut ab ea nullatenus ſegregrari, ſeiũgiue poſſit. hæc enim eius uerba ſunt: Quî autem per ſingulos ſenſus fiat uoluptas manifeſtũ eſt, dicimus enim uiſionẽ & auditionẽ uoluptatẽ afferre. & paulò poſt cum uoluptatem ab omnibus expeti probauiſſet, ita inquit: Sed utrũ propter uoluptatẽ uiuere expetimus, uel propter uitam uoluptatem, relinquatẽ ad præſens, coniugata enim iſta uidentur eſſe, nec ſeparationem recipere: nam ſine operatione non fit uoluptas, & omnem operationem uoluptas perficit, ut homo in continua eius uita à principio natiuitatis ſuæ uſque in finem, ſemper & omni quidem tempore oblectetẽ. Quod ſi ſic eſt, profectò plures uoluptates quàm labores eſſe conſtat, quemad-

modum ſuprà paulò latius & uberius di xiſſe & explicaſſe meminimus. De uariis hominum ſtudijs diuerſisq́ eorum anxietatibus eodem modo reſpondendum eſſe cẽſemus, ne fortè in rebus tam claris ac tam manifeſtis prolixiores ſim⁹, quàm materiæ, de qua agitur, qualitates & conditiones requirere & exigere uideantur: præſertim cum & cũcta ſuperius allegata, & cætera omnia quæ nouiter de humanis calamitatibus dici & allegari poſſent, ex nouiſſima corporum noſtrorum reſurrectione faciliter diluantur, atque abundanter & copioſe confutentur: quando enim reſurgemus, profectò tunc defuncta corpora ſine aliqua labe, ſine aliqua corruptione, ſine aliqua imbecillitate, ſine aliqua deniq; deformatione, renouata glorioſiſſime reſumemus: quæ non modo cunctarum infirmitatum, ægritudinum & cæterarum omnium incommoditatũ, quibus nunc abundare & undique affluere quotidie experimur, penitus & omnino experstia, ſed etiam totis ſingularum pulchritudinum

tudinum ornamentis referta apparebũt, quemadmodum per plures & admirabi les glorificatorum corporum conditiones, paucis deinceps demonſtrabimus: Quarum prima eſt perpetua & æterna abſque aliqua infirmitate ſanitas, quę nul lis morborũ generibus aliquatenus impediri prohiberiue poterit: de qua pſalmiſta pluribus locis, & maxime eo carmine ſenſiſſe uidetur, quando dixit: Lauda anima mea dominum, qui ſanat infirmitates tuas. Secunda, iuuentus ſine ſenectute, non tantum homini hæc ſua & perpetua corporis incolumitas prodeſſet, niſi quædam cõtinuæ iuuentutis beatitudo concomitaretur: nec etiam plurimum proficeret, ſi ille qui ſemper ſanus eſſet, multorum tamen annorũ grauitate depreſſus, aliquo ſuſtẽtationis baculo indigeret. Cuncti enim in perfecta & completa triginta duntaxat annorum ætate reſurgemus: Nam Apoſtolus ita inquit: Donec occurramus omẽs in unitatem fidei & agnitionis filij dei, in

Clarifica ti corpo ris cõditiones

uirum perfectũ, in menſurã ætatis pleni tudinis Chriſti, qui quãuis trigeſimotertio ætatis ſuæ anno pateretur, quoniã nihilominus trigeſimo ex eremo, ubi diutius cõtemplandi & meditandi gratia latuerat, in lucem uenerat, & mũdo manifeſtus apparuerat, eapropter triginta annorum ætate reſurgemus. Nec ſolum eã Chriſti ætate, ſed etiam in ſtatura corporis ſui, mirabile dictu, reſurgentes adſtabimus, ceu ſuis uerbis teſtatur Apoſtolus, quando ita inquit: Prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui. Tertia, libertas corporum adſequetur. Corpora enim noſtra quæ nũc tot neceſſitatibus, tot oneribus, tot peccati corruptionibus opprimuntur, tunc leuia & ſubtilia & ab omni labe libera nitidaq; efficientur. Quarta, eſt pulchritudo ſine macula: ſi em̃ omnis corporis pulchritudo eſt congruentia partium, cum quadam coloris ſuauitate, profectò ibi erit perfecta et cõpleta pulchritudo, ubi nulla partium, ut ita dixerim, congruentia fieri poterit: Et ubi quoq; admirabilis quædã diuini coloris

ad Rom. cap. 8

loris ſuauitas neceſſariò intercedens omnia condecorabit: Nam ita in ſacris literis ſcriptũ eſſe conſtat: Fulgebunt iuſti ſicut ſol, in regno patris ſui. Quinta, accedet impaſſibilitas & immortalitas: ibi nanque habitantes neq; ab æſtibus, neq; ab algoribus, neq; à fame, neque à ſiti, neque à ſenectute, neque ab ullis deniq; laboribus uexabuntur. Sexta, requies ſine intermiſſione proueniet: ibi enim totus homo ſemper & omni quidem tempore conquieſcet. Septima, perpetuũ & æternum abſque ullo mœrore gaudium concomitabitur: Nam Deus omnem lachrymam ab oculis ſanctorũ ſuorum ita abſterget itaq; emundabit, ut nuſquam, neque ullo unquã tempore appareat: quippe neq; dolor amplius ſentietur, neq; clamor et lamentatio ulterius audietur, quę prima unà cum hac uita mortali & ſeculari penitus & omnino abierũt & uſquequaq; euanuerũt. Cum ergò per ea quæ dicta ſunt, omnia quæ huic noſtro laudabili de dignitate & excellentia hominis propoſito obijci poſſe uidebantur, hacte

nus ut potuimus ſatis abundeq́ꝫ confuta
rimus, reſtat ut de beatorum præmijs &
gaudijs, ſimulatq́ꝫ de damnatorũ homi-
num pœnis ac doloribus aliqua memo-
ratu digna in medium adducamus. San-
ctorum gaudia plura ac magna & penè
infinita eſſe, nemo uel ſacris literis me-
diocriter doctus ignorat. Primo nanque
glorioſiſſimo & ſuauiſſimo diuinæ maie
ſtatis aſpectu perfruentur: quippe, ut ait
Paulus apoſtolus, cum illas glorificato-
rum corporum conditiones, præcipuas
earum dotes & ſingularia priuilegia con
ſpicabuntur, ſupra modum atq́ꝫ incredi-
biliter exhilareſcent: beatorũ nanq́ꝫ cor-
pora uſq́ꝫadeò lucida erunt, & nihil ſit in
rebus humanis, quod tanto & tam im-
menſo eorum ſplendori conferri & com
parari poſſit. Proinde Eſaias propheta et
Matthęus euangeliſta hanc tam egregiã
& tam ſingularem glorificatorum corpo
rum claritatem per aliqua corporaliũ re-
rum exempla exprimere uolentes, nec
ex omnibus quicquã ſole lucidius inue-
nirent, nimirum quantum potuerunt ſo
lari

lari ſplendori æquipararunt: Alter nanque, Fulgebunt, inquit, iuſti, ſicut ſol in conſpectu Dei. Alter uero in transfiguratione Chriſti ſuper montē Thabor apparente uerba hæc poſuit: Reſplenduit facies eius ſicut Sol. Vſqueadeo quoque ſubtilia uidebuntur, ut neque hoſtia, neque parietes, neque muri, neq; mœnia, neq; aliqua alia adamantina impedimenta obſtare ac reſiſtere ualebunt, ut uno momento quocunque uoluerint prętergredi & penetrare nequiuerint. Quod Chriſtus tūc uel maxime indicauit, quando poſt reſurrectionē ſuam ianuis clauſis ingreſſus in medio diſcipulorum manifeſtus apparuit. Vſq; adeo inſuper agilia oſtendent, ut nulla grauitate ad pergendum quocunque cupiuerint aliquatenus impediantur: quod celebrato illo Chriſti exemplo euidentiſſime declaratur, quando periclitabundis diſcipulis opitulaturus, per mare Galilææ ſiccis pedibus inambulans hincinde perrexit. Poſtremo impaſſibilia & formoſa atque immortalia demonſtrabuntur, quando

nullo elementorum pondere grauabun tur, quando nulla turpitudine deforma= buntur, quando nulla deniq; ægritudine debilitabuntur: Quando præterea infini tam beatorum canentium ſocietatem & maximam quãdam ſanctorum amicorũ multitudinem intuebuntur, admodum lætabuntur. Si enim amicitia in rebus hu manis, ubi tot ſuſpiciones, tot fraudes, & talia ac tanta pericula quotidie immine= re cernũtur, ita ſuauis & dulcis eſt: quan= tum ſuauitatis ac dulcedinis in illa diuina & mutua ac uiciſſitudinaria charitate fo= re arbitrabimur, ubi erit ſine aliquo do= lo atq; ullo diſcrimine ſumma tranquilli= tas? Quãdo ulterius cœleſtem illam Hie ruſalem ciuitatem inhabitantes, proprijs oculis uidebũt, apprime exultabunt: Cu ius quidem fundamenta è duodecim can didiſſimarum gemmarum generibus ia= cta, mœnia circumcirca ex iaſpide ſtru= cta: portas pariter duodecim, ſingulas è ſingulis margaritis & unionibus confe= ctas, Ioannes euãgeliſta in fine libri Apo calypſis ſuę, ex angelica reuelatiõe fuiſſe teſtatur:

teſtatur: ac reliqua huiuſmodi magnifi=
centijs excellentijsq́ referta, late copio=
ſeq́ complectitur. Ad extremũ, quando
ſe in perpetua felicitate beatos, damna=
tos uero in æternis pœnis mãſuros con
templabuntur, profectò maximis & in=
finitis iubilationibus replebuntur. Hu=
iuſmodi beatorum gaudijs, totidem uel
plura etiam miſerorum hominum tor=
menta conſonabunt. Nam primo miſe=
rabiles illi, diuina uiſione priuabũtur: cu
ius quidem carentia, damni pœna à mo=
dernis theologis appellat̃: ac talis & tan=
ta habetur, ut ſecũdum celebratas Chry
ſoſtomi & Auguſtini ſententias, quicun
que à cœleſti patria exulantes, cum hu=
iuſmodi uidendi Dei cõditionibus apud
inferos, quàm alibi uſpiam eſſe mallent
ubi Deum uidere & conſpicere nõ poſ=
ſent. Ad hanc talem & tantã damni pœ=
nam infiniti & uerè intolerabiles, ignis,
ſulphuris, fœtoris, uermium, rigoris, &
cæterorum talium perpetuorũ tormen=
torum cruciatus accedunt: quæ quidem
pœna ſenſus ab eiſdem theologis appel=

lari & nuncupari conſueuit. Hæc duo ni mirum maximi quidẽ & cõtinui damnatorum lamentantiũ, ſtridentiũ & eiulantium gemitus, ploratus & ululatus concomitabuntur. Quid de horrido ac terribili illo infinitorum hominum pluribus intolerabilibus tormẽtorum generibus cruciatorum mutuo & uiciſſitudinario conſpectu dicemus? quæ quidem ita tetra & horribilia ſunt, ut ea noſtra fugiat cogitatio, & reformidet oratio. Poſtremo quantum cruciabuntur, quando ſeſe perpetuò miſeros ſine aliqua futuræ liberationis ſpe continuis cruciatibus conſepultos imaginabuntur: Beatos uero, uerſa uice, infinitis & ſempiternis gaudijs repletos, ſatiatos, ſemper exultaturos & iubilaturos cogitabunt? Quapropter ut tandem aliquando finem dicendi faciamus, & ultimas demum huic noſtro operi manus imponamus, cum primo quanta & quàm miranda ſit humani corporis dignitas, quãta deinde eſſet animi ſui celſitudo ac ſublimitas, quãta præterea & quàm præclara ipſius hominis

ex dua-

ex duabus prædictis partibus compoſiti excellentia foret, tribus ſuperioribus libris ſatis abunde ſatisque copioſe explicauerimus: poſtremo cum hoc quarto cuncta quæ cõmemoratis ſententijs noſtris maxime aduerſari & repugnare putabantur, hactenus diluiſſe & confutaſſe meminerimus: reliquum eſt, ut ad diligentem quandam & accuratam diuinorum mandatorum obſeruationem præſentes et poſteros parũper exhortemur, per quam duntaxat in cœleſtem illam & æternã patriam aſcẽdere ualeamus. Itaq; non modò Maieſtatem tuam, Sereniſſime princeps, ut ad te tandem aliquando quaſi longo quodam poſtliminio reuertamur, ſed quoſcũq; etiam alios ad quorum manus hæc noſtra ſcripta fortè peruenerint humiliter & ſuppliciter deprecamur, quatenus cuncta quæque diuina mandata obſeruare & exequi uelitis: quod ſi quiſque pro uirili ſua efficere & operari curauerit, nimirũ & temporalia hæc priuilegia & perpetua utriuſq; uitæ præmia conſequetur. Proinde cunctis

accuratiſ cœleſtium pręceptorum obſer uatoribus proculdubio contigerit, ut ſta tim à principio natiuitatis ſuæ fortunati, ſemper & felices ac beati fuiſſe atq; eſſe & fore in æternum uideantur. Quocirca & rogamus & obſecramus omnes huius qualiſcũq; operis lectores, ut ad hanc no ſtram breuem & amatoriã exhortatiun= culã cæteris poſthabitis diligenter atten dant, atque ea operentur & faciant, quæ nos his ipſis breuiter perſuadere conabi mur. O homines, uel ô uiri potius, quin= imò ô reges et principes et imperatores, poſtquam in tanta ac tam immẽſa digni tate & excellentia conſtituti & ordinati eſtis, ut omnia quęcũq; in mundo ſiue in terris & aquis, in aëre ſiue in æthere ſiue in cœlis facta ſunt, ueſtro imperio ditio= niq; ſubdita & ſubiecta eſſe per ea quæ ſuprà ſcripſimus nullatenus dubitetis, ſit uobis cura uirtutis: hanc calcatis & ſup= peditatis uitijs, totis animi & corporis ui ribus diligite: hanc amate, hãc obſeruate, hanc queſumus apprehendite, hanc ca= peſſite, hanc complectimini, ut per conti

nuas

nuas & aſſiduas eius ipſius operationes, non ſolum felices & beati uideamini, ſed ut etiã immortali Deo quaſi ſimiles efficiamini. Veſtra enim intelligẽdi & agendi officia cum omnipotenti Deo cõmunia habentur & ſunt. Vnde ſi uobis per acquiſitionem & uſum uirtutis, tranquillæ immortalitatis beatitudo prouenerit, nimirũ in patria æterno illi principi quaſi ſimiles apparebitis: nam ſemper intelligendo et agendo ac cõtemplando, quæ ꝓpria ſolius dei officia credũtur, in perpetua & æterna beatitudine una & ſimplici uoluptate inſtar ſui cum continuis exultationibus & cũ ſempiternis iubilationibus & cantibus gaudebitis.

HAEC igitur habuimus quæ ad te, Sereniſſime princeps, de dignitate atque excellentia hominis impræſentiarum ſcriberemus: ac cũcta ſuperius à nobis late copioſeq́ explicata, toties uel maxime uera eſſe ſentimus, quoties in ſingulares illas & admirabiles perſonæ tuæ dotes & precioſa priuilegia oculos mentemq́ cõuertimus. Tũc enim quãdo ſingula quæq́ tua humanæ naturæ beneficia diligẽter & accurate cõſideramus, tale ꝓfectò corpus, talemq́ animũ ex pręcipuis quibuſdã & egregijs utriuſq́ partis cõditionibus abs te haberi & poſſideri intelligimus, quali ſigillatim hactenus explicaſſe meminimus. Ex quibus tam excellentibus & tam pręſtãtibus mẽbris ac muneribus inter ſe mirabiliter compactis & ſimul in unum cõuenientibus, talem profectò ac tantã ALFONSI regis perſonam in lucem prodijſſe conſpeximus, ut non communi & trita naturæ lege natus, ſed potius ab omnipotẽti Deo inſtitutus & electus eſſe uidearis.

LIBRI QVARTI FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BASILEAE, APVD AND.
CRATANDRVM,
ANNO M. D. XXXII.
MENSE IVNIO.

278

de tuenda bona valetudine
libellus Eobani Hessii 156 p.
Libri IIII de Ianocii de manectis
de dignitate et excellentia
hominis 284 p.

BIS 248

Hessus Eobanus, Libellus de tuenda valetudine Commentariis illustratus a Joanne Placotomo etc. N.° 1

Fiera Baptista, Coena, de herbarum virtutibus et ea medicae artis parte quae in victus ratione consistit N.° 2

Strabus Gallus poeta ad Grimaldum Abbatem hortulus amoenissimus N.° 3

de Manettis Janoccius, De dignitate et excellentia hominis libri III. N.° 4

FINE